

БЗ.4(4Укр-4Рів)

С 245

І. К. СВЕШНІКОВ,
Ю. М. НІКОЛЬЧЕНКО

ДОВІДНИК З АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

РОВЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

984820

126
+
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК
ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

І. К. СВЕШНІКОВ,
Ю. М. НІКОЛЬЧЕНКО

ДОВІДНИК З АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

РОВЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

КИЇВ «НАУКОВА ДУМКА» 1982

БЗ.4(4 жкр-4РІВ)

С-245

У довіднику вміщено перелік всіх відомих археологічних пам'яток Ровенської області, визначено їх місцезнаходження, подано датування та культурну приналежність. Наведено коротку характеристику всіх археологічних культур, відомих на території області. Більш повні відомості про кожну пам'ятку читач може знайти в літературних, архівних та інших джерелах, вказаних у довіднику.

Для краєзнавців, працівників музеїв, науковців, всіх, хто цікавиться далеким минулим краю.

В справочнике содержится перечень всех известных археологических памятников Ровенской области, определяется их местонахождение, дается датировка и культурная принадлежность. Приводится краткая характеристика всех археологических культур, известных на территории области. Более полные сведения о каждом памятнике читатель может найти в литературных, архивных и других источниках, указанных в справочнике.

Для краеведов, работников музеев, научных сотрудников, всех, кто интересуется далеким прошлым края.

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я

Д.Я.Телегін (відповідальний редактор), С.С.Березанська, Є.В.Махно

Рецензенти

В.К.Воляник, Ю.М.Малєєв

Редакція літератури з соціальних проблем зарубіжних країн,
археології та документалістики

С 0507000000-197
М221(04)-82

БЗ-47-І-81.

©

Видавництво "Наукова думка",
1982

РІВЕНСЬКА ОБЛ. БІБЛІОТЕКА
Із. № 984820

Археологічні пам'ятки Ровенщини різноманітні за своїм характером. На території області виявлено більш як 800 археологічних об'єктів, у тому числі: стоянки, поселення, селища, городища, могильники курганні та безкурганні з трупопокладенням і трупоспаленням; копальні й майстерні, культові місця та скарби, що складаються з дорогоцінностей або набору знарядь праці та зброї.

Предметом археологічного дослідження на стоянках, поселеннях, селищах і городищах є залишки жител, господарських споруд, фортифікацій (на городищах), а також культурний шар, тобто шар землі, насичений предметами, кинутими або загубленими в давнину навколо людських жител (цілі та поламані знаряддя, черепки посуду, кістки тварин тощо). В особливо зручних для поселень місцях люди поселялись у різні періоди. Кожному етапові такого заселення відповідає окремий культурний шар. Відповідно до цього розрізняємо пам'ятки одно-, дво- або багат шарові, а порядок залягання окремих шарів називаємо стратиграфією пам'ятки.

Ще в першій половині минулого століття археологи у "дописемному" періоді історії виділили кам'яний, бронзовий та залізний віки. В основу цієї періодизації покладений матеріал, з якого людина виготовляла свої знаряддя. Згодом кам'яний вік було поділено на давньо-, середньо- і новокам'яну епохи – палеоліт, мезоліт та неоліт. Кінцевий етап неоліту названо міднокам'яним періодом або енеолітом.

Палеоліт – перший етап людської історії. Він тривав приблизно від кількох мільйонів до 10 тис. років тому. За цей час відбувся процес виділення людини з тваринного світу, сформувався сучасний фізичний тип населення земної кулі, людина оволоділа добуванням вогню і, постійно вдосконалюючи свої кам'яні та кістяні знаряддя, зробила перші кроки на шляху підкорення природи. Дослідники поділяють палеоліт на ранній, середній і пізній. Останні дві епохи припадають на льодовиковий період. Основними заняттями палеолітичного населення було збиральництво (збирання їстівних рос-

лин, молюсків, яєць птахів тощо) і полювання на мамонтів, північних оленів та інших тогочасних тварин. Примітивні знаряддя праці й недосконала зброя не могли забезпечити людині в достатній кількості засобів до існування. Це й було причиною виникнення первіснообщинного ладу, який характеризується спільною власністю колективів та рівним правом кожного з його членів на одержання частки здобутих продуктів харчування. Роль жінки-матері та важливе економічне значення збиральництва, яке було в основному заняттям жінок, привели до виникнення матріархату – родинно-суспільної організації, що характеризується провідною роллю жінки у суспільстві.

Найдавніші сліди заселення території Ровенщини датуються пізнім палеолітом (приблизно 40 – 10 тис. років тому): у ряді місцевостей Дубнівського, Здолбунівського, Млинівського, Острозького та Ровенського районів виявлено пізньопалеолітичні стоянки, які у Городку поблизу Ровно та в Липі на Дубнівщині досліджувались шляхом розкопок.

Мезоліт тривав приблизно від 11 до 8 тис. років тому. Клімат порівняно з палеолітом був теплішим і в Європі розповсюдились сучасні види рослин і тварин. Найбільшим технічним досягненням людини того часу був винахід лука та стріла. У мезоліті була приручена перша тварина – собака. Мезолітичні мисливці, рибалки й збирачі у пошуках дичини, риби, ягід чи плодів часто змінювали місце свого проживання; їх стоянки мали короточасний характер. Стоянки доби мезоліту зареєстровані майже на всій території Ровенської області, а поблизу с. Нобель Зарічненського району вони досліджувались систематичними розкопками.

Неоліт на території Східної Європи припадає приблизно на VI–IV тисячоліття до н.е. В цей час людина почала застосовувати нові способи обробки кременю і каменю (шліфування, розпилювання, свердління), ліпити й обпалювати на вогнищі глиняний посуд і перейшла від присвоючих до відтворюючих форм господарства (від мисливства і збиральництва до землеробства і скотарства). В пізньому мезоліті й особливо мідному віці у Східній Європі виникає спеціалізація племен, з яких одні займалися переважно землеробством, інші – скотарством. Це явище виділення скотарських племен Ф. Енгельс назвав першим великим суспільним розподілом праці¹.

¹ Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. Київ, 1951, с. 148.

Неоліт – це період дальшого розвитку племінного ладу, в якому економічною і соціальною основою був материнський рід. Для кожної групи неолітичних племен характерні певні особливості в типах жител, знаряддях праці, зброї, прикрас, у формах посуду та у звичаях і віруваннях. Залишені однією групою племен на якійсь території однотипні рештки матеріальної культури, однакові за своїм характером поселення і кладовища, називаємо археологічною культурою. Окремим, близько спорідненим групам стародавніх племен відповідають певні археологічні культури. Однією з найхарактерніших етнографічних особливостей стародавніх племен є глиняний посуд.

Неолітичні пам'ятки Ровенської області вивчені ще недостатньо. У Дубнівському, Млинівському і Ровенському районах відомі окремі знахідки та залишки поселень культури лінійно-стрічкової кераміки, яка датується другою половиною V тисячоліття до н.е. Назва її походить від способу прикрашати кераміку заглибленнями у вигляді ліній та стрічок. Пам'ятки цієї культури розповсюджені на великій території, що, крім західних областей УРСР та Молдавії, охоплює значну частину Середньої та Західної Європи. Вона належала до осілих ранньоземлеробських племен, які обробляли землю кам'яними мотиками і знали кілька видів домашніх тварин.

Північні райони Ровенського Полісся в добу неоліту (IV – III тис. до н.е.) були заселені племенами дніпро-донецької культури гребінцево-накольчастої кераміки, назва якої походить від орнаменту посуду – наколів та відтисків гребінцевого штамп. Це лісове населення, споріднене сусіднім племенам міжріччя Дніпра і Вісли, в основному займалось мисливством, рибальством і збиральництвом. У межах Ровенської області поселення цієї культури відомі в Володимирецькому, Дубровицькому, Зарічненському, Рокитнівському, Сарненському і Ровенському районах.

Енеоліт, або доба міді, припадає на IV і III тисячоліття до н.е. В цей час людина оволоділа першим металом – міддю. Тоді ж почалась використовуватись для обробки землі тяглова сила бика. У зв'язку з ростом попиту на метал помітно поширились міжплемінні зв'язки. Значного розвитку досягло також скотарство, що привело до поступового переходу від матріархально-родового ладу до патріархату та до виділення окремих груп племен зі ско-

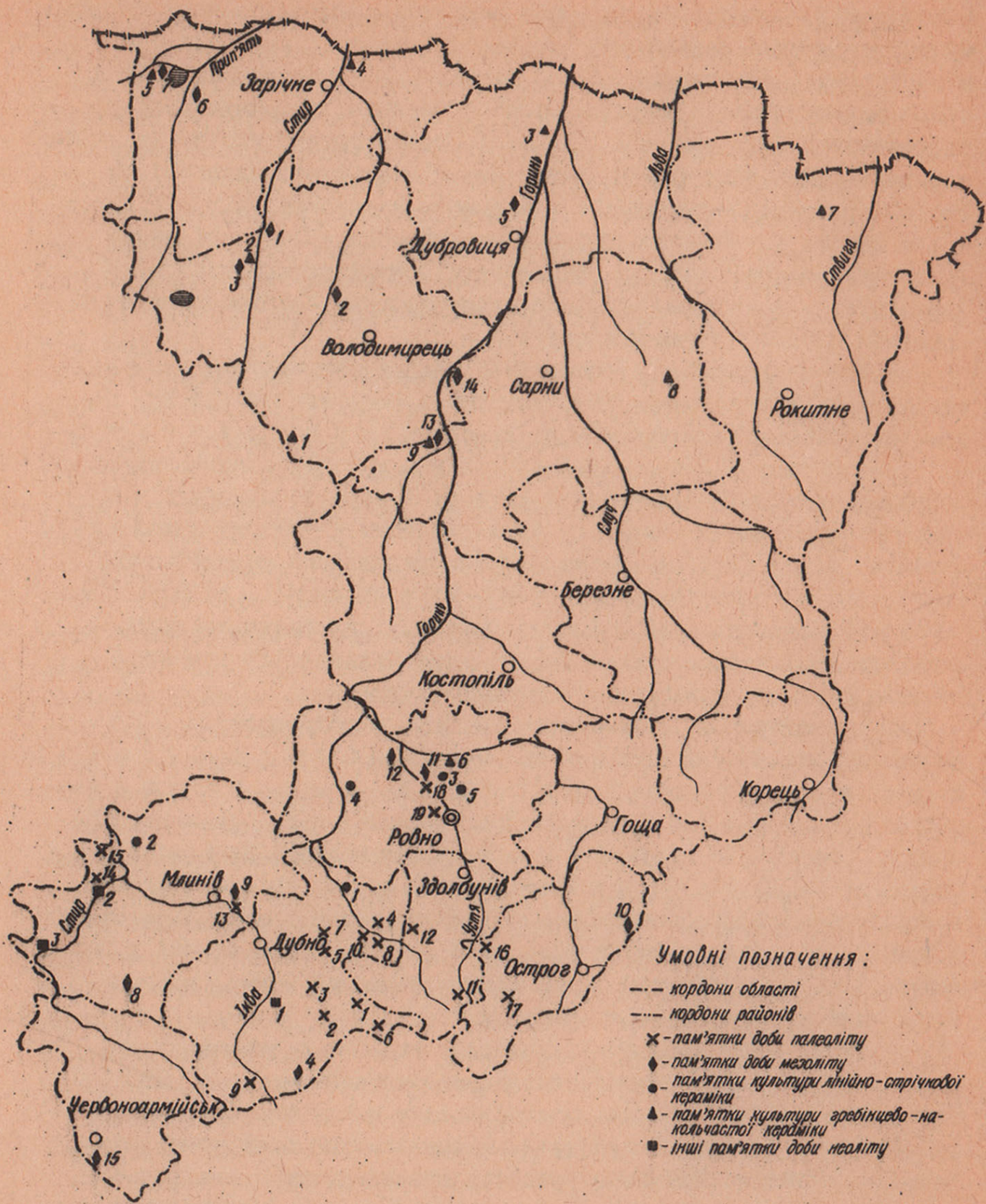

Рис. 1. Карта пам'яток доби палеоліту, мезоліту і неоліту на території Ровенської області.

ПАМ'ЯТКИ ДОБИ ПАЛЕОЛІТУ: Дубнівський район: 1. Бондарі, 2. Грядки, 3. Злинці, 4. Княгинине, 5. Липа, 6. Майдан, 7. Мирогоща, 8. Нараїв, 9. Онишківці, 10. Острів, Здолбунівський район: 11. Буша, 12. Стеблівка, Млинівський район: 13. Коолин, 14. Ставрів, 15. Топілля, Острозький район: 16. Лебеді, 17. Новомалин, Ровенський район: 18. Городок, 19. Ровно.

ПАМ'ЯТКИ ДОБИ МЕЗОЛІТУ: Володимирецький район: 1. Великі Телковичі, 2. Красносілля, 3. Мульчиці, Дубнівський район: 4. Шепетин, Дубровицький район: 5. Селець, Зарічненський район: 6. Любинь, 7. Нобель, Млинівський район: 8. Вовкови, 9. Озліїв, Острозький район: 10. Мощаниця, Ровенський район: 11. Бегень, 12. Оржів, Сарненський район: 13. Кричильськ, 14. Тутовиці, Червоноармійський район: 15. Гаї Лев'ятинські.

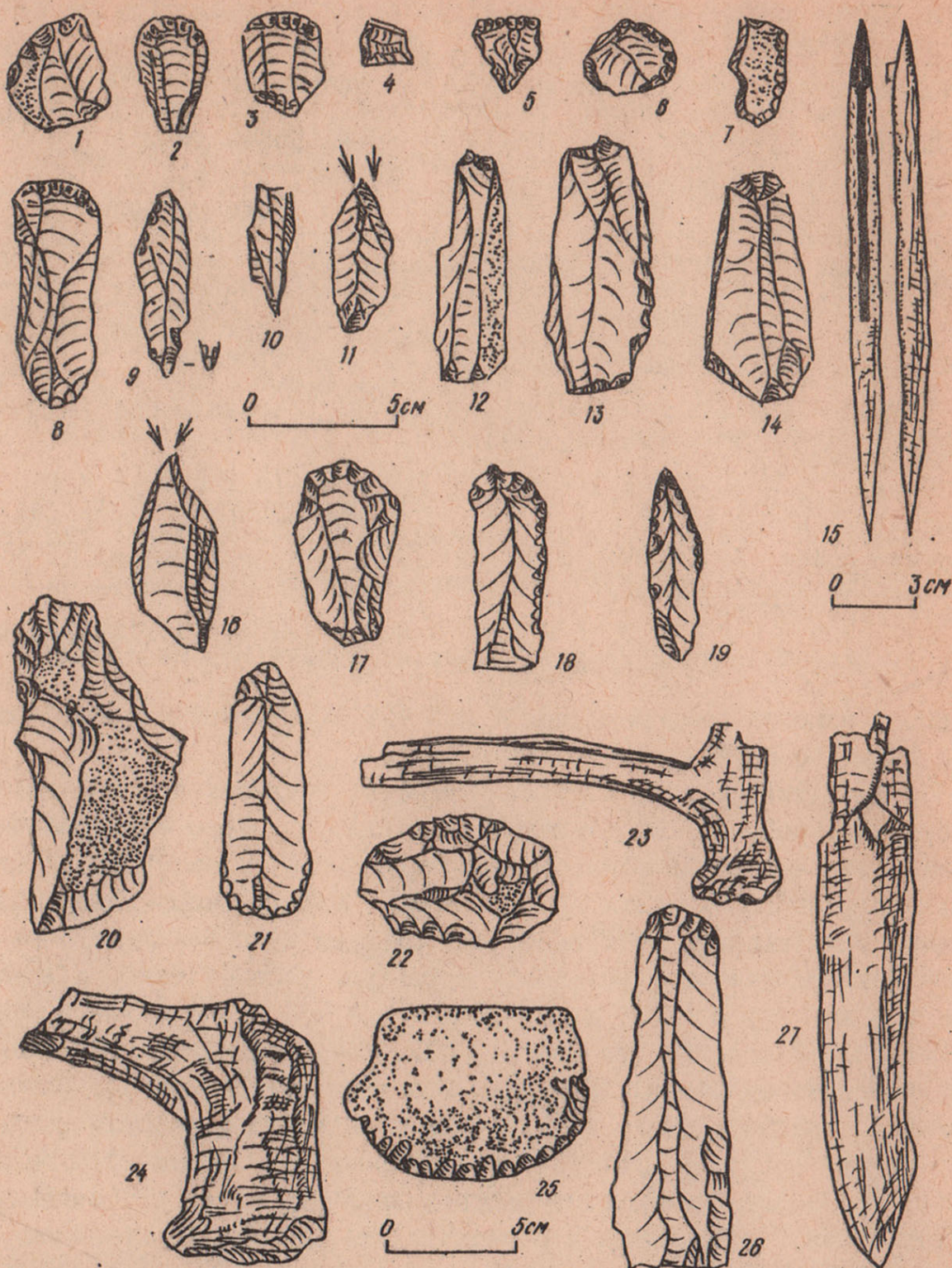
ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ ЛІНІЙНО-СТРІЧКОВОЇ КЕРАМІКИ: Дубнівський район: 1. Жорнів, Млинівський район: 2. Межиріччя, Ровенський район: 3. Городок, 4. Диків, 5. Зозів.

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ ГРЕБІНЦЕВО-НАКОЛЬЧАСТОЇ КЕРАМІКИ: Володимирецький район: 1. Маюничі, 2. Мульчиці, Дубровицький район: 3. Висоцьк, Зарічненський район: 4. Іванчиці, 5. Нобель, Ровенський район: 6. Хостин, Рокитнівський район: 7. Березове, Сарненський район: 8. Клеців, 9. Кричильськ.

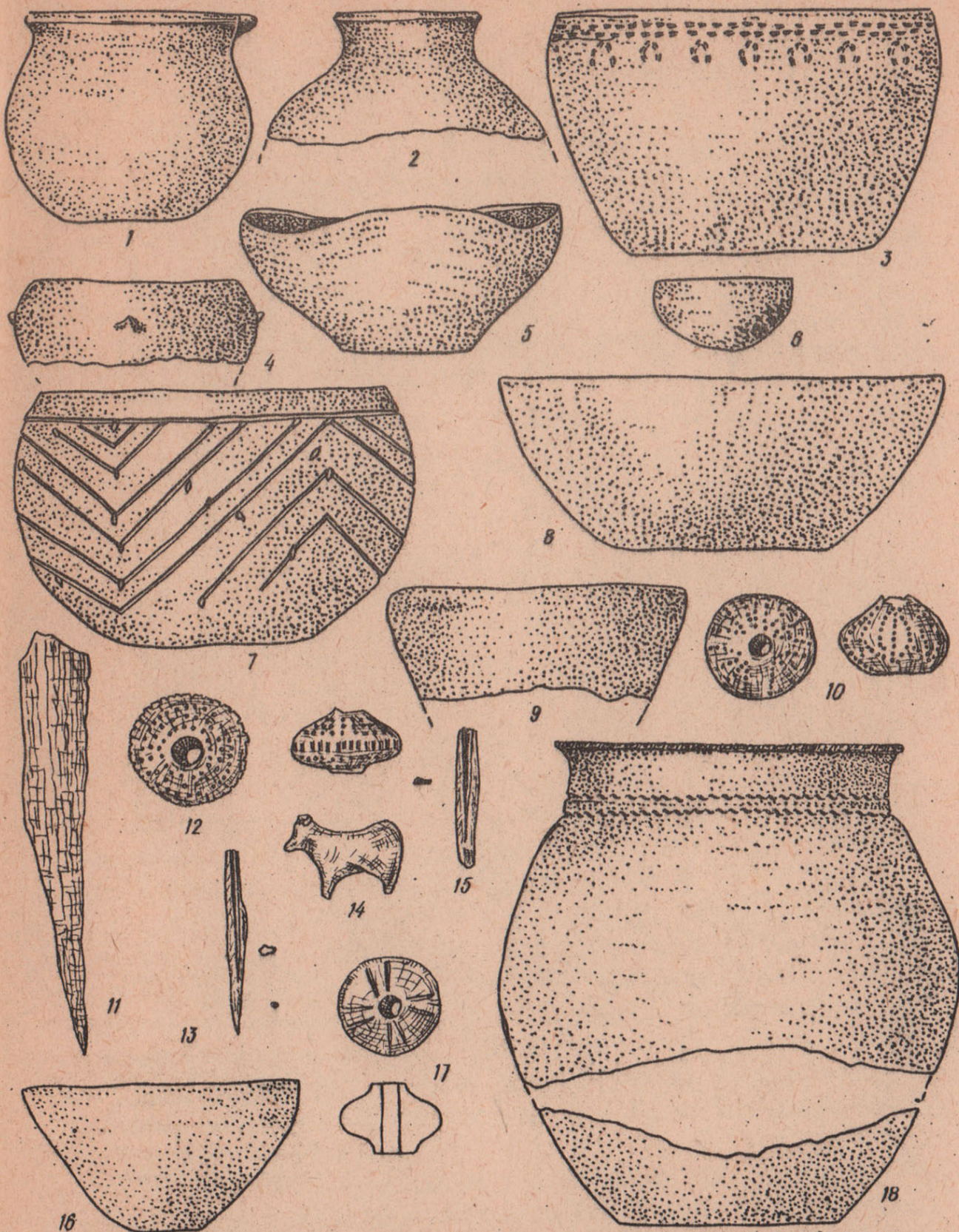
ІНШІ ПАМ'ЯТКИ ДОБИ НЕОЛІТУ: Дубнівський район: 1. Дитиничі, Млинівський район: 2. Більче, 3. Набережне.

тарською основою господарства У цей час завершується процес першого великого суспільного поділу праці.

Карта культур доби міді на Ровенщині свідчить про складність історичного розвитку населення цієї території, його етнографічну строкатість та нерівномірність господарського, культурного й суспільного розвитку окремих племен. Так, у Дубнівському, Здолбунівському, Млинівському та Ровенському районах було виявлено поселення пізньострічкової розписної кераміки, відомої також під назвою культури типу Зимне-Злата (села Зимне Волинської області та Злата у ПНР, де проводились розкопки пам'яток цієї культури). У Дубні, Тростянці Дубнівського, Новомиську Здолбунівського та Яловичах Млинівського районів знайдено окремі посудини цієї культури. Поселення у Костянці Дубнівського та Зозові Ровенського районів досліджувались розкопками. Культура типу Зимне-Злата у III тисячолітті до н.е. поширювалось на території Волинської та Львівської областей УРСР, а також у Південно-Східній Польщі. Характерною рисою цієї культури є наявність розписного орнаменту на окремих посудинах. Племена культури Зимне-Злата займались землеробством, розведенням свійських тварин і мисливством. Споріднені племена III тисячоліття до н.е. жи-

Т а б л и ц я І. Крем'яні і кістяні знаряддя доби палеоліту і мезоліту Ровенщини.
 1-14 - крем'яні знаряддя доби мезоліту зі стоянок у селах Нобель (1-3, 8-14) та Гаї Лев'ятинські (4-7). 15-кістяний гарпун з крем'яним вкладишем доби мезоліту з с.Мощаниця. 16-27 - крем'яні і рогові палеолітичні знаряддя з с.Липи (за В.П.Савичем).

Т а б л и ц я 2. Матеріал з поселень доби неоліту і пізнього Трипілья з Ровенської області.
 1, 3, 5 - посуд доби неоліту (1, 3 - Дитиничі, 5 - Острог). 2, 4, 6-9 - посуд культури лінійно-стрічкової кераміки (2, 4, 6-8 - Зозів, 9 - Городок), 10-18 - глиняні пряслиця, посудини, кістяні знаряддя, глиняна статуетка бичка з пізньотрипільських поселень (10, 11, 13, 15-18 - Малі Дорогошаї, 12, 14 - Костянець).

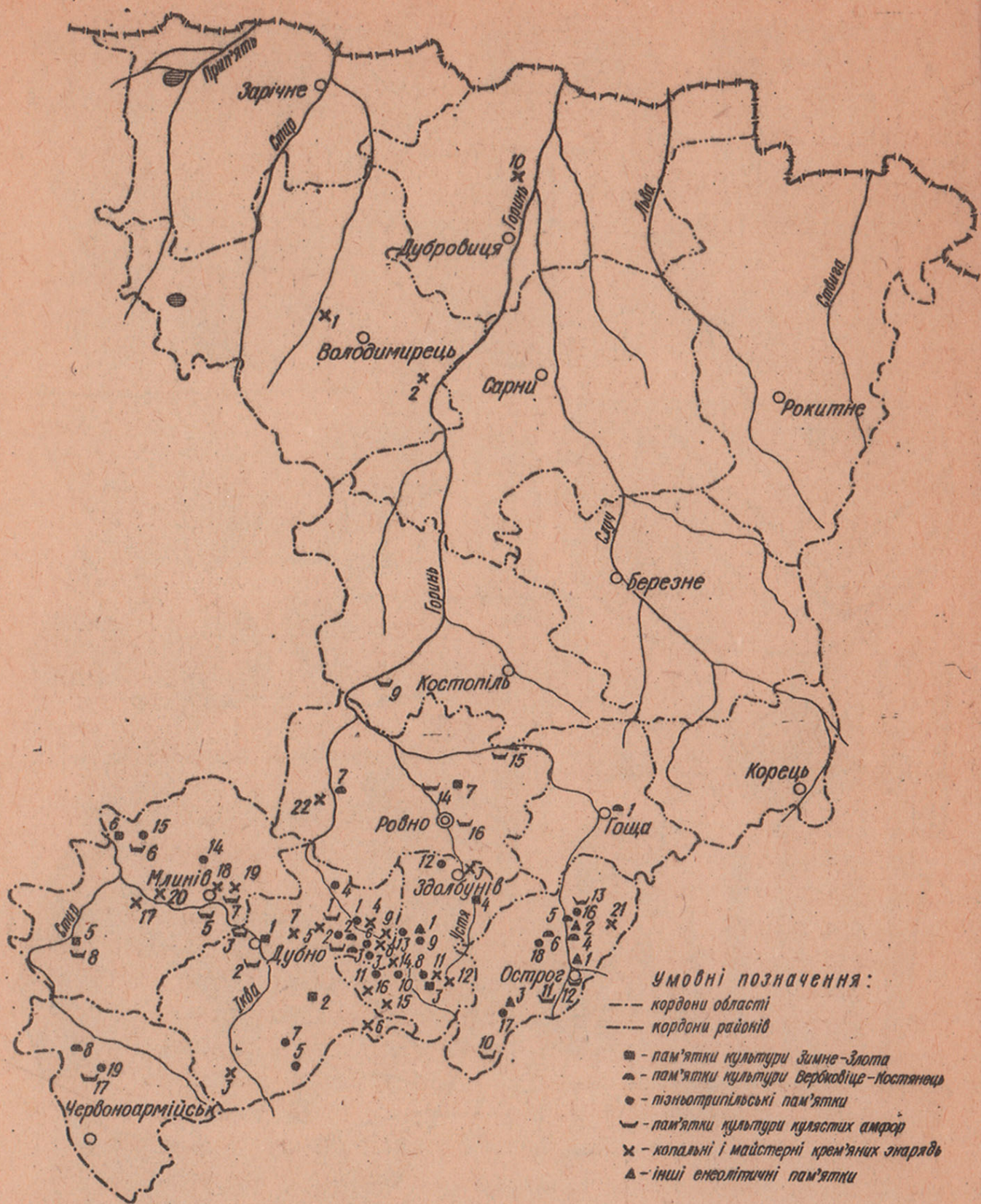

Рис.2. Карта пам'яток періоду енеоліту на території Ровенської області.

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ ЗИМНЕ-ЗЛОТА: Дубнівський район: 1. Дубно, 2. Тростянець, Здолбунівський район: 3. Будераж, 4. Новомильськ. Млинівський район: 5. Хрінники, 6. Яловичі. Ровенський район: 7. Зозів.

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ ВЕРБКОВІЦЕ-КОСТЯНЕЦЬ: Гошанський район: 1. Гоша. Дубнівський район: 2. Костянець, 3. Листвин. Острозький район: 4. Кургани, 5. Могиляни, 6. Хорів. Ровенський район: 7. Білів. Червоноармійський район: 8. Острів.

ПІЗНЬОТРИПІЛЬСЬКІ ПАМ'ЯТКИ: Дубнівський район: 1. Княгинине, 2. Костянець, 3. Листвин, 4. Жорнів, 5. Онішківці, 6. Острів, 7. Стопець, Здолбунівський район: 8. Будераж, 9. Мізоч, 10. Півче, 11. Стара Мощаниця, 12. Старомильськ, 13. Стеблівка. Млинівський район: 14. Малий Доростай, 15. Ярославичі. Острозький район: 16. Могиляни, 17. Новомалин, 18. Хорів. Червоноармійський район: 19. Добривода.

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ КУЛЯСТИХ АМФОР: Дубнівський район: 1. Варковичі, 2. Волиця, 3. Іванне, 4. Костянець, Млинівський район: 5. Аршичин, 6. Межиріччя, 7. Озліїв, 8. Хрінники. Костопільський район: 9. Чудви. Острозький район: 10. Кутянка, 11. Межиріч, 12. Острог, 13. Черняхів. Ровенський район: 14. Городок, 15. Козлин, 16. Ровно. Червоноармійський район: 17. Добривода.

КОПАЛЬНІ І МАЙСТЕРНІ КРЕМ'ЯНИХ ЗНАР'ЯДЬ: Володимирецький район: 1. Зелениця, 2. Нетреба. Дубнівський район: 3. Берег, 4. Будяки, 5. Листвин, 6. Майдан, 7. Мирогоща, 8. Нараїв, 9. Острів. Дубровицький район: 10. Лютинськ. Здолбунівський район: 11. Будераж, 12. Буша, 13. Здолбунів, 14. Мала Мощаниця, 15. Півче, 16. Ступне. Млинівський район: 17. Війниця, 18. Млинів, 19. Озліїв, 20. Остріїв. Острозький район: 21. Мощаниця. Ровенський район: 22. Пересопниця.

ІНШІ ЕНЕОЛІТИЧНІ ПАМ'ЯТКИ: Здолбунівський район: 1. Мізоч. Острозький район: 2. Кургани, 3. Новомалин, 4. Острог.

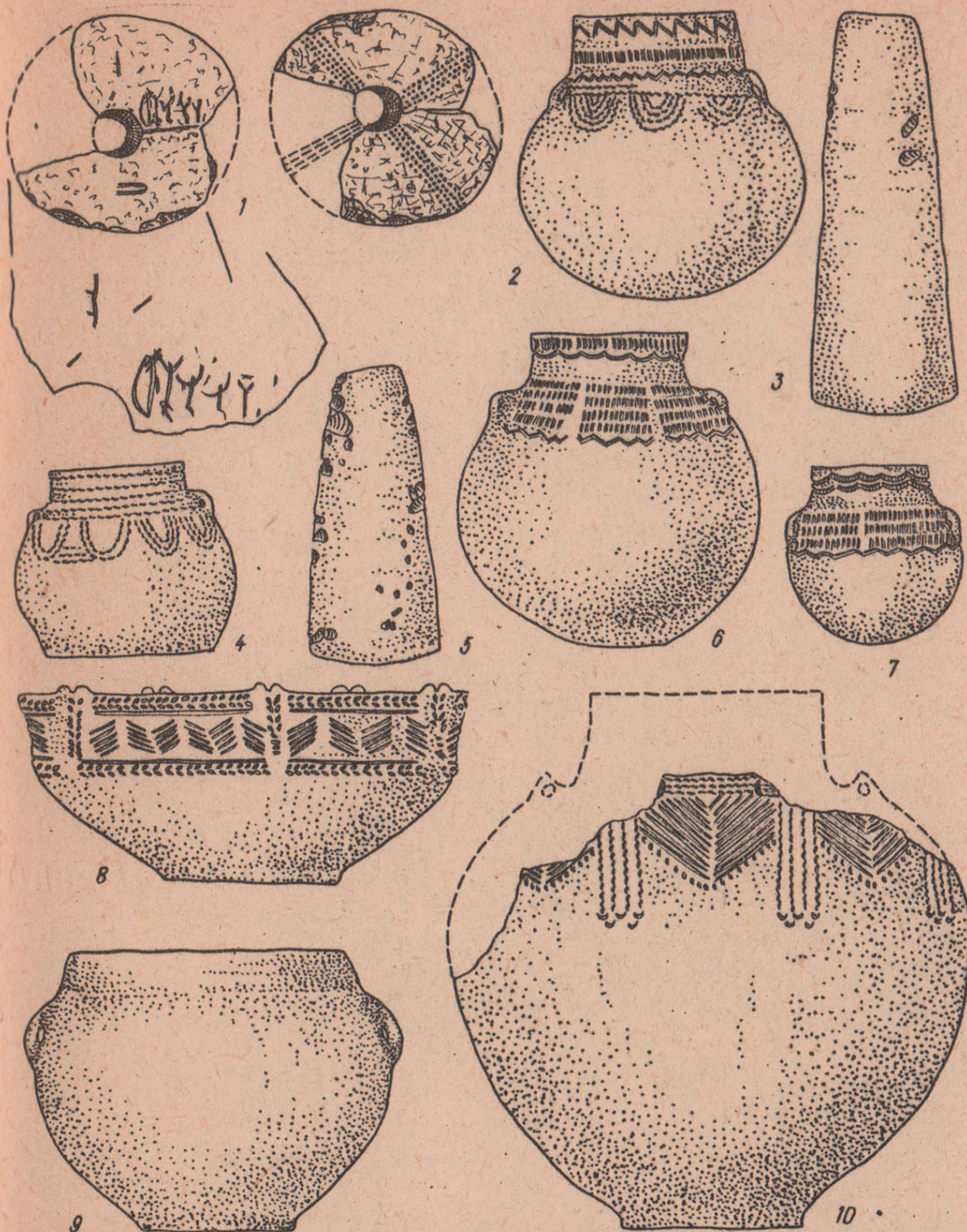
ли також на території Львівської і Тернопільської областей та у Південно-Східній Польщі. Культура цих племен вивчена ще недостатньо і поки що має робочу назву пам'яток типу Вербковіце-Костянець, або Гоша-Вербковіце (від перших поселень цього типу, виявлених поблизу Костянця та у с.Вербковіце у Польщі.) Поселення цієї культури відомі, крім того, у Листвині Дубнівського району, Курганах, Могилянах, Хорові Острозького району та Острові Червоноармійського району. Окремі з них (Листвин, Кургани, Острів) досліджувались розкопками.

В другій половині III тисячоліття до н.е. на території Ровенщини почали оселятися племена пізньотрипільської культури, що поширювалась у Північному Причорномор'ї, на Середньому Подніпров'ї, у Волинській, Ровенській та Житомирській областях і на верхньому Подністров'ї. В Українській РСР найраніші

пам'ятки (перша половина IV тисячоліття до н.е.) трипільської культури відомі на Середньому Дністрі; поселення на Ровенщині належать до її пізнього етапу. Найбільш відомими з них є поселення поблизу сіл Хорів і Могиляни Острозького району, Костянець, Листвин і Жорнів Дубнівського району. У Костянці, Хорові та Листвині вони досліджувались розкопками. Основою господарства пізньотрипільських племен було землеробство (з використанням биків як тяглової сили) та розвинуте скотарство. Рибальство і збиральництво були лише допоміжними заняттями. З інших видів господарської діяльності цього населення слід назвати прядіння, ткацтво, кушнірство та обробку кременю. Характерною рисою трипільської культури є посуд з розписом, нанесеним червоною, чорною або коричневою фарбами, а також наявність глиняних схематизованих людських і тваринних статуєток, що були пов'язані з райноземлеробськими культами.

Четвертою групою населення доби міді на Ровенщині, яка в останній чверті III тисячоліття до н.е. просунулась з басейну Вісли на схід, були племена культури кулястих амфор. У Ровенському, Дубнівському, Червоноармійському та Острозькому районах вони залишили характерні для їхньої культури ґрунтові поховання в гробницях, побудованих з кам'яних плит. Це були усипальні окремих патріархальних родин. У середині гробниць, крім кісток кількох похованих, знаходимо шліфовані крем'яні сокири, кістяні та янтарні прикраси й посудини – миски та амфори з кулястим тулубом, які дали назву цій культурі. В гробниці поблизу с. Іванне Дубнівського району знайшовся великий янтарний диск – амулет з зображенням сонячного знаку хрестовидного типу на одному боці та сцени поклоніння божеству (мабуть сонцю) трьох людських дуже схематизованих фігур, з яких одна озброєна луком і стрілами, на другому боці. Пам'ятки Ровенщини належать до східної групи культури кулястих амфор, розповсюдженої також на Поділлі, у Львівській та Волинській областях, у західних районах БРСР, на Правобережному Подніпров'ї та у Румунській Молдові. Поселення східної групи виявлені у кількох селах Млинівського району. Одне з них, поблизу с. Межиріччя, досліджувалось розкопками 1978 р.

В другій половині III та першій половині II тисячоліття до н.е. значна частина Східної, Центральної та Північної Європи (від Волги до Рейну і від Південної Скандинавії до Карпат) була

Т а б л и ц я 3. Матеріали з гробниць культури кулястих амфор з Ровенщини. 1,8 - янтарний диск-амулет і миска з Іванного, 2,4 - амфори з Межирича, 3,5 - крем'яні сокири з Острова (випадкові знахідки), 6,7 - амфори з Городка, 9 - посудина з Кутянки, 10 - амфора з Варкович.

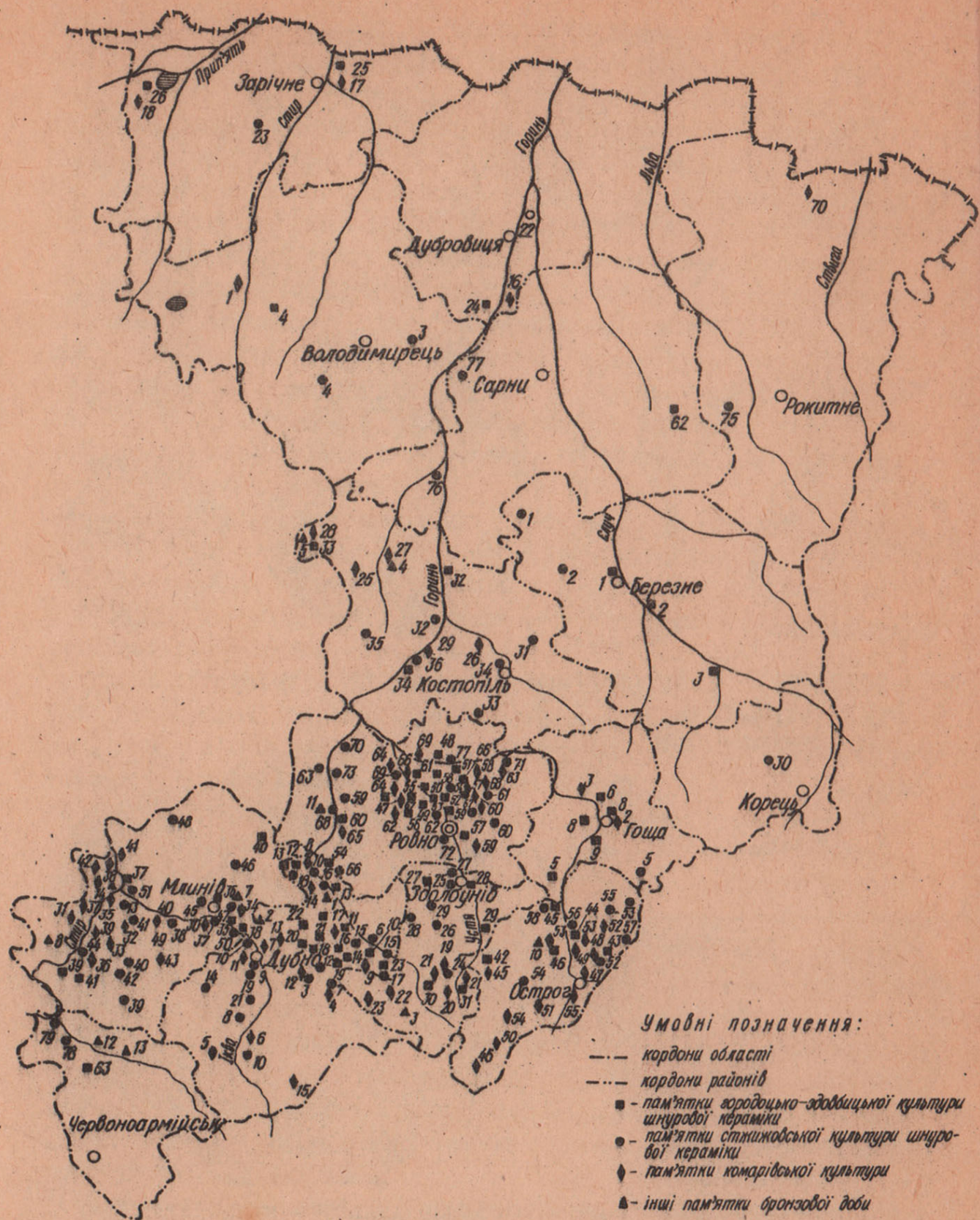

Рис.3. Карта пам'яток кінця енеоліту і бронзової доби на території Ровенської області.

ПАМ'ЯТКИ ГОРОДЦЬКО-ЗДОВБИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Березнівський район: 1. Березне, 2. Пешотравневе, 3. Соснове. Володимирецький район: 4. Половлі. Гошанський район: 5. Вільгір, 6. Воскодави, 7. Горбаків, 8. Мнишин, 9. Томахів. Дубнівський район: 10. Білобережжя, 11. Варковичі, 12. Дядьковичі, 13. Жорнів, 14. Заруддя, 15. Княгинине, 16. Костянець, 17. Крилів, 18. Липа, 19. Листвин, 20. Мирогоща, 21. Мокре, 22. Молодава Ш, 23. Острів. Дубровицький район: 24. Бережниця. Зарічненський район: 25. Іванчиці, 26. Нобель. Здолбунівський район: 27. Глинськ, 28. Здовбиця, 29. Івачкове, 30. Півче, 31. Устенське. Костопільський район: 32. Золотолин, 33. Осова, 34. Чудви. Млинівський район: 35. Коблин, 36. Млинів, 37. Нове, 38. Підгайці, 39. Товпижин, 40. Тушешин, 41. Хрінники. Острозький район: 42. Верхів, 43. Волосківці, 44. Могиляни, 45. Стадники, 46. Хорів. Ровенський район: 47. Бронники, 48. Волошки, 49. Великий Олексин, 50. Городок, 51. Забороль, 52. Зозів, 53. Малий Олексин, 54. Переділи, 55. Понібель, 56. Обарів, 57. Ровно, 58. Сергіївка, 59. Шпанів, 60. Пересопниця, 61. Хотин. Сарненський район: 62. Клесів. Червоноармійський район: 63. Хотин.

ПАМ'ЯТКИ СТЕЖИЖОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Березнівський район: 1. Карачун, 2. Кургани. Володимирецький район: 3. Каноничі, 4. Острівці. Гошанський район: 5. Глибочок. Дубнівський район: 6. Білобережжя, 7. Боцянівська, 8. Великі Загірці, 9. Дубно, 10. Жорнів, 11. Іванне, 12. Липа, 13. Листвин, 14. Малий Сади, 15. Нараїв, 16. Олібів, 17. Острів, 18. Сатів, 19. Страклів, 20. Судобичі, 21. Тараканів, 22. Дубровицький район: 22. Колки. Зарічненський район: 23. Голубне. Здолбунівський район: 24. Будераж, 25. Здолбунів, 26. Мізоч, 27. Старомиськ, 28. Стеблівка, 29. Уїздці. Корезький район: 30. Копитів. Костопільський район: 31. Данчиміст, 32. Збуж, 33. Кам'яна Гора, 34. Костопіль, 35. Постійне, 36. Чудви. Млинівський район: 37. Аршичин, 38. Береги, 39. Вовкові, 40. Демидівка, 41. Добрятин, 42. Дубляни, 43. Красне, 44. Лопавше, 45. Млинів, 46. Новини, 47. Озлів, 48. Острожець, 49. Перевередів, 50. Підгайці, 51. Торговиця. Острозький район: 52. Волосківці, 53. Кураж, 54. Мале Дерев'яне, 55. Милатин, 56. Могиляни, 57. Мощаниця, 58. Стадники. Ровенський район: 59. Білів, 60. Біла Криниця, 61. Великий Житин, 62. Великий Олексин, 63. Голишів, 64. Городок, 65. Забороль, 66. Зарічк, 67. Зозів, 68. Іскра, 69. Караєвичі, 70. Клевань, 71. Козлин, 72. Ровно, 73. Диків, 74. Ходоси. Рокитнівський район: 75. Томашгород. Сарненський район: 76. Корост, 77. Чемерне. Червоноармійський район: 78. Острів, 79. Пляшева.

ПАМ'ЯТКИ КОМАРІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Володимирецький район: 1. Мульчиці. Гошанський район: 2. Гоша, 3. Дроздів. Дубнівський район: 4. Боцянівська, 5. Верба, 6. Литиничі, 7. Дубно, 8. Дядьковичі, 9. Заруддя, 10. Іванне, 11. Костянець, 12. Липа, 13. Мирогоща, 14. Олібів, 15. Шепетин. Дубровицький район: 16. Кураш. Зарічненський район: 17. Іванчиці, 18. Нобель. Здолбунівський район: 19. Будераж, 20. Мости, 21. Святе, 22. Стара Мощаниця, 23. Ступне, 24. Устенське. Костопільський район: 25. Великий Стидин, 26. Корчів'я, 27. Малий Мідськ, 28. Осова, 29. Чудви. Млинівський район: 30. Аршичин, 31. Більче, 32. Війниця, 33. Княгинине, 34. Коблин, 35. Красне, 36. Лопавше, 37. Малеве, 38. Межиріччя, 39. Охматків, 40. Перевередів, 41. Підлісці, 42. Підлозці, 43. Сморгва, 44. Ставрів. Острозький район: 45. Верхів, 46. Вілія, 47. Вільбівне, 48. Волосківці, 49. Кургани,

50. Кутянка, 51. Межиріч, 52. Милатин, 53. Могиляни, 54. Новомалин, 55. Острог, 56. Хорів. Ровенський район: 57. Городок, 58. Забороль, 59. Загороша, 60. Зозів, 61. Караевичі, 62. Карпівка, 63. Козлин, 64. Оржів, 65. Пересопниця, 66. Понібель, 67. Рубче, 68. Сергіївка, 69. Хотин. Рокитнівський район: 70. Березове.

І Н Ш І П А М " Я Т К И Б Р О Н З О В О І Д О Б И: Дубнівський район: 1. Жорнів, 2. Привільне. Здолбунівський район: 3. Нова Мощаниця. Костопільський район: 4. Малий Мідськ, 5. Осова. Млинівський район: 6. Вербень, 7. Коблин, 8. Набережне, 9. Торговиця. Острозький район: 10. Хорів. Ровенський район: 11. Іскра. Червоноармійський район: 12. Коритне, 13. Теслулів.

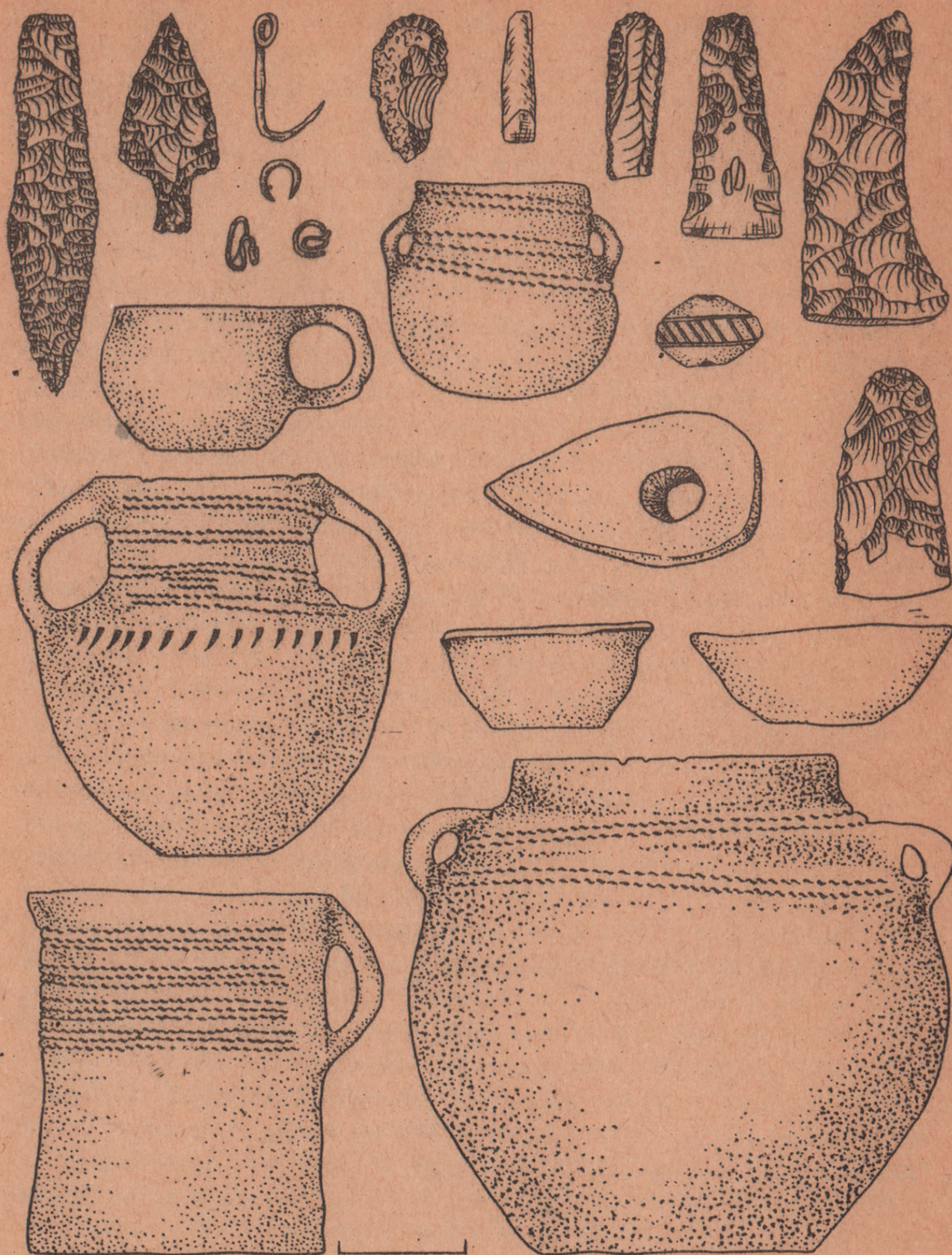
заселена групами споріднених племен, які залишили к у л ь т у р и ш н у р о в о ї к е р а м і к и, названі так від характерного для них орнаменту у вигляді відбитків шнурка на посуді. На території Ровенщини відомі пам"ятки двох культур шнурової кераміки – городоцько-здовбицької (названої так від поселень поблизу сіл Городок Ровенського району і Здовбиця Здолбунівського району, які досліджувались систематичними розкопками) та с т ж и ж о в с ь к о ї. Городоцько-здовбицька культура розповсюджена на території Ровенської, Волинської і частково Львівської областей та на лівобережжі Західного Бугу в межах ПНР. Найширші розкопки поселень цієї культури проводились у згаданих селах Городок і Здовбиця та біля с.Зозів Ровенського району. Поховання досліджувались неподалік від Зозова, Здовбиці та Глинська Здолбунівського району. Ці пам"ятки залишені в основному скотарським населенням доби міді та ранньої бронзи, яке знало також землеробство, значення якого в господарстві цих племен дедалі зростало. З інших господарських занять слід назвати видобуток та обробку кременю. У Городку та Половдовлях Володимирецького району відомі невеликі копальні – місця видобутку кремневої сировини, а в багатьох селах області засвідчені майстерні крем"яних знарядь.

С т ж и ж о в с ь к а к у л ь т у р а (назва походить від с.Стжижув на Люблінщині) розповсюджена у Південно-Східній Польщі, в Ровенській і Волинській областях та у північній частині Львівщини. Вона є одним з пізніх проявів культур шнурової кераміки (перша половина II тисячоліття до н.е.). Племена згаданої культури крім скотарства, займалися землеробством та виготовленням у численних майстернях вискоякісних виробів (сокири, кинджали, вістря на списи) з волинського кременю. На Ровенщині з численних поселень стжижовської культури досліджувались роз-

копками Зозів, Озліїв, Перевередів Млинівського району. В окремих селах (Озліїв Млинівського, Страклів Дубнівського районів) проводились розкопки ґрунтових поховань цієї культури, а в Городку, Жорнові Дубнівського та Торговиці Млинівського районів – курганів; у селах Стеблівка Здолбунівського та Липа Дубнівського районів були знайдені скарби бронзових речей (прикрас, парадної зброї), що є доказом уже значного накоплення багатств у руках окремих осіб – представників родовой верхівки.

Племена культур шнурової кераміки території Ровенщини підтримували тісні зв'язки з іншими спорідненими племенами Східної Європи, доказом чого є знахідки у Червоноармійському (с.Теслугів) та Млинівському (с.Торговиця) районах кам'яних сокир, характерних для фатьянівської культури, розповсюдженої у верхів'ях Волги, мідної сокири північно-кавказького типу, що входила до складу скарбу бронзових речей зі Стеблівки, матеріалів розповсюдженої у Подніпров'ї культури багатовапеликової кераміки, виявлених на поселенні стжиговської культури поблизу с.Перевередів, та двох посудин середньодніпровської культури (один з різновидів культур шнурової кераміки, розповсюджений на Середньому і Верхньому Дніпрі), знайдених неподалік від с.Осова Костопільського району. В науці розповсюджена думка про приналежність культур шнурової кераміки предкам слов'янських, балтійських і германських народів.

Доба бронзи (Пі початок I тисячоліття до н.е.) характеризується далшим вдосконаленням знарядь праці, значним розвитком скотарства й землеробства, а в галузі суспільних відносин – далшим розвитком патріархально-родового ладу та майнової нерівності. Протягом раннього періоду доби бронзи на території Ровенщини розвивались пізні культури шнурової кераміки (здовбицький етап городоцько-здовбицької культури та стжиговська культура). Близько середини II тисячоліття до н.е. тут виникла комарівська культура, пізніше сюди проникли окремі групи племен із сусідніх районів, зокрема, розповсюдженої у Середній Європі лужицької культури (с.Вербець Млинівського району). На кінець доби бронзи у північно-західних районах області в результаті дальшого розвитку культури місцевих племен і складного процесу схрещення впливів сусідніх культур сформувалась своєрідна висоцька культура, розвиток якої припадає в основному на початок доби заліза. У південні райони області з лісостепоного правобережного Подніпров'я проникали племена білогрудівської культури, що розвивалась там з кінця доби бронзи.

Т а б л и ц я 4. Кераміка, крем"яні, кістяні і металеві вироби
городецько-здовбицької культури.

1, 15, 21 - крем"яний кинджал, кам"яна сокира і горщик зі Здовбиці,
2-7, 14, 17, 18 - крем"яні вироби (вістря на спис, скребок, ніж і
сокира), мідний рибальський гачок, кістяне долото, глиняне пряс-
лице та посуд з Городка, 8, 10, 16, 20 - крем"яні серп і сокира, мід-
на прикраса і кубок з Зозова, 9 - мідна сережка зі Стадників, 11,
12 - мідна прикраса і черпак з Дипи, 13 - амфорка з Княгининого,
19 - мисочка з Волосківців.

Назва к о м а р і в с ь к о ї к у л ь т у р и походить від курганного могильника неподалік від с.Комарів Івано-Франківської області. Поселення цієї культури на Ровенщині відомі майже в усіх районах області, а неподалік від с.Костянця Дубнівського району одне з них досліджувалось розкопками. Курганні могильники розкопувались у селах Дитиничі й Іванне Дубнівського та Кургани Острозького районів, а в Устенському Здолбунівського та Сморгдві Млинівського районів та у м.Дубні виявлено ґрунтові поховання. Для розуміння звичаїв і суспільних відносин племен комарівської культури особливе значення має курган поблизу с.Іванне, в якому поховано родового вождя з його жінками. Основним заняттям племен комарівської культури були скотарство і землеробство. Комарівська культура дуже близько споріднена з т щ і н е ц ь к о ю к у л ь т у р о ю (назва походить від місцевості Тщінець у Середньому Повісленні), яка в той час розвивалась на території нинішньої Польщі. С.С.Березанська пам"ятки Волині, Ровенщини і Подніпров"я зараховує до тщінецької культури. Ряд дослідників вважає, що племена комарівської та тщінецької культур були нащадками племен культур шнурової кераміки і стали тим середовищем, в якому виникли предки слов"ян (праслов"яни).

Л у ж и ц ь к а к у л ь т у р а походить від району в Середній Європі - Лужиці, де вперше було виявлено пам"ятки цього типу. Ця культура існувала в XII-V ст. до н.е. на території сучасної Польщі, НДР і Чехословаччини. В межах УРСР, крім Ровенської області (могильник поблизу с.Вербець Млинівського району), окремі її пам"ятки відомі ще у Львівській, Тернопільській та Волинській областях. Багато дослідників розглядає племена лужицької культури як предків західних слов"ян.

Т а б л и ц я 5. Матеріали комарівської культури.

1 - черпак з Ровенського району. 2,4,6,8,14 - бронзові речі (палатна сокира, браслети), крем'яне вістря на стрілу і посудина з кургану в Іванному. 3 - бронзова прикраса зі скарбу з Пересопниці. 5,9 - посудини з Могилян. 7 - миска з кургану в Заборолі. 10,12 - бронзова шпилька і пряслице з Устенського. 10,13 - крем'яний серп і кубок з с.Кургани.

Археологічні матеріали свідчать про те, що проникнення у західні райони Ровенської області невеликої кількості населення Повіслення мало місце і в IV-III ст. до н.е. На це вказують залишки поселення неподалік від Крилова Дубнівського району, що досліджувалось археологічними розкопками. Воно належало до поморської культури, яка в цей час розвивалась на території Польщі. Назва культури пов'язана з прибалтійською смугою Повіслення, де вперше досліджувались її пам'ятки. Польські археологи розглядають племена поморської культури як нащадків племен лужицької культури.

Доба заліза у Середній та Східній Європі розпочалась приблизно у VII ст. до н.е. Це період великих технічних досягнень. До них належить у першу чергу винахід так званого сиродутного способу витоплювання заліза. Залізні знаряддя - сокира, якою користувались для розчищення лісових масивів під посів, і наральник - окуття дерев'яного рала - зробили землеробство більш ефективним. Це сприяло збільшенню кількості свійських тварин як тяглової сили і вплинуло на загальний розвиток продуктивних сил. Потреба у масовій кількості металевих та інших виробів привела до виникнення ремесла, яке поступово виділилось в окрему галузь виробництва. Таке явище Ф.Енгельс назвав другим великим суспільним поділом праці¹. Разом з цим пожвавилась і торгівля. Розвиток продуктивних сил викликав зміни у суспільних відносинах: посилювався процес розкладу первісно-общинного ладу. Нагромадження багатства стало метою представників суспільної верхівки окремих племен, виник інститут племінних вождів, які почали вести грабіжницькі війни. Поступово розвинулись феодальні відносини, виникли класи і держави.

Згідно з прийнятою у радянській археології періодизацією, доба раннього заліза поділяється на два періоди - передскіфський (VII - перша половина VI ст. до н.е.) та скіфський (середина VI - III ст. до н.е.). До передскіфського періоду на території Ровенщини частково належить висоцька культура. Поява у степах кочових племен

¹ Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т.21, с.158.

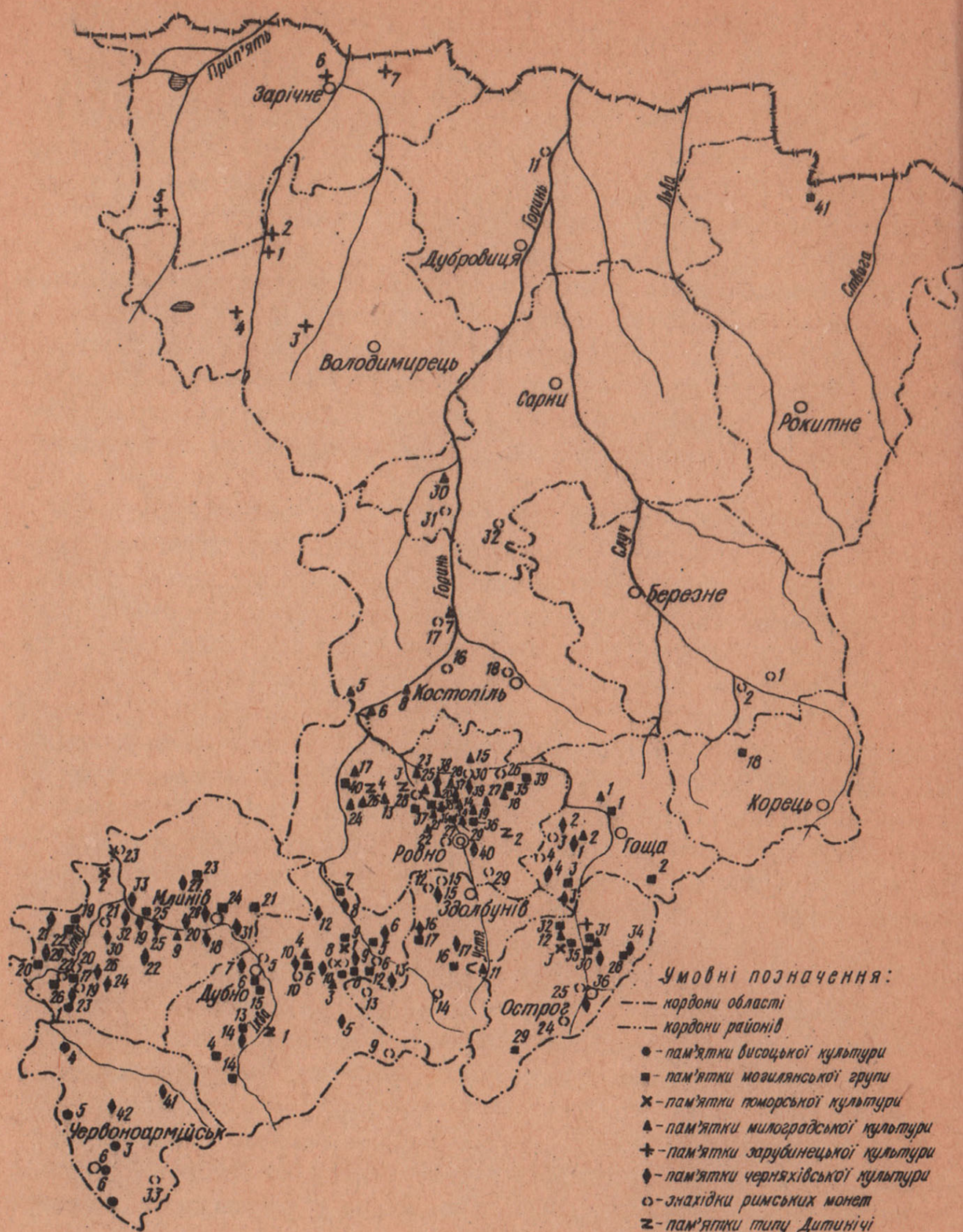

Рис.4. Карта пам'яток початку залізної доби на території Ровенської області.

ПАМ'ЯТКИ ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Млинівський район: 1. Вербень. Червоноармійський район: 2. Гаї Лев'ятинської, 3. Крупець, 4. Острів, 5. Полуничне, 6. Червоноармійськ.

ПАМ'ЯТКИ МОГИЛЯНСЬКОЇ ГРУПИ: Гошанський район: 1. Воскодави, 2. Жаврів, 3. Колесники. Дубнівський район: 4. Верба, 5. Білобережжя, 6. Дубно, 7. Жорнів, 8. Костянець, 9. Крилів, 10. Липа, 11. Мирогоща, 12. Острів, 13. Підлужжя, 14. Стівпець, 15. Страклів. Здолбунівський район: 16. Будераж, 17. Стеблівка. Корецький район: 18. Харалуг. Млинівський район: 19. Більче, 20. Боремель, 21. Коблин, 22. Малеве, 23. Малі Дорогостаї, 24. Млинів, 25. Остріїв, 26. Товпичин, 27. Хрінники. Острозький район: 28. Волосківці, 29. Ілляшівка, 30. Кургани, 31. Могиляни, 32. Стадники, 33. Хорів. Ровенський район: 34. Великий Олексин, 35. Забороль, 36. Зозів, 37. Михайлівка, 38. Караєвичі, 39. Ремель, 40. Сморгів. Рокитнівський район: 41. Березове.

ПАМ'ЯТКИ ПОМОРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Дубнівський район: 1. Крилів. Млинівський район: 2. Межиріччя. Острозький район: 3. Хорів.

ПАМ'ЯТКИ МИЛОГРАДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Гошанський район: 1. Воскодави, 2. Горбаків. Дубнівський район: 3. Заруддя, 4. Мирогоща. Костопільський район: 5. Деражне, 6. Дюксин, 7. Збуж, 8. Чудви. Млинівський район: 9. Перевередів. Острозький район: 10. Кургани, 11. Лебеді, 12. Хорів. Ровенський район: 13. Бронники, 14. Великий Олексин, 15. Волошки, 16. Городок, 17. Дерев'яне, 18. Забороль, 19. Зозів, 20. Караєвичі, 21. Метків, 22. Обарів, 23. Оржів, 24. Пересопниця, 25. Понебелі, 26. Диків, 27. Сергіївка, 28. Хотин, 29. Шпанів. Сарненський район: 30. Корост.

ПАМ'ЯТКИ ЗАРУБИНЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Володимирецький район: 1. Вишляк, 2. Великі Телковичі, 3. Зелениця, 4. Мульчиці. Зарічненський район: 5. Борове, 6. Зарічне, 7. Іванчиці. Острозький район: 8. Могиляни.

ПАМ'ЯТКИ ЧЕРНІХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: Гошанський район: 1. Горбаків, 2. Дорогобуж, 3. Колесники, 4. Новоставці. Дубнівський район: 5. Боцянівка, 6. Варковичі, 7. Дубно, 8. Жорнів, 9. Костянець, 10. Мирогоща, 11. Мокре, 12. Оліїв, 13. Острів, 14. Підлужжя. Здолбунівський район: 15. Глинськ, 16. Стеблівка, 17. Уїздці. Млинівський район: 18. Аршичин, 19. Басолоки, 20. Береги, 21. Більче, 22. Бокійма, 23. Вербень, 24. Демидівка, 25. Добрятин, 26. Лішня, 27. Малі Дорогостаї, 28. Млинів, 29. Набережне, 30. Перекалі, 31. Підгайці, 32. Рудливе, 33. Тривошиця. Острозький район: 34. Волосківці, 35. Кургани, 36. Острог. Ровенський район: 37. Великий Олексин, 38. Городок, 39. Зозів, 40. Ровно. Червоноармійський район: 41. Іванівка, 42. Коритне.

ЗНАХІДКИ РИМСЬКИХ МОНЕТ: Березнівський район: 1. Губків, 2. Соснове. Гошанський район: 3. Бабин, 4. Підліски. Дубнівський район: 5. Дубно, 6. Княгинине, 7. Липа, 8. Листвин, 9. Майдан, 10. Мирогоща. Дубровицький район: 11. Висоцьк. Здолбунівський район: 12. Глинськ, 13. Мала Мощаниця, 14. Мізоч, 15. Орестів. Костопільський район: 16. Головин, 17. Збуж, 18. Костопіль. Млинівський район: 19. Вербень, 20. Вичавки, 21. Красне, 22. Хрінники, 23. Яловичі. Острозький район: 24. Межиріч, 25. Острог. Ровенський район: 26. Олександрія, 27. Ровно, 28. Рубче, 29. Тайкури, 30. Хотин. Сарненський район: 31. Двірець, 32. Кузьмівка. Червоноармійський район: 33. Стоянівка.

ПАМ'ЯТКИ ТИПУ ДИТИНИЧІ: Дубнівський район: 1. Дитиничі. Ровенський район: 2. Городище, 3. Городок, 4. Дерев'яне.

скіфів значно вплинула на розвиток культури місцевих племен усієї території сучасної України. В цей період на Ровенщині існували пам'ятки висоцької культури, нечисленні поселення згаданої вище поморської культури, милоградської культури та поселення ранньоскіфського часу (УІІ-УІ ст. до н.е.).

Висоцька культура (приблизно ІХ-УІ ст. до н.е.) розповсюджена в основному на території Львівської і північної частини Тернопільської областей, а її назва походить від великого могильника поблизу с.Висоцьке Львівської області. Племена висоцької культури займались землеробством і розведенням свійських тварин. Вони мешкали на відносно невеликих поселеннях, а жителі кількох сусідніх селищ ховали своїх небіжчиків на великому спільному родовому могильнику. У похованнях зустрічаємо досить велику кількість бронзових і залізних прикрас, крем'яні серпи і вістря на стріли, залізні ножі, побутовий посуд, численні невеликі посудинки культового призначення та культові глиняні фігурки тварин і птахів. На посуді й металевих виробах висоцької культури простежується зв'язок її племен з сусідніми племенами лужицької культури. Її племена були, мабуть, одним з компонентів східних слов'ян.

Поселення і окремі поховання висоцької культури відомі на території Червоноармійського району. Поселення неподалік від с.Полуничної досліджувалось розкопками.

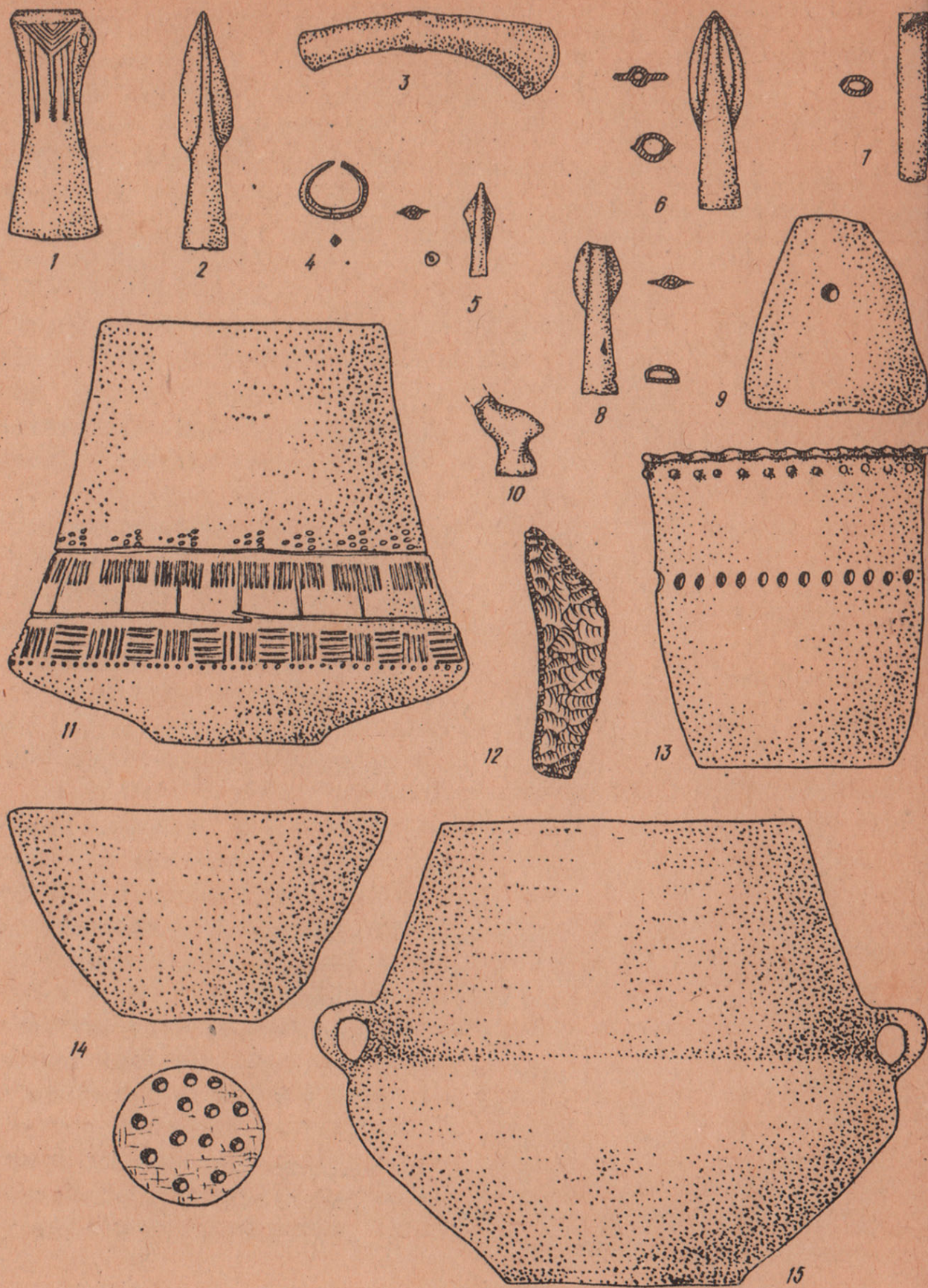
Поселення скіфського часу (УІІ-У ст. до н.е.) відомі майже в усіх районах Ровенщини. Найкраще дослідженою пам'яткою є ґрунтовий могильник поблизу с.Могиляни Острозького району, від імені якого пам'ятки згаданого періоду Ровенщини одержали назву могилянської групи культури скіфського часу. Племена, які залишили ці пам'ятки, були близько споріднені землеробському населенню лісостепової смуги Правобережної України, яке, на думку ряду дослідників, мало пряме відношення до процесу формування східних слов'ян.

Територія розповсюдження милоградської культури охоплює Ровенську і Волинську області, Північну Житомирщину та Південну Білорусію. На території Ровенщини поселення цієї культури досліджувались розкопками неподалік від сіл Великий Олексин Ровенського та Кургани Острозького районів, а ґрунтові й курганні могильники – в селах Городок і Заборолі Ровенського району

та в Курганах поблизу Острога. Населення мешкало на розташованих по берегах річок і озер неукріплених поселеннях; основою його господарства було розведення свійських тварин; у порівнянні зі скотарством землеробство було менш розвинутим. Пам'ятки милоградської культури, на думку їх дослідників, датуються VI ст. до н.е. – I ст. н.е. В науці існує думка про те, що милоградська культура залишена згаданими грецьким істориком Геродотом племенами неврів.

Подальший розвиток продуктивних сил уже на рубежі та в першій століттях н.е. призводить до остаточного розкладу первіснообщинних відносин і формування наприкінці I тисячоліття н.е. класового суспільства. В цей же час відбувається процес консолідації землеробських слов'янських племен, які в історії Східної і Центральної Європи починають відігравати значну роль. Вважають, що слов'янські племена були представлені археологічними пам'ятками опочатку зарубинецької, а пізніше черняхівської культур. Племена зарубинецької культури жили тут у I ст. до н.е. – II ст. н.е. Вони були частиною ранньослов'янських племен, поширених у Верхньому і Середньому Подніпров'ї, а також у Прип'ятському Поліссі. Назва культури походить від с.Зарубинці на Київщині, де вперше було досліджено могильник цієї культури. На Ровенщині пам'ятки зарубинецької культури виявлені у Володимирецькому, Зарічненському та Острозькому районах, а найбільш відомою з них є могильник неподалік від с.Могиляни Острозького району, що протягом кількох років досліджувався археологічними розкопками.

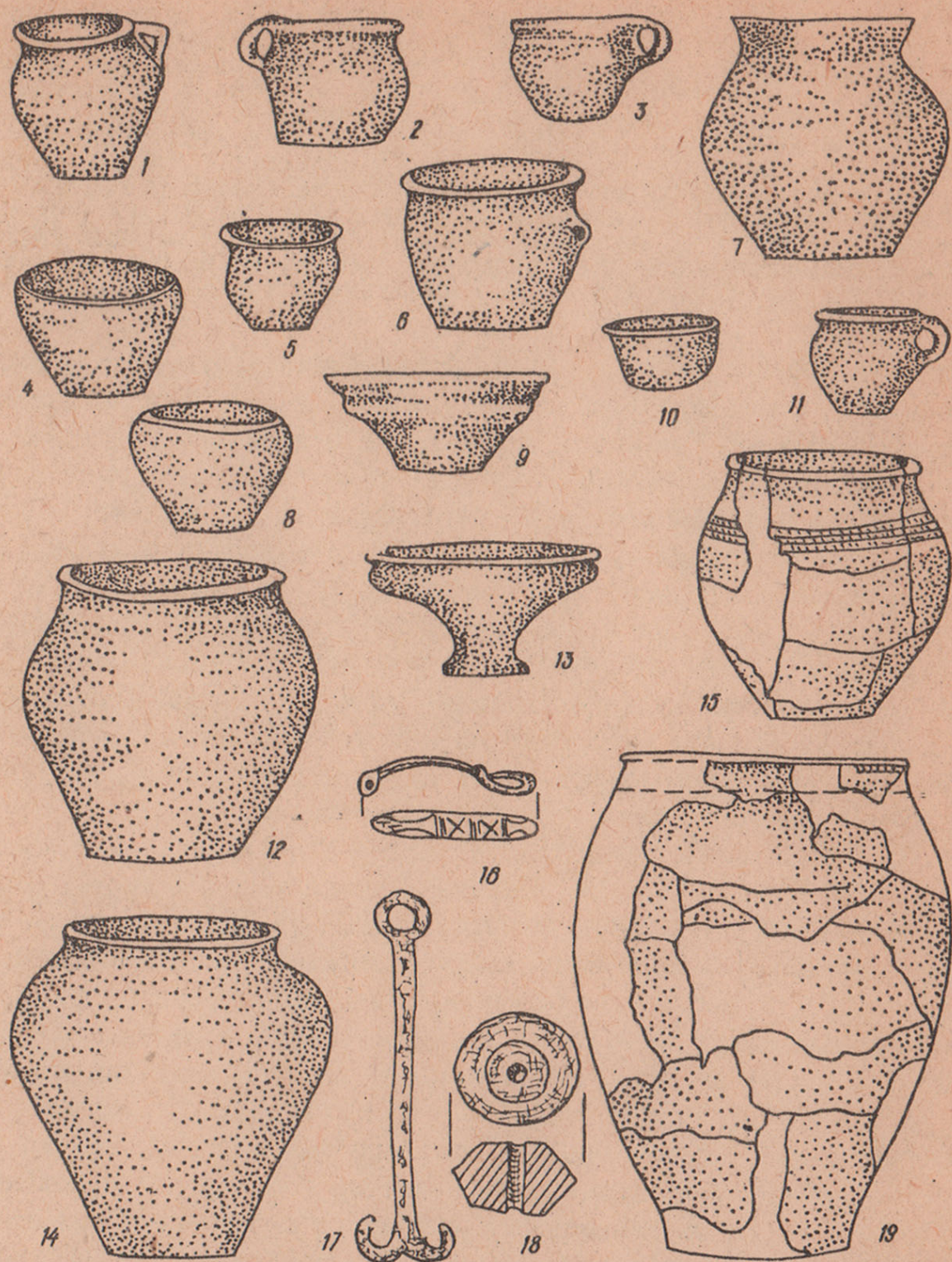
Черняхівська культура поширена на великій території від Середнього Подніпров'я до Подністров'я, Лісостепу та частково степової смуги України. На Ровенщині з пам'яток черняхівської культури розкопками досліджувалось поселення у Костянці Дубнівського району. Великі неукріплені поселення було виявлено також поблизу сіл Коритне Червоноармійського та Вербень Млинівського районів. Основою їх господарства було плужне землеробство. На поселеннях цієї культури знаходять численні залізні знаряддя, в тому числі наральники, ліпний та виготовлений на гончарному крузі посуд, бронзові ювелірні вироби – застібки, підвіски та інші прикраси, а також монети, які, можливо, були засобом грошового обігу на внутрішньому ринку. Знайдені також скарби римських монет у селах Соснове Березнівського, Збуж і Костопіль Костопільського,

Т а б л и ц я 6. Знахідки бронзових речей, матеріали висоцької і лужицької культур з території Ровенщини. 1 - бронзовий кельт з Іскри. 2 - бронзове вістря на спис з Нової Мощаниці. 3 - бронзова сокира з Коритна. 4 - малий бронзовий браслет з Липи. 5 - бронзове вістря на стрілу з Жорнова. 6 - бронзове вістря на спис з Іванівки. 7 - бронзове долото з Малого Мідька. 8 - бронзове вістря на спис з Привільного. 9, 10, 13 - глиняне грузило до ткацького верстата, фігурка пташки і торщик з поселення висоцької культури неподалік Полуничного. 11 - посудина висоцької культури з Червоноармійська. 12, 14 - крем'яний серп і миска з поселення висоцької культури поблизу с. Острів. 15 - урна лужицької культури з могильника у Вероні.

Княгинине Дубнівського, Рубча та Хотин Ровенського, Мізоч Здолбунівського, Стоянівка Червоноармійського районів, які свідчать не лише про наявність заможної верхівки, а й водночас є доказом торговельних зв'язків з римськими провінціями на Дунаї, куди населення Східної Європи постачало хліб, худобу, а, можливо, і здобутих у міжплемінних сутичках рабів. Проте деякі знахідки, наприклад, римський дротик (легка металеві зброя) з Мирогощі Дубнівського району слід розглядати як трофеї, здобуті у війнах з римлянами, мабуть, під час нападів на кордони Римської імперії. Племена черняхівської культури мешкали на неукріплених поселеннях, а основою їх господарства були плужне землеробство і скотарство. Серед археологів найпоширенішою є думка про приналежність черняхівської культури східнослов'янським племенам.

На II-IV ст. н. е. припадає історично засвідчений факт проходження низів'їв Вісли у Крим германських племен готів і споріднених їм племен гіпідів. Радянським археологам вдалося виявити на території України та Білорусії кілька пам'яток, залишених цими племенами під час їхнього переходу на південь. З'ясовано, що просувалися вони вгору по Віслі і Західному Бугу, а далі через Волинь у напрямку на Крим. На Україні ці залишки одержали назву пам'яток типу Дитиничі від могильника у с. Дитиничі Дубнівського району, що досліджувався розкопками в 1957 р. Подібні могильники були виявлені поблизу сіл Дерев'яне, Городок та Городище Ровенського району. В окремих похованнях містяться спалені кістки померлих, ліпний, зрідка гончарний посуд та металеві вироби (в основному бронзові прикраси одягу). Посуд дитиницького типу відрізняється від посуду одночасної черняхівської культури і є основою для чіткого розмежування пам'яток

Т а б л и ц я 7. Матеріали зарубинецької і черняхівської культури.
 1-14 - посуд зарубинецької культури з Могилян (за К.В.Каспаровою).
 15-19 - посудини, бронзова фібула, залізний ключ і глиняне пряслице з поселення поблизу Костянця (за М.Ю.Смішком).

Т а б л и ц я 8. Пам'ятки типу Дитиничі.
 1-3, 5, 6, 8-12 - посуд, бронзова підвіска, глиняні пряслиці з могиль-
 ника у с.Дитиничі, 4, 7 - черпак і бронзовий гребінь з могильника у
 с.Городок.

слов'янського населення і матеріальної культури нечисленних германських племен, які проходили через наші землі.

Слов'янські поселення VI–VII ст. н.е. відомі в багатьох місцевостях Рівненської області. Вони частково досліджувались розкопками поряд з селами Городок і Зозів Рівненського, Здобиця Здолбнівського та Костянець Дубнівського районів. Археологи підтвердили існування зв'язку між культурою населення цих поселень та черняхівською культурою попереднього періоду, з чого виникає, що слов'яни VI–VII ст. на території України були нащадками племен черняхівської культури. Культура східнослов'янських племен VI–VII ст. близька культурі західних слов'ян, які в той час населяли територію сучасних Польщі, Чехословаччини, східної частини Німечкої Демократичної Республіки та частково Румунії. Основою господарства східнослов'янських племен були плугне землеробство та розвинуте тваринництво. Розвиток цих галузей господарства, ремесла і торгівлі поступово привів до появи феодальних відносин.

Наприкінці VIII – на початку IX ст. феодальні відносини у східних слов'ян стали пануючими. Склались два основних антагоністичних класи – великих землевласників-феодалів і експлуатованого та залежного від них селянства. З розвитком класового суспільства формувалися й східнослов'янські державні утворення, а розрізнені племена почали зливатися в єдину давньоруську народність. Основною формою державних утворень у східних слов'ян стали князівства. Спочатку це були племінні князівства, на чолі яких стояли племінні вожді-князі, згодом виникли князівства територіальні, що об'єднували землі різних племен. Центрами князівства стали міста, що виникли також у IX–X ст. в результаті розвитку ремесла і торгівлі. В містах селились ремісники та купці і знаходився замок феодала. Міста і феодальні замки та садиби володарів були укріплені валами, частоколами і ровами. Це були так звані городи – місця, огорожені оборонними спорудами. Від них залишились численні городища. Родова і племінна знать, захоплюючи землі і підкорюючи рядових общинників, перетворилась у пануючий феодальний клас князів і бояр, які для утвордження своєї влади утримували спеціальні військові дружини.

Посилення влади князів і бояр, класові інтереси яких вимагали згуртування феодалів усіх східнослов'янських земель, а також зовнішня небезпека, що часто викликала необхідність об'єднання військових сил, привели до виникнення наприкінці IX ст. давньо-

руської держави з центром у Києві. За свідченням арабського географа й історика Масуді (X ст.) в VIII–IX ст. на території Волині, куди входили також землі сучасної Ровенщини, жили східнослов'янські племена дулібів – волинян і древлян. Кордон між ними проходив приблизно по р.Горинь. Усі вони увійшли до складу Давньоруської держави в IX–X ст. На території сучасної Ровенщини в XII ст. утворились Пересопницьке, Дорогобузьке та Степанське князівства з центрами у містах Пересопниці (сьогодні село Пересопниця, об'єднане з с.Білів Ровенського району), Дорогобужі (тепер в Гошанському районі) і Степані (тепер Сарненського району). Ці князівства утворювали "Погоринні землі". Північна частина сучасної Ровенщини входила до складу Турово-Пінського князівства, а південно-східна перебувала у складі так званої Болохівської землі. Після об'єднання в 1199 р. Галицької і Волинської земель в Галицько-Волинське князівство землі теперішньої Ровенської області стали складовою частиною цього князівства.

Крім трьох згаданих міст – центрів удільних князівств на Ровенщині існувало багато інших давньоруських міст, з яких окремі згадуються в літописах. Це – Зареченськ (тепер с.Зарічк Ровенського району), Милеск (с.Новомильськ Здолбунівського району), Корчеськ (м.Корець), Сапогинь (с.Сапожин Корецького району), Муравиця (с.Муравиця, нині об'єднане з смт Млиновим), Дубен (м.Дубно), Острог (м.Острог), Дубровиця (м.Дубровиця), Небель (с.Нобель Зарічненського району). Всього на території Ровенщини зареєстровано 59 городищ (за деякими даними їх на території області налічується понад 70). Археологічними розкопками досліджувались городища в Дорогобужі, Пересопниці, Млинові, Торговиці і Острожці Млинівського району, Листвині Дубнівського району, Висоцьку Дубровицького району. Цими роботами вдалося встановити, що найбільш ранні городища на території сучасної Ровенщини виникли в IX–X ст. а основна їх кількість датується XI–XIII ст. Окремі городища виконували роль фортець, що прикривали кордони удільних князівств Південно-Західної Русі. Значна група городищ являє собою феодальні замки (Торговиця, Острожець, Будераж, Висоцьк, Новомильськ). Найхарактернішою ознакою таких пам'яток є потужний культурний шар XI–XIII ст., що свідчить про постійне і тривале заселення цих місць. Розкопками городищ було виявлено житла у вигляді напівземлянок, в яких збереглись глинобитні печі, а поруч з житлами – численні господарські споруди, зокрема ями для зберігання зерна.

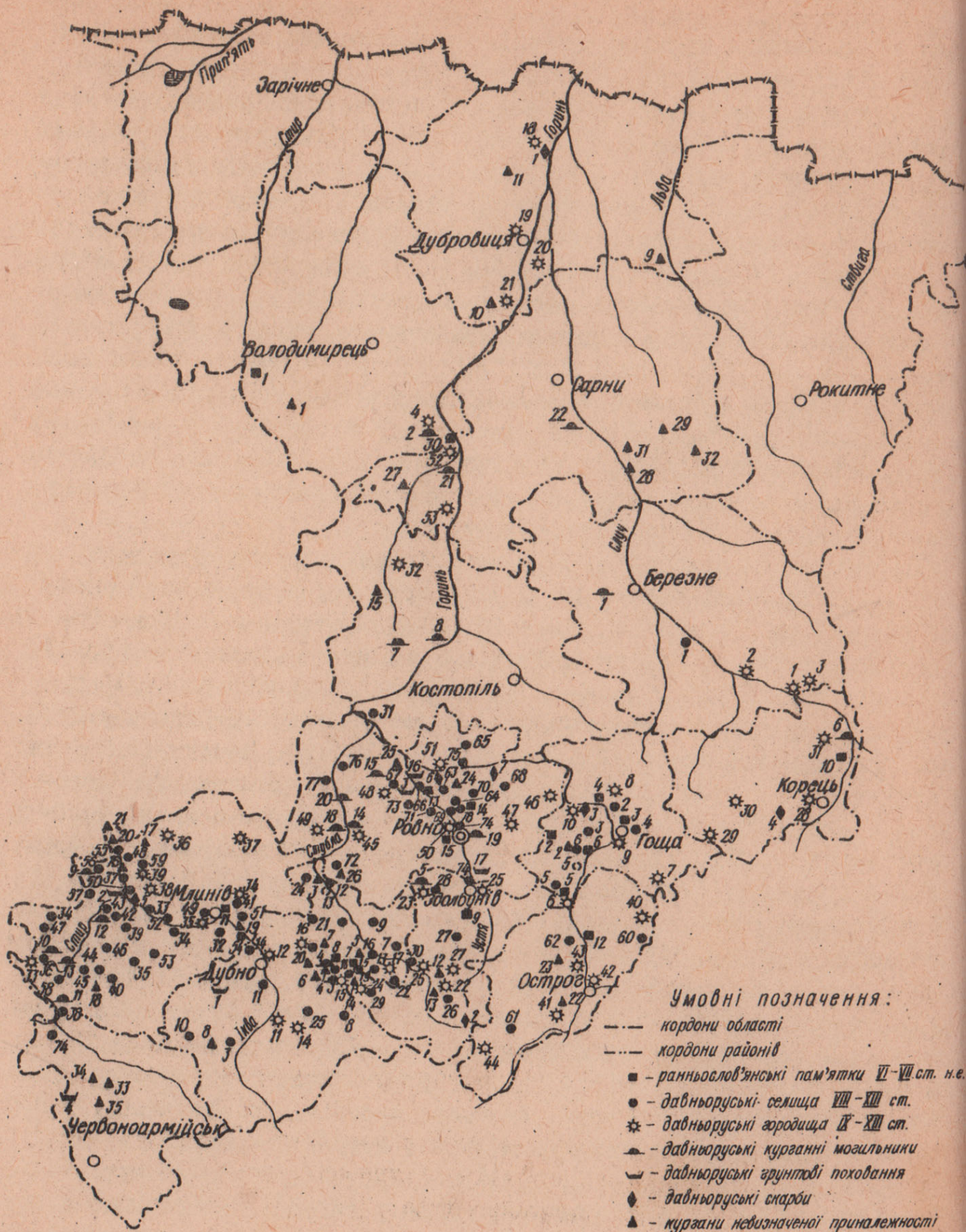

Рис. 5. Карта ранньослов'янських та давньоруських пам'яток і курганів невизначеної культурної приналежності на території Ровенської області.

РА Н Н Ь О С Л О В " Я Н С Ь К І П А М " Я Т К И У І -

III ст. Н.Е. Володимирецький район: 1. Бабка. Гошанський район: 2. Габин, 3. Гоша, 4. Дроздів, 5. Колесники, 6. Томахів. Дубнівський район: 7. Костянець, 8. Липа. Здолбунівський район: 9. Здов-
биця. Корецький район: 10. Морозівка. Млинівський район: 11. Мли-
нів. Острозький район: 12. Кургани. Ровенський район: 13. Городок.
14. Зозів, 15. Ровно.

ДА В Н Ь О Р У С Ь К І С Е Л И Щ А У ІІ - ХІІІ ст. Березнівський район: 1. Бистричі. Гошанський район: 2. Воскодави, 3. Горбаків, 4. Гоша, 5. Колесники, 6. Томахів. Дубнівський район: 7. Білобе-
режжя, 8. Боцянівка, 9. Варковичі, 10. Верба, 11. Волиця, 12. Жор-
нів, 13. Заруддя, 14. Іванне, 14. Костянець, 16. Княгинине, 17. Крилів, 18. Липа, 19. Листвин, 20. Молодава III, 21. Олибів, 22. Острів, 23. Підлужжя, 24. Сатів, 25. Тростянець. Здолбунів-
ський район: 26. Будераж, 27. Гільча, 28. Глинськ, 29. Мала Моща-
ниця, 30. Стеблівка. Костопільський район: 31. Дюксин. Млинів-
ський район: 32. Арчишин, 33. Баболюки, 34. Береги, 35. Бокійма, 36. Боремель, 37. Боремець, 38. Вербань, 39. Війниця, 40. Деми-
шівка, 41. Коблин, 42. Красне, 43. Лихачівка, 44. Лішня, 45. Ло-
наше, 46. Княгинине, 47. Малеве, 48. Межиріччя, 49. Млинів, 50. Нове, 51. Озліїв, 52. Остріїв, 53. Перевередів, 54. Підгайці, 55. Підлісці, 56. Підлозці, 57. Ставрів, 58. Хрінники, 59. Ярос-
лавичі. Острозький район: 60. Волосківці, 61. Ілляшівка, 62. Хо-
рів. Ровенський район: 63. Бегень, 64. Великий Олексин, 65. Волош-
ки, 66. Городок, 67. Грабів, 68. Забороль, 69. Зозів, 70. Малий
Олексин, 71. Обарів, 72. Переділи, 73. Понібель, 74. Ровно, 75. Сер-
гіївка, 76. Сморгів, 77. Старожуків, 78. Шпанів. Червоноармійсь-
кий район: 79. Пляшева.

ДА В Н Ь О Р У С Ь К І Г О Р О Д И Щ А ІХ - ХІІІ ст. Березнів-
ський район: 1. Більчаки, 2. Губків, 3. Маринин. Володимирецький
район: 4. Городець. Гошанський район: 5. Бугрин, 6. Вільгір, 7. Глибочок, 8. Горбів, 9. Гоша, 10. Дорогобуж. Дубнівський район: 11. Дитиничі, 12. Дубно, 13. Жорнів, 14. Іваниничі, 15. Листвин, 16. Мирогоща, 17. Острів. Дубровицький район: 18. Висоцьк, 19. Дуб-
ровиця, 20. Залужжя, 21. Кураш. Здолбунівський район: 22. Будераж, 23. Глинськ, 24. Мала Мощаниця, 25. Новомильськ, 26. Стеблівка, 27. Устенське, Корецький район: 28. Корець, 29. Сапожин, 30. Стов-
пин, 31. Устя. Костопільський район: 32. Малий Мідськ. Млинівський район: 33. Боремель, 34. Кобрин, 35. Млинів, 36. Острожець, 37. Пос-
пиків, 38. Торговиця, 39. Ярославичі. Острозький район: 40. Кураж, 41. Межиріч, 42. Острог, 43. Розваж, 44. Теремне. Ровенський ра-
йон: 45. Білів, 46. Гориньград I, 47. Городище, 48. Грабів, 49. Пересопниця, 50. Ровно, 51. Хотин. Сарненський район: 52. Кри-
чильськ, 53. Степань.

ДА В Н Ь О Р У С Ь К І К У Р Г А Н Н І М О Г И Л Ь Н И К И
III - XI ст. Березнівський район: 1. Теклівка. Володимирецький ра-
йон: 2. Городець. Дубнівський район: 3. Листвин, 4. Мокре. Здол-
бунівський район: 5. Глинськ. Корецький район: 6. Устя. Костопіль-
ський район: 7. Великий Стидин, 8. Збуж. Млинівський район: 9. Ве-
лике, 10. Вичавки, 11. Вербень, 12. Красне, 13. Набережне. Ровен-
ський район: 14. Білів, 15. Грабів, 16. Карпилівка, 17. Корнин, 18. Пересопниця, 19. Ровно, 20. Старожуків. Сарненський район: 21. Корост, 22. Немовичі.

ДА В Н Ь О Р У С Ь К І Г Р У Н Т О В І П О Х О В А Н Н Я -
XIII ст. Дубнівський район: 1. Тараканів. Млинівський район: 2. Тор-

говиця. Ровенський район: 3. Городок. Червоноармійський район: 4. Полуничне.

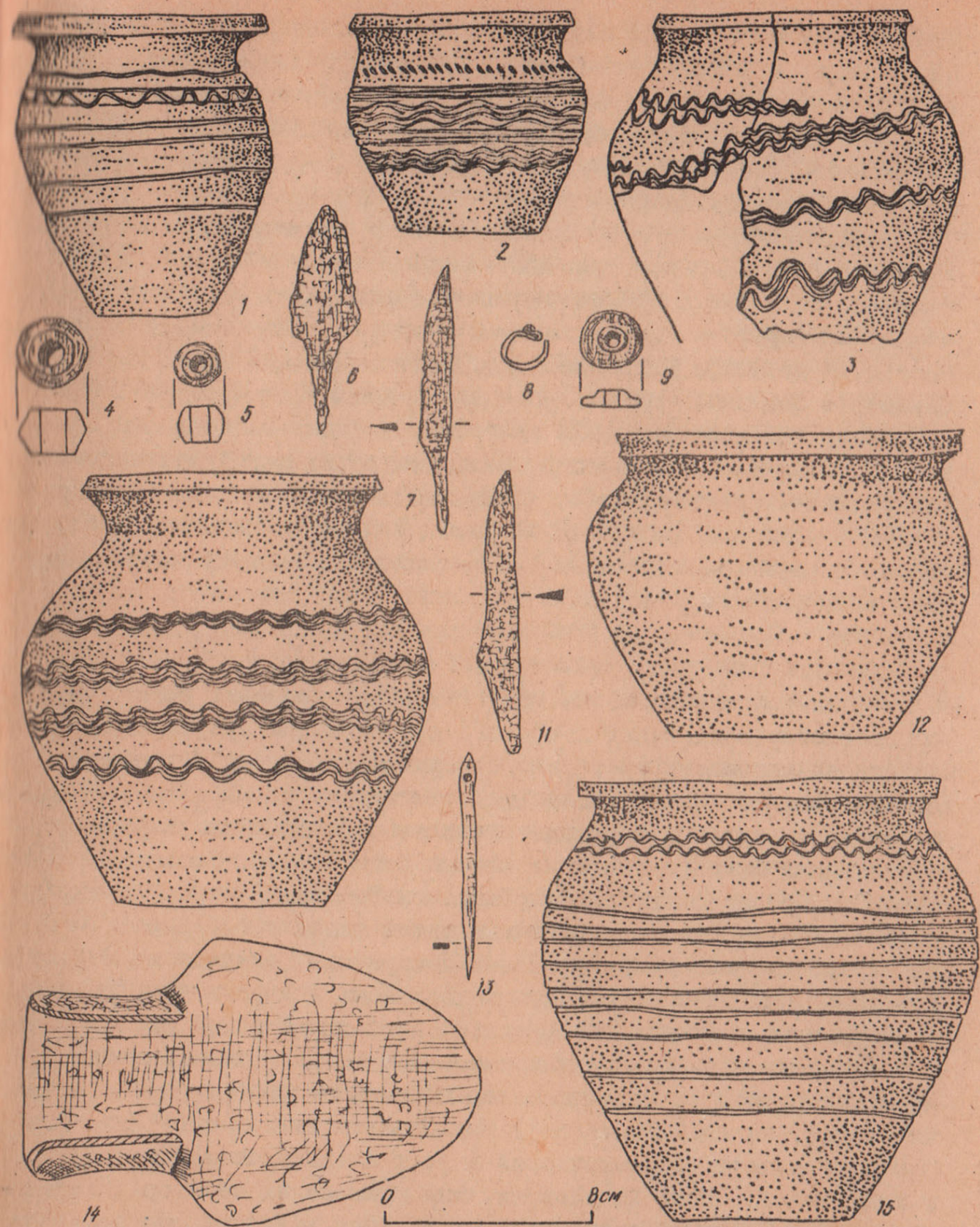
ДАВНЬОРУСЬКІ СКАРБИ: Дубровицький район: 1. Ви-
соцьк. Здолбунівський район: 2. Борщівка, Гощанський район: 3. До-
рогобуж. Корецький район: 4. Черниця. Млинівський район: 5. Тор-
говиця. Ровенський район: 6. Бегень, 7. Козлин.

КУРГАНИ НЕВИЗНАЧЕНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
ПРИНАЛЕЖНОСТІ: Володимирецький район: 1. Рафалівка,
Гощанський район: 2. Іллін. Дубнівський район: 3. Жорнів, 4. Лист-
вин, 5. Костянець, 6. Мокре, 7. Молодава Ш, 8. Птича. Дубровиць-
кий район: 9. Бережки, 10. Кураш, 11. Людинь. Здолбунівський ра-
йон: 12. Білашів, 13. Будераж, 14. Мала Мощаниця. Костопільський
район: 15. Великий Мидськ. Млинівський район: 16. Боремеш, 17. Ве-
лика Городниця, 18. Демидівка, 19. Підгайці, 20. Підлісці, 21. Яло-
вичі. Острозький район: 22. Межиріч, 23. Розваж. Ровенський район:
24. Бегень, 25. Бронники, 26. Переділи. Сарненський район: 27. Ве-
лике Вербче, 28. Зносичі, 29. Кам"яне Случанське, 30. Кричильськ,
31. Тинне, 32. Ясногірка. Червоноармійський район: 33. Боратин,
34. Добривода, 35. Довгалівка.

Давньоруські поселення VIII – XIII ст. відомі з 80 місцевостей
Ровенщини, а в окремих селах було виявлено по дві-три такі па-
м"ятки. З проведенням археологічних розвідок кількість їх постій-
но зростає за рахунок нововиявлених пам"яток. Археологічними роз-
копками досліджувались поселення поблизу сіл Городок і Зозів Ровен-
ського району.

Дослідження давньоруських курганних могильників IX – XI ст.
на Ровенщині розпочалось ще наприкінці XIX ст. Вони відомі з 22
місцевостей різних районів області. Грунтові поховання XI – XIII ст.
здійснені вже за християнським обрядом (відомі з п"яти місцевос-
тей Дубнівського, Млинівського і Ровенського районів); їх розкоп-
ки було проведено в основному в післявоєнний період. Найважливі-
шими з давньоруських поховальних пам"яток є захоронення князів-
ських дружинників з предметами озброєння X ст. (Мокре Дубнівсько-
го району, Полуничне Червоноармійського району).

Давньоруське населення IX – XIII ст. території сучасної Ровен-
щини займалось землеробством, скотарством, ремеслами та домашні-
ми промислами. Сільськогосподарські знаряддя (наральники, коси,
серпи) та ями для зберігання зерна належать до звичайних знахі-
док на городищах і поселеннях. У Дорогобужі виявлено печі для вип-
лавки заліза й гончарні горна. Там же знайдено підвісну свинцеву
печатку для документів періоду князювання в Дорогобужі Давида Іго-
ревича (1084–1112 рр.). Вона свідчить про культуру і важливе по-
літичне значення цього давньоруського міста. Унікальними пам"ят-
ками ювелірного ремесла є скарби коштовних речей X – XIII ст., знай-

Т а б л и ц я 9. Давньоруські матеріали з Ровенщини.
 1 - 3, 7, 8, 10, 11 - посуд, залізні ножі, срібне вискове кільце з
 Городка, 4-6, 9, 12, 13, 15 - глиняні і шиферне пряслиці, залізне ві-
 стря, стріли і кістяна голка з Муравицького городища у Млинові,
 14 - залізний наральник з селища у с.Малево.

дені у Дорогобужі, Висоцьку Дубровицького, Борщівці Здолбунівського, Бегні і Козлині Ровенського, Торговиці Млинівського районів. Вони складались зі срібних жіночих прикрас та монетних гривен (злитків срібла, що були платіжним засобом) київського і новгородського типів. У с.Черниця Корецького району знайдена половина золоті новгородської гривни.

Наприкінці 1240 – на початку 1241 р. на територію Південно-Західної Русі вдерлися орди хана Батия. Місцеве населення стійко захищало свою землю від завойовників, але не могло встояти перед численним ворогом. Францисканський чернець – глава місії папи Інокентія IV до татар Плато Карпіні, який у 1246 р. переїжджав через територію Західної Волині, розповідав про руїни міст, які йому траплялися по дорозі. Після розгрому Галицько-Волинського князівства багато міст взагалі перестало існувати; деякі поступово відбудувались і перетворились у села, що існують і в наш час (Дорогобуж, Пересопниця, Торговиця та ін.). В окремих випадках населення залишало зруйновані поселення і оселялось на новому місці (Муравиця Млинівського району).

ж

ж

ж

Короткий огляд найдавнішої історії Ровенщини, розкритої за допомогою археологічних пам'яток, дає уявлення про складність історичного процесу цієї території, розташованої на південно-західних рубежах Східної Європи. Тут з давніх-давен схрещувались шляхи зі сходу на захід та з півдня на північ і відбувалось взаємне проникнення стародавнього населення Подніпров'я, Повіслення і Подунав'я. Цим пояснюється існування на Ровенщині пам'яток західного та південного походження, а також певна своєрідність місцевих археологічних культур. Незважаючи на це, стародавнє населення Ровенщини, пов'язане спільним походженням з іншими спорідненими йому племенами лісостепової і лісової смуги Східної Європи, жило в основному спільним з ним життям, хоч на його долю припало більше зрушень, ніж їх зазнали жителі глибинних районів тієї великої території, на якій виникли і розвивались східні слов'яни. Доказом цієї єдності був однаковий в усіх східнослов'янських племен, у тому числі і тієї їх частини, яка мешкала на території Ровенщини, процес розвитку культури і суспільних відносин, що закінчився виникненням єдиної Давньоруської держави. Складну стародавню іс-

торію Ровенської області відображають її археологічні пам'ятки, переліку яких присвячена наступна частина Довідника.

Складанню цього Довідника передувала велика робота по перевірці відомих і виявленню нових пам'яток. Перші археологічні розвідки було проведено на Ровенщині ще наприкінці минулого століття, значну розвіdkову роботу провели у 30-х роках О.Цинкаловський та М.І.Островський, у післявоєнні роки розвідки велись науковими працівниками Дубнівського, Ровенського і Острозького краєзнавчих музеїв, Інституту суспільних наук Академії наук УРСР, Інституту археології АН УРСР, Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР, Державного Ермітажу, Інституту археології АН СРСР. До Довідника включені лише ті пам'ятки, датування яких і культурна приналежність не викликає сумніву. Довідник охоплює археологічні пам'ятки області за станом їх вивчення на кінець 1977 р. Матеріал у Довіднику розподілений за районами, а в межах районів — за населеними пунктами, поданими в алфавітному порядку. Цифри у дужках відповідають номеру в списку літератури та інших джерел, розміщеному наприкінці Довідника. До тексту додані ілюстрації найбільш характерних археологічних знахідок з Ровенської області, які повинні полегшити краєзнавцям та вчителям визначення археологічних колекцій, що зберігаються у народних музеях і багатьох школах області.

Завданням широких кіл громадськості є всебічна допомога державним органам у справі охорони пам'яток історії та культури. Про виявлені факти руйнування археологічних об'єктів просимо терміново повідомляти обласні і районні історико-краєзнавчі музеї, місцеві організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури або ж безпосередньо основні організації обліку і охорони історичних і культурних надбань народу — Міністерство культури УРСР (252001, м.Київ-1, вул.Свердлова, 2), Правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (252015, м.Київ-15, вул.Січневого повстання, 21, корпус 19), Інститут археології АН УРСР (252014, м.Київ-14, вул.Видубецька, 40).

МІСТО РОВНО

На високому березі р.Горинь поблизу с.Новий Двір, включеного до міської смуги, виявлені знахідки крем'яних знарядь доби палеоліту [115, 129, с.11]. На околиці міста – кам'яна гробниця культури кулястих амфор, виявлена у 1911 р. [152, с.550–551]. На території колишнього с.Басів Кут (тепер Басівкутська вулиця м.Ровно) сліди поселення городоцько-здовбицької культури [116; 77, с.45]. Там же в уроч. "Дворець" на південному схилі правого берега струмочка, що впадає в р.Устя, – давньоруське селище, виявлене розвідкою І.К.Сवेशнікова у 1962 р. [105; 8]. Там же на мисі високого берега р.Устя – давньоруське городище XI–XIII ст. площею близько 40 х.80 м, оточене валом до 3 м заввишки, виявлене наприкінці XIX ст. і обстежене у 1961 р. П.О.Раппопортом [110; 63, с.39, 40]. Майже за 0,5 км південніше колишнього села Басів Кут – давньоруський курганий могильник, дуже пошкоджений оранкою, а на відстані близько 1,4 км від городища – другий давньоруський курганий могильник, на якому у 1858 р. Я.Я.Волошинський розкопав шість курганів, К.М.Мельник у 1898 р. – сім курганів [42, с.544–547]. На правому березі р.Устя, на території колишнього села Новий Двір поселення стжиговської культури [108, 116, збірка Інституту археології університету у Відні; 149, с.170, 205]. Там же – давньоруське селище [116; 64, с.39]. На лівому березі р.Устя поблизу колишнього с.Тютюковичі, включеного у міську смугу, – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене розвідкою В.П.Савича у 1960 р. [111; 10; 89, с.82]. На мисі правого берега старого річища р.Устя на території колишнього села Золотіїв, включеного у міську смугу – двошарове поселення городоцько-здовбицької культури і УІ–УП ст. н.е., виявлене у 1960 р. розвідкою В.П.Савича і обстежене Ровенською археологічною експедицією у 1962 р. [111; 105; 8, с.82; 14, с.191]. На першій надзаплавній терасі лівого берега р.Устя, за 100 м від колишнього с.Золотіїв – давньоруське селище, виявлене розвідкою В.П.Савича та В.С.Терського у

1961 р. /III; 94-а, с.230/. Близько 1890 р. в околицях міста було знайдено бронзовий кельт /I, с.39/. Поблизу міста у 1890 р. знайдено римську бронзову статуетку Венери, що до 1914 р. зберігалась у музеї Київської духовної академії /26, с.123/. На території міста знайдено римську монету /25, с.110/.

Березнівський район

с.мт Березне. В уроч. Городище – знахідка крем'яних виробів культури шнурової кераміки /129, с.52, 62/.

с.Бистричі. На мисі лівого берега р.Случ в уроч.Волоки – давньоруське селище XI–XIII ст. На мисах лівого берега р.Случ між селами Бистричі і Колодязне – сліди давньоруського селища XI–XIII ст., виявлені розвідкою І.К.Свешнікова в 1963 р. /105; 8/.

с.Більчаки. На правому березі р.Случ, неподалік від кладовища – давньоруське городище XI–XII ст. овальної форми розміром близько 30 x 70 м, розташоване на горбі зі стрімкими схилами, виявлене розвідкою Ю.М.Нікольченка у 1974 р. Вали та інші оборонні споруди городища не збереглися. /116/.

с.Губків. На терасі високого правого берега р.Случ, неподалік від руїн пізньофеодального замку – давньоруське городище XI–XII ст. трапецієвидної форми розміром близько 50 x 80 x 100 м, розташоване на висоті близько 30 м над заплавою річки, виявлене Ю.М.Нікольченком у 1974 р. Оборонні споруди не збереглися. В околицях села в різні періоди знайдено 9 римських монет II ст. н.е. /99; 100; 108; 25, с.73/.

с.Карачун. В околицях села – сліди поселення стжижовської культури (збірка середньої школи м.Сарни; 8).

с.Кургани. На дюнах над заболоченою низовиною в уроч.Гора Цибульського – поселення стжижовської культури, виявлене І.К.Свешніковим у 1963 р. /збірка Березнівської середньої школи; 105; 61 89, с.82/.

с.Маринин. На південно-західній околиці села на високому лівому березі р.Случ – давньоруське городище XI–XIII ст. овальної форми розміром близько 50 x 85 м, оточене кільцевим валом, що зберігся до висоти 0,6–0,8 м. З західного боку помітні сліди рову 0,6–0,7 м завглибшки. Виявлені Ю.М.Нікольченком у 1974 р. /116/.

с.мт Першотравневе (раніше Моквин). На території колишнього кургана Моквинський Майдан (тепер об'єднаного з селищем Першотравневим) в уроч. Острівок – поселення городище-здобицької куль-

тури шнурової кераміки. Розкопками Т.Сулімірського у 1938 р. розкрито площу 122 кв.м; виявлено залишки наземного житла зі стовповою конструкцією і вогнищем у центрі та господарську яму. Поселення було розташоване на березі колишнього озера [108; 148, с.33-38/.

сmt Соснове (раніше Людвіполь). На території колишнього хутора Хвоянка, об'єднаного з сmt Сосновим, – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене Т.Сулімірським у 1938 р. [108 а; 148, с.37/]. На березі р.Случ знайдено скарб римських срібних динаріїв, з якого у Краківській археологічний музей передано 36 монет II ст.н.е. [108; 25, с.74/.

с.Теклівка. На високому березі р.Горинь за 1 км від села – давньоруський курганный могильник з п'яти насипів, розташованих у двох групах. Один курган розкопаний наприкінці XIX ст.; біля кістяка знайдено залізні побутові речі давньоруського періоду [123; с.153/.

Володимирецький район

с.Бабка. Поблизу села на правому березі р.Стир – городище, досліджуване у 1957–1958 рр.; виявлено залишки чотирьох жител і 13 господарських ям II–III ст.н.е. [114; 35, с.34–37/.

с.Бишляк. Поблизу села на піщаному березі р.Стир – сліди поселення зарубинецької культури, виявлені І.П.Русановою у 1957 р. [114; 34, с.69/.

с.Великі Телковичі. Поблизу села вздовж берегів оз.Острова-того на піщаних дюнах розвідкою І.П.Русанової у 1957 р. було виявлено стоянку доби мезоліту [114; 36, с.23/ і поселення зарубинецької культури [114; 34, с.69/.

с.Великі Цепцевичі. В околицях села – кілька давніх курганів [116/.

с.Городець. За 2 км від села в заплаві р.Горинь в уроч.Бісова Гора – давньоруське городище майже овальної форми, розміром близько 25 х 50 м, розташоване на горбі неправильно прикутної форми, що підноситься над болотом на 4 м. Вздовж країв городища простежуються рештки погано збереженого кільцевого валу. Городище відоме з кінця XIX ст. [1, с.46/ і обстежене у 1961 р. [63, с.74, 76/]. За 3,5 км від села – давньоруський курганный могильник з 30 насипів, розташованих у чотирьох групах. У 1899 р. розкопано п'ять курганів часів Давньої Русі [123, с.150–153/.

с.Зелениця. На піщаній доні поблизу села – залишки майстерні крем'яних знарядь [129, с.60]. У північно-східній околиці села на невеликому піщовому горбі в уроч.Підкозел – могильник зарубинецької культури. У 1937 р. Я.Фішке виявив кілька трупоспаень в ямах [141, с.82, 166].

с.Каноничі. Поблизу села – знахідка крем'яного вістря на опис стжижовської культури [101; 1, с.47].

с.Красносілля. На доні поблизу села – сліди стоянки доби мезоліту, виявлені Р.Т.Грибовичем у 1972 р. [105; 18, с.274].

с.Маюничі. На лівому березі р.Стир біля мосту поблизу села – сліди поселення культури гребінцево-накольчатої кераміки, виявлені у 1935 р. під час побудови мосту [99; 135, с.153].

с.Мульчиці. На південно-східній околиці села на дюнах над правим берегом р.Стир І.П.Русановою у 1957 р. виявлено сліди стоянки доби мезоліту культур гребінцево-накольчатої кераміки і комарівської [103; 36, с.23-24]. На дюнах над берегом р.Стир у південно-східному напрямку від села – сліди поселення зарубинецької культури [114; 34, с.69].

с.Нетреба. В околиці села на підвищенні серед боліт в уроч. Мак – залишки майстерні крем'яних знарядь [99; 129, с.59].

с.Острівці. В околицях села – знахідка крем'яного вістря на опис стжижовської культури [116].

с.Половлі. За 1,2 км на схід від села в уроч.Камінь – залишки розробок племенами городоцько-здовбицької культури відкладів кременю. Виявлено у 1937 р. [131, с.166] і перевірено І.К.Свешніковим у 1963 р. [105; 89, с.117].

с.мт Рафалівка (раніше Полиці). В околицях селища – кілька давніх курганів [35, с.37].

Гоцанський район

с.Бабин. В околицях села – знайдено срібний римський динарій I ст. н.е., що до 1914 р. зберігався в Київському історичному музеї [25, с.73]. На лівому березі р.Горинь – слов'янське поселення VI-VII ст. н.е., виявлене у 1965 р. [103; 67, с.95].

с.Бугрин. Поблизу села на березі р.Горинь – давньоруське городище, відоме з кінця XIX ст. [1, с.93]. У 1938 р. тут виявлено напівземлянки [132, с.126].

с.Вільгір. В околицях села – курган культури шнурової кераміки, розкопаний у 1938 р. На березі р.Горинь – велике давньоруське городище [132, с.126-127].

с.Воскодави. На невисокому місці правого берега р.Горинь в уроч.Загорбів – багат шарове поселення городоцько-здовбицької культури, могилянської групи початку залізної доби; милоградської культури та давньоруське, виявлене у 1962 р. /105; 89, с.82, 85, с.68/.

с.Глибочок. В околицях села – знахідка двох крем'яних наконечників списів стжижовської культури /113/. В уроч.Замчище – давньоруське городище округлої форми, оточене подвійним валом. Висота внутрішнього валу – 6 м, зовнішнього – 8,5 м. У 1868 р. розкопками Г.Оссовського розкопано колодязь з дерев'яним зрубом. Знайдено давньоруський посуд та залізні знаряддя – серп і сокиру /1, с.93/.

с.Горбаків. На східному схилі лівого берега р.Горинь в уроч. Над городищем – багат шарове поселення городоцько-здовбицької культури, милоградської культури та давньоруського часу. На лівому березі р.Горинь напроти хут.Янівки – давньоруське селище, виявлене у 1962 р. /105; 8; 89, с.82; 85, с.68/. В центрі села на лівому березі р.Горинь Ю.В.Кухаренком у 1953 р. на давньоруському городищі, що оточене кільцевим валом, виявлене поселення черняхівської культури /103; 33, с.26/.

с.Горбів. На місці високого правого берега р.Горинь в уроч. Замчище – давньоруське городище, виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. Городище має форму кола діаметром близько 100 м, оточеного земляними валами. Зі сходу, півдня і заходу доступ на городище був ускладнений стрімкими берегами річки, з північного боку його захищали три вали, збережені до висоти 3–4 м, та два рови, прокопані між ними. Найвищим був перший (рахуючи від сторони городища) вал /8/.

сmt Гоща. На території міського парку на правому березі р.Горинь – поселення комарівської культури, слов'янське УІ–УП ст.н.е. та Київської Русі, виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. /105; 8; 14, с.161/. За 3 км на південь від селища на території піщаного кар'єру – поселення комарівської культури, виявлене С.С.Березанською /104; 7; 16; с.200/. Поблизу селища на березі Горині – давньоруське городище, досліджуване І.П.Русановою та Ю.В.Кухаренком у 1955 р. Тут же виявлено рештки поселень культур типу Вербоковіце-Костянець, пізнього Трипілля, могилянської групи ранньозалізного періоду /103; 33, с.84/.

с.Дорогобуж. В околицях села – знахідка посудини черняхів-

ської культури [107; 33, с.25-26]. На північній околиці села на лівому березі Горині – городище літописного міста Дорогобуж – столиці удільного князівства (перша літописна згадка під 1084 р.). Ю.В.Кухаренком у 1953 р. на городищі виявлено сліди поселення черняхівської культури [103; 40, с.43]. Дитинець городища розташований в його східній частині і має розміри 70 x 100 м. Посад розміром 56 x 102 м зі сходу і півдня захищався стрімкими схилами горба. З півночі городище захищалося двома валами і двома ровами. З 1972 р. Ю.М.Нікольченком проводяться рятувальні розкопки. На площі 5400 м² виявлено п'ять давньоруських напівземлянок, дев'ять господарських ям, печі-домниці, гончарні горна, скарб давньоруських срібних речей XI-XII ст. (колт, дві сережки, перстень, ланцюг з округлих бляшок, дві прикрашені зерню підвіски), підвісну свинцеву печатку до документів періоду князювання в Дорогобужі Давида Ігоровича [116; 95, с.324; 44, с.319; 45, с.320-321; 48, с.371-372].

с.Дроздів. В околицях села – знахідка посудини комарівської культури [100; 16, с.199]. На високому піщаному обривчастому правому березі р.Горинь в уроч.Рузіна – слов'янське поселення VI-VII ст. н.е., виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. [105; 8; 14, с.166].

с.Жаврів. В околицях села – знахідка 25 бронзових стрілок скіфського типу [1, с.93].

с.Іллін. Поблизу сільського кладовища в урочищі "Могили" – давній кургай.

с.Колесники. На піщаній доні правого берега р.Горинь за 0,5 км від західного краю лісу в уроч.Ляшківці – два поселення могилянської групи ранньозалізного періоду. Віддаль між поселеннями – 0,5 км. Поблизу сільського кладовища – поселення черняхівської культури, прощурфване Ю.М.Захаруком у 1959 р. На поселенні в 1958 р. зруйновано поховання з трупопокладенням; біля кістяка знайдено глиняний посуд і бронзову фібулу. Поблизу села в уроч. Низький Лан – поселення черняхівської культури. Поблизу сільського кладовища на лівому високому березі р.Горинь в уроч.Гальопівка – слов'янське поселення VI-VII ст.н.е. На полях села в уроч. Поляна – давньоруське селище. Пам'ятки виявлені розвідкою Ю.М.Захарука у 1959 р. [105; 52, с.146-149].

с.Мнишин. На мисах високого лівого берега р.Горинь в уроч. Поле за Липами – поселення городоцько-здовбицької культури шнурової кераміки, виявлене у 1962 р. [105; 89, с.82].

с.Новоставці. В околицях села – поховання черняхівської культури, досліджене у 1938 р. [132, с.127].

с.Підліски. В околицях села – знахідка римської монети II ст. н.е., що зберігається у Львівському музеї українського мистецтва [25, с.74].

с.Томахів. Поблизу хут.Агатівка – курган культури шнурової кераміки, розкопаний у 1869 р. [1, с.93]. В околицях села – поселення городоцько-здовбицької культури, [100; 89, с.82]. Поблизу хут.Агатівка – поселення VI–VII ст. н.е. [103; 67, с.95]. В околицях хут.Агатівка – давньоруське поселення [103; 66, с.240].

Дубнівський район

с.Берег. На піщаній доні біля впадіння в Ікву невеликого струмка – залишки майстерні крем'яних знарядь, виявлені у 30-х роках [129, с.57].

с.Білобережжя. На південному схилі поля у північному напрямку від села – багаточислове поселення городоцько-здовбицької культури шнурової кераміки, могилянської групи ранньозалізного періоду та давньоруське селище, виявлене у 1963 р. [105; 8; 89, с.82; 29, с.24]. Земляними роботами місцевого колгоспу на полі поблизу села у 1977 р. було виявлено поселення стжижовської культури [102].

с.Бондарі. В околицях села – пізньопалеолітична стоянка [110; 70, с.7].

с.Боцянівка. На північно-східній околиці села, вздовж правого берега безіменного струмка, допливу р.Стубли, – багаточислова пам'ятка "Боцянівки" (поселення комарівської і черняхівської культур та давньоруське) [105; 8]. За 1 км на схід від села, на правому березі безіменного струмка (правобережний доплив р.Стубли), поруч із залізничною колією Дубно – Здолбунів – "Боцянівка II" (поселення комарівської культури і давньоруське селище), виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. В околицях села – знахідка крем'яного вістря на спис стжижовської культури [99; 135, с.129].

с.Будяки. В околицях села – майстерня крем'яних серпів, виявлена М.І.Островським у 1936 р. [99; 135, с.129, 131].

с.Варковичі. В околицях села – знахідка гробниці культури кулястих амфор [38, табл.Ш, 12]. Між залізничним мостом та правим берегом р.Козинки, неподалік від її впадіння в р.Стублу, на східному схилі лівого берега р.Стубли та на південно-західному схилі

правого берега р.Стубли в уроч.Водомия – два поселення городоцько-здобницької культури [105; 89, с.82]. На південному схилі правого берега р.Стубли в уроч.Заобувець – давньоруське селище, виявлене у 1963 р. [105; 8]. За 3 км на південь від села поблизу залізниці Дубно – Здолбунів, на похилому правому березі р.Стубли – поселення черняхівської культури [Розвідка В.М.Коноплі у 1977 р.; 105; 8].

с.Великі Загірці. В околицях села – знахідка крем'яного вістря на спис стжижовської культури [99; 135, с.174].

с.Верба. На підвищенні, оточеному штучними ровами і заплавою р.Ікви (колишнє замчище), в уроч.Острів – поселення комарівської культури, могилянської групи початку залізної доби і давньоруське, виявлені у 1964 р. [105; 29, с.24].

с.Волиця. В околицях села у 30-х роках ХХ ст. виявлено кам'яну гробницю культури кулястих амфор, всередині якої містились людські кістки та глиняні посудини; цей матеріал втрачений [76, с.30]. На високому правому березі р.Ікви за 250 м на північ від села – багатшарова пам'ятка. На розкритій М.Ю.Смішком і 1947 р. при розкопках площі 174 м² виявлено сліди поселень стжижовської і комарівської культур та давньоруського. Розкопано три давньоруські печі, одне вогнище та житло типу півземлянки. Площа поселення пошкоджена кладовищем ХІІ ст. [105; 93, с.352–365].

с.Грядки. В околицях села – знахідки пізньопалеолітичних крем'яних виробів [121, с.133].

с.Дитиничі. На селянських городах у селі – поховання доби неоліту, виявлене у 1959 р. Біля кістяка знайдено дві посудини, що зберігаються у клубі с.Плоска Дубнівського району [8]. На північно-східній околиці села, ліворуч дороги Кременець – Дубно – курганний могильник комарівської культури, що складався з дев'яти насипів, діаметром 5–8 м і до 1 м заввишки. Два кургани розкопав у 1940 р. М.І.Островський, який виявив трупопокладення з посудом і бронзовими прикрасами [102; 16, с.58–59]. На піщаній дюні в центрі села – ґрунтовий могильник з трупоспаленнями III–IV ст. н.е. (дитиницького типу), виявлений у 1956 р. і досліджуваний у 1957 р. розкопками І.К.Свешнікова (розкопано 20 поховань). В окремих похованнях знайдено кераміку, бронзові прикраси та залізні вироби [102; III; 94, с.89 – 114]. На острові серед боліт в заплаві р.Ікви – давньоруське городище, обстежене у 1947 р. М.Ю.Смішком, а в 1966 р. – В.В.Ауліхом [105; II, с.249].

м.Дубно. На подвір'ї гімназії (тепер середня школа № 1) у 1938 р. знищено поховання культури Зимне-Злота; одну посудину передано у Дубнівський музей [102]. На правому березі р.Ікви на передмісті Сурмичі у 1942 р. було знищено ґрунтовий могильник стжижовської культури, знайдені тут мідні прикраси передані у Дубнівський музей [102; 89, с.124, 127]. У 1896 р. під час прокопування ровів для фундаментів під будинок складу горіљчаних виробів на передмісті Сурмичі на глибині 2 м виявлено поховання комарівської культури з двома посудинами, що були передані у Музей Дзедушицьких у Львові. Речі втрачені [144, с.74-75]. На лівому березі р.Ікви між Панталійським мостом і уроч.Чесний Хрест, недалеко від мосту – поселення могилянської групи початку залізної доби, виявлене розвідкою І.К.Свешнікова у 1966 р. [105; 8; с.24]. У західній частині міста на березі болота на передмісті Сурмичі – поселення черняхівської культури, виявлене розвідкою М.І.Островського у 1943 р. [40, с.43]. На острові Підзамче на Ікві – поселення черняхівської культури, виявлене розвідкою М.О.Тиханової у 1956 р. [110; 7; 40, с.43]. На території міста в різні часи знайдено кілька срібних римських динарів II ст. н.е. [25, с.73]. На території міської електростанції, на лівому березі р.Ікви – місце городища літописного города Дубен, що згадується вперше у давньоруському літопису під 1100 р. Земляні укріплення городища зруйновані під час побудови електростанції. Місце городища було обстежено розвідкою М.І.Островського у 1946 р., а у 1947 р. – М.Ю.Смішком [102; 93, с.352; 64, с.36].

с.Дядьковичі. За 200-300 м на південний схід від села на східному схилі високого лівого берега р.Стубли – залишки поселень культур городоцько-здовбицької та комарівської, виявлені у 1962 р. [105; 89, с.82; 150, с.47].

с.Жорнів. Між шосейною дорогою Дубно – Ровно і селом, на південному схилі правого берега р.Стубли в уроч.Заобувець – залишки поселень культури лінійно-стрічкової кераміки, городоцько-здовбицької, могилянські групи початку доби заліза та давньоруського селища, виявлене у 1963 р. [105; 8; 89, с.82; 29, с.24]. На відстані близько 1,5 км на північ від села в уроч.Рудка – курган стжижовської культури, досліджений у 1970 р. Під овальним насипом діаметром 11 x 19 м і 4,03 м висотою виявлено два поховання – жінки і чоловіка. Біля скорченого кістяка жінки знаходилась яма з рештками тризни і жертвоприношенням собаки, на кістяку – мідні

прикраси (сережки, рештки намиста) і уламки кістяного музикального інструмента типу сопілки Пана. Біля обпаленого скорченого чоловічого кістяка знайдено глиняний горщик та кістяну бляху-пряжку, а на його правій руці – мідний браслет [116; 8; 83, с.241]. В околицях села знайдено бронзове вістря на стрілу доби пізньої бронзи [8]. За 0,8 км на північ від села – поселення ранньозалізного періоду (могилянська група) [В.М.Конопля, 1977; 105; 8]. Поблизу хут. Суботівки на північно-західному схилі лівого берега р.Стубли в уроч.Кедовщина – поселення могилянської групи початку залізної доби, виявлене у 1963 р. [105; 8; 29, с.23]. Поблизу хут.Суботівки біля колгоспної птахоферми, на другому боці невеликої балочки в уроч.Кедовщина – поселення могилянської групи і Давньої Русі, виявлене у 1963 р. [105; 8; 29, с.23]. За 0,8 км на північ від села на другій надзаплавній терасі правого берега р.Стубли – поселення могилянської групи початку залізної доби і давньоруського часу та за 1,5 км на південь від села, на мисі над заплавою лівого берега р.Стубли – поселення черняхівської культури, виявлені В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

На високому горбі у південній частині села – давньоруське городище, що складається з укріпленого валом і ровом дитинця та посаду, укріпленого вздовж стрімкого краю горба одним валом, а з напільного боку – системою чотирьох валів і ровів. Дитинець розташований у південно-східній частині городища. Він має форму прямокутника з заокругленими кутами, розміром близько 42 x 72 м. В центрі дитинця – западина, можливо слід колишнього колодязя. Збереженість дитинця добра, посад знищений кар'єрами для добування каменю. На території городища, крім значної кількості давньоруського матеріалу, зустрічаються нам'ятки пізньотрипільської культури. Городище неодноразово обстежувалось працівниками Дубнівського краєзнавчого музею, а в 1970 р. – розвідкою Ровенської археологічної експедиції [99; 102; 105; 8; 135, с.178]. За 2 км на північний схід від села – давній курган [8]. Два інших кургани (в центрі села за будинком правління колгоспу та на полі на лівому березі р.Стубли) у 60-х роках були зруйновані колгоспом.

с.Заруддя. На північному схилі лівого берега р.Стубли поблизу села в уроч.Куток – рештки поселення городищко-здовбицької культури та селища Давньої Русі, виявлені у 1963 р. [105; 8; 89, с.82]. За 0,2 км на північний схід від села вздовж правого берега безіменного струмка (правобережний доплив р.Стубли) – поселення

комарівської і милоградської культур площею близько 1,5 га. У східній частині поселення – сліди майстерні по виготовленню крем'яних серпів [105; 87]. За 1,3 км на північний захід від села на похилому правому березі безіменного потічка (правобережний доплив р.Стубли) – рештки поселення комарівської культури і давньоруського селища, що займають площу близько 0,07 х 0,8 км. Пам'ятки виявлені В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 87].

с.Злинці. В околицях села знаходиться стоянка доби пізнього палеоліту [70, с.77].

с.Іваничі. На горі поблизу села – давньоруське городище Х–ХІ ст. овальної форми розміром 80 х 95 м, оточене невисоким, дуже зневільованим валом та ровом. З напільного (північного) боку рів має найбільші розміри. Городище виявлене у 1961 р. [110; 9, 63, с.337].

с.Іванне. За 1 км на південний захід від села на правому березі р.Ікви – гробниця культури кулястих амфор, побудована з кам'яних плит, виявлена у 1968 р. і розкопана І.К.Свешніковим та В.Д.Селедцем у 1969 р. Біля двох чоловічих кістяків знайдено 7 посудин і бурштиновий диск-амулет з сонячним хрестовидним знаком на одному боці та трьома схематизованими людськими фігурами з луком і стрілами на другому боці [102; 87, с.63–69]. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стижовської культури [102]. Поблизу сільського кладовища і колгоспного двору в уроч.Могилки – курганий могильник комарівської культури. Три кургани зруйновано, четвертий досліджено у 1966 р. Під насипом діаметром 25 м і висотою 1,6 м виявлено рештки вогнища, на якому лежали два кістяки молодих жінок та рештки трупоспалення третьої жінки; на її руках і ногах знаходились бронзові браслети, на грудях – велика шпилька, біля колін – посудина. В обкладеній деревом могильній ямі в центрі кургану виявлено перепалені кістки двох похованих, а поруч з ними – крем'яне вістря стріли, бронзові кинджал і прикраси (браслети, шпильки), золоту сережку та глиняні посудини [102; 98; 81, с.159–168]. Поблизу села в урочищах Коло Греблі і Загірна – сліди давньоруського поселення [102; 100; 64, с.37].

с.Княгинине. В околицях села – пізньопалеолітична стоянка [70, с.77]. За 0,5 км на схід від села на мисі високого правого берега р.Стубли – поселення пізнього Трипілья і комарівської культури та залишки майстерні по виготовленню крем'яних серпів [розвідка В.М.Коноплі у 1977 р.; 105; 87]. На підвищенні над берегом

ставу біля дороги Княгинин-Острів – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.82]. В уроч.Провалля над яром, дном якого проходить дорога Княгинин – Острів – ґрунтовий могильник з трупокладеннями городоцько-здовбицької культури, виявлений у 1961 р. і обстежений І.К.Свешніковим та Б.Г.Возницьким у 1963 р. Могильник складався з кількох (не менше трьох) поховань. Біля одного скорченого кістяка знайдено глиняну посудину, що зберігається у школі с.Варковичі. На кістяках похованих – сліди червоної вохри [8; 89, с.99]. На південному схилі правого берега р.Стубли безпосередньо за селом в уроч.Під Лугом поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1963 р. [105; 8; 89, с.82]. Там же – сліди поселення давньоруської та черняхівської культур площею близько 70 м завширшки та 300 м завдовжки [105; 8], виявлені у 1977 р. В.М.Коноплею. На території села – знахідка скарбу римських монет (одна бронзова і три срібні) II ст.н.е. [25, с.73]. На території пізньофеодалного замчища, зайнятого тепер тваринницькою фермою колгоспу, П.О.Раппопортом у 1961 р. виявлено сліди давньоруського поселення [110; 9]. На південно-східній околиці села, на правому березі р.Стубли – давньоруське селище площею близько 0,5 га, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

с.Костянець. За 1 км на південний схід від села на північно-західному схилі поля над заболоченою низовиною в уроч.Лиственщина – поселення культур Вербоковіце-Костянець пізнього Трипілля, комарівської та слов'янської VI–VII ст. н.е., виявлене у 1935 р. Р.Якимовичем, досліджуване у 1947 і 1967 рр. Виявлено півземлянку та господарську яму культури Вербоковіце-Костянець, дві півземлянки та 6 господарських ям пізньотрипільського поселення, землянку комарівської культури та піч-кам'янку VI–VII ст. н.е. [99; 105; 98; 72, с.131–139; 53, с.199; 14, с.195]. На полі "Косачиха" поблизу села – кам'яна гробниця культури кулястих амфор, зруйнована у 1959 р.; поруч з кістяком знайдено глиняну посудину та якийсь крем'яний предмет [8]. За 0,5 км на схід від села на північному схилі підвищення в уроч. Горби – поселення доби міді та могилянської групи початку залізної доби, відкрите у 1963 р. В розкопі виявлено рештки землянки та вогнищевої ями могилянської групи [105; 8; 29, с.24]. В околицях села знайдено уламки посуду городоцько-здовбицької культури та крем'яне вістря на спис стижовської культури, що зберігаються в збірці середньої школи с.Вар-

ковичі. В уроч.Монастирське на південний схід від с.Костянець – поселення черняхівської культури, що розташувалось вздовж берегів струмка. Площа поселення на правому березі струмка – 30 м х 1,5 км, на його лівому березі – 30 х 80 м. Поселення досліджували у 1947 р. М.Ю.Смішко (розкрито 226 м² площі і виявлено 3 наземні житла), а в 1956 р. – М.О.Тіханова. Траплялись окремі уламки поосу городоцько-здовбицької культури та давньоруського часу [105; 102; 110; 93, с.365-378; 40, с.43]. Поблизу сільсько-го кладовища (уроч.Коло цвинтаря) – сліди давньоруського селища [102; 64, с.38]. На захід від села, праворуч дороги Костянець-Острів – стародавній курган [102].

с.Крилів. На лівому березі р.Стубли, нижче мосту на шосейній дорозі Львів – Київ в уроч.Городи – багаточислове поселення, виявлене І.К.Свешніковим у 1963 р. Розкопками Л.І.Крушельницької досліджено 240 м² площі і виявлено майстерню крем'яних знарядь городоцько-здовбицької культури, господарську яму могилянської групи, житло поморської культури [105; 8; 89, с.118; 29, с.23-24; 28, с.194-198] та ями давньоруського часу. На місці лівого берега р.Стубли, оточеному з трьох боків заплавою річки, в уроч. Горб Коцюбинського та поблизу хут.Базильщина на південно-східному схилі лівого берега р.Стубли, між с.Крилів і приналежним до с.Жорнів хут.Суботівка, в уроч.Городиче – два давньоруські поселення [105; 8]. На північно-східному схилі лівого берега р.Стубли поблизу хут.Радовщина в уроч.Поля біля Радовщини – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1963 р. [105; 82; 89, с.82]. У 1965 р. на території села знайдено скарб крем'яних серпів початку залізної доби, захований у глиняному горщику [102].

с.Липа. За 1 км на південний схід від села на півовальному місці високого схилу Збитинського плато, в уроч.Мокренщина – пізньопалеолітична стоянка "Липа І", виявлена у 1960 р. і досліджувана у 1963 та 1967 рр. В.П.Савичем знайдено рештки одного пізньопалеолітичного житла та три місця, де жителі поселення виготовляли крем'яні знаряддя [111, 8; 69, с.203; 70, с.36-51]. На місці над яром в уроч.Долини, за 200-300 м від південного кінця села, в уроч.Гостра – пізньопалеолітична стоянка "Липа ІІ", виявлена М.І.Островським у 1935 р., досліджувалась у 1948 р. М.Я.Рудинським [102; 104; 65, с.143-154; 50, с.3-6]. На мисах поблизу згаданої стоянки "Липа ІІ" – три інші пізньопалеолітичні стоянки, розташовані в уроч.Довга, Загорода і Ліс Козакевича, – "Липа ІІІ" – "Липа У",

виявлені М.І.Островським у 1936 р. [102; 109; 50, с.6]. У південній частині села на півовальному мисі поблизу уроч.Глинища і Загорода – пізньопалеолітична стоянка "Липа УІ", досліджувана у 1960–1963 рр. В.П.Савичем розкрито 353 м² площі і встановлено 5 етапів заселення цього місця палеолітичними мисливцями та збирачами. Знайдено також сліди легких жител типу чумів [110; 68, с.19–27; 70, с.51–102].

На північно-західній околиці села, на першій надзаплавній терасі р. Липки, на відстані близько 200–250 м від річки – ґрунтовий могильник городоцько-здовбицької культури з трупопокладеннями у гробницях, збудованих з кусків каміння. Ряд поховань було знищено у 30-х роках. Три поховання у прямокутних гробницях довжиною 1,35–2,65 м і шириною 0,75–1,2 м досліджено у 1939 р. Біля похованих знайдено глиняну посудину та мідні дрібні прикраси [102; 4; 51, с.60–63]. В околицях села (уроч. Під Пустухою) – трупопокладення стжижовської культури, виявлене у 30-х роках. Зібрано мідні прикраси (браслет і 4 сережки), що знаходились на кістках похованого [102; 51, рис.2, 3–4]. В околицях села знайдено 8 крем'яних наконечників списів стжижовської культури [111, 116].

На селянських городах на околиці села (уроч.Сади) знайдено скарб з п'яти бронзових браслетів у горщику стжижовської культури. Зі скарбу зберігся один браслет [102; 89, рис.50, 8]. В околицях села – два поселення комарівської культури в уроч.Нивки і Долини, виявлені розвідкою Ю.М.Захарука у 1952 р. [105; 8; 145, 113]. На пологому схилі яру, що впадає в долину р.Ікви, в уроч. Вітровщина – поселення могилянської групи початку доби заліза, виявлене М.Я.Рудинським у 1948 р. [102; 104; АП, т. IУ, с.162; 29, с.24]. На території села знайдена римська монета II ст. н.е. [25, с.73]. На правому березі р.Ікви – слов'янське поселення УІ–УІІ ст. н.е., виявлене М.І.Островським у 1940 р. Відкрито одну напівземлянку з піччю-кам'янкою [14, с.200]. Поблизу села в уроч.Вітровщина і Забережжя – сліди двох давньоруських поселень [102; 64, с.39].

На південь від села в уроч.Глинисько на низькій надзаплавній терасі та за 1 км на захід від села, над яром, що тягнеться в напрямку на с.Мирогоща, в уроч.Церковне – два давньоруських поселення, виявлені В.П.Савичем у 1960 р. [111; 94 а, с.232]. Поблизу села, на південному схилі берега струмка – давньоруське селище, виявлене М.І.Островським і перевірене у 1956 р. М.О.Тиха-

новою [110; 7; 40, с.43]. У східному напрямку від північно-східної частини села – давній курган [8].

с.Листвин. В околицях села – залишки майстерні крем'яних знарядь [99; 100; 129, с.49, 59, 71]. На південній околиці села, на високому північному мисі Збитинського плато, оточеному з трьох боків глибокими ярами, в уроч.Гострий Горб – рештки поселень культури Вербоковіце-Костянець і пізнього Трипілля площею близько 0,7 га, виявлені Ю.М.Захаруком у 1952 р. [105; 8] і досліджувані М.А.Пелешиним в 1970, 1971 і 1975 рр. Розкопано площу 1130 м², відкрито близько 15 напівземлянок та 36 ям різного призначення та одну напівземлянку і 11 ям господарського призначення культури Вербоковіце-Костянець [105; 98; 54, с.236; 56, с.375–376]. На західній околиці села, на мису підвищення, оточеному з двох боків глибокими ярами, в уроч. Протереб – поселення культури Вербоковіце-Костянець, виявлене і досліджуване М.А.Пелешиним у 1971 р. На площі близько 300 м² розкопано 10 невеликих ям і кілька вогнищ [98; 56, с.314–315]. Біля північно-східної околиці села; в уроч. Козацький Сад – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1975 р. [98; 61, с.376]. В околицях села знайдено три крем'яних наконечники списів, що зберігаються у Дубнівському краєзнавчому музеї та у збірці школи с.Молодове Ш Дубнівського району, та три римських срібних динарії П ст. н.е. [25, с.73].

За 1 км на північний захід від села на мису гори, що підвищується над рівнем оточуючих його полів на 35 м – давньоруське городище. З півночі, сходу і півдня городище було захищене глибокими ярами. Воно складається з розташованого в його північно-східній частині овального дитинця розміром 140 x 180 м, оточеного валом від 2 до 7 м заввишки, та посаду неправильно прямокутної форми розміром близько 150 x 350 м, розташованого у західній частині городища. З півночі і півдня посад захищався стрімкими схилами горба, з заходу і сходу валами і ровами. Висота західного валу – 2 м, глибина рову перед ним – до 2,5 м. Проїзд знаходиться в середній частині валу. Східний вал посаду зберігся до висоти близько 4 м, а рів перед ним має глибину до 3 м. В середній частині валу та біля його південного кінця – два проїзди. Рів і вал дитинця розташовані на відстані 30 м на схід від східного валу посаду. Рів, що оточує вал дитинця, з південного боку близько 10 м завширшки і 2 м завглибшки, зі східного боку – близько 24 м завширшки та до 8 м завглибшки. В'їзд на дитинець знаходився в його пів-

нічно-східному кінці. Близько в'їзду помітна яма діаметром близько 20 м і 6 м глибиною, – слід стародавнього колодязя. Городище відоме з кінця XIX ст. (I, с.69]. Воно було обстежене неодноразово науковими співробітниками Дубнівського краєзнавчого музею (М.І.Островський, В.Д.Селедєнь) у 1947 р. [93, с.352], 1961 р. [110; 63, с.60–62], у 1966 р. [105; II, с.249], у 1971 і 1975 рр. досліджувалось М.А.Пелешиним за участю Р.М.Чайки. На посаді розкрито 600 м² і виявлено п'ять напівземлянок, наземну господарську будівлю та три господарські ями IX–XIII ст. У західній частині дитинця, що порушена пізнішими ямами та оранкою, досліджено 150 м² площі. На території пригородів, що були розташовані на схід і на південь від городища, виявлено одну давньоруську піч та дві півземлянки [98, 56, с.315; 119, с.403–404]. Поблизу села в уроч. Круглик – давньоруський курганий могильник, виявлений М.І.Островським, який у 1929 і 1940 рр. на ньому розкопав три кургани [64, с.39]. На південь від села – давній курган [116].

с.Майдан. В околицях села на чотирьох мисах невеликого Іловецько-Майданського плато, в уроч.Червоний Камінь – пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 1960 р. [109; 50, с.7–8]. В околицях села є залишки майстерні по виготовленню крем'яних знарядь [129, с.59, 72]; знайдено срібний римський динарій II ст.н.е. [25, с.73].

с.Малі Сади. В околицях села знайдено крем'яне вістря до списа стжиковської культури [102].

с.Мирогоща. На мисі пологого схилу Збитинського плато, в уроч.Поле Вотруби – пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 1937 р. [50, с.6–7]. В уроч. Попові Долини – друга пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 30-х роках розвідкою М.І.Островського [60, с.5]. В околицях села в кінці великого яру – сліди майстерні крем'яних знарядь, виявлені у 30-х роках [129, с.59]. На південь від села, на південно-східному схилі підвищення над заплавою колишнього озера, в уроч.Городище – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1935 р. [99; 102; 105; III; 89, с.82]. В околицях села у 1936 р. розкопано курган стжиковської культури. Виявлено два кістяки і глиняну посудину [89, с.120]. В околицях села на полі Козакевича – поховання городоцько-здовбицької культури в кам'яній гробниці, досліджене М.І.Островським у 1937 р.; виявлено два кістяки [4; 135; с.154]. На невеликому підвищенні ліворуч дороги Мирогоща – Збитин під лісом – поселення комарівської культури, виявлене у 30-х роках і перевірене Ю.М.Захаруком в 1952 р. [99;

8; 133, с.43/. За 800 м на південь від села на північному схилі гори в уроч. Пісочник – поселення могилянської групи початку залізної доби, виявлене розвідкою М.Я.Рудинського в 1948 р. /104; АП, т.IV, 1952, с.162/, частково розкопане Л.І.Крушельницькою в 1936 р., виявлено одну господарську яму /105; 8; 29, с.23/. На південно-східному схилі підвищення, на якому знаходиться давньоруське городище, над заплавою колишнього озера – поселення милоградської культури, виявлене у 1936 р. /збірка школи с.Мирогоща; 105; 85, с.77/. На території села – трупоспалення в урні черняхівської культури, виявлене у 1934 р. /7; 40, с.43/. На території давньоруського городища знайдено римське залізне вістря на дротик (зберігається у фондах Львівської картинної галереї). На полі поблизу місцевої церкви та за 300 м на захід від села в уроч.Лівиччина – два поселення черняхівської культури, виявлені розвідкою у 1947 р. /105; 8; 93, с.352, 110; 7; 40, с.43/. В околицях села в різні часи знайдено кілька римських срібних динаріїв; один зберігається в школі с.Мирогоща /8; 25; с.74/. На полі за місцевим кладовищем, над дорогою Мирогоща – Липа – давньоруське поселення, виявлене М.І.Островським у 1929 р. /102; 64, с.39/.

На високому довгому мисі на краю плато на південь від села, в уроч.Медунова Гора – давньоруське городище, виявлене ще наприкінці минулого століття /І, с.78/. Площа городища природньо захищена стрімкими схилами миса та глибокими ярами по його боках. Розміри городища близько 180 x 100 м. Воно складається з трьох укріплених частин. Дитинець розташований на кінці мису, має розміри 45 x 55 м; з напільного боку захищається дуговидним валом заввишки близько 1,5 м і ровом. Вздовж його країв помітні незначні сліди валу. Друга і третя частини городища укріплені валом і ровом лише з напільного боку; середня частина останнього зовнішнього валу збереглась до висоти 2 м, а рів на цій ділянці ширший і глибший, ніж інші рови городища /102; 105; 63, с.58; II, с.249/.

с.Мокре. На березі р.Бичок поблизу села (уроч.Коло Бичка) – могильник з трупопокладаннями, частина яких знаходилась у гробницях з кам'яних плит та кусків каменю, городоцько-здовбицької культури, досліджуваний М.І.Островським у 1938 р. Виявлено три поховання, біля яких знайдено глиняну посудину, крем'яні вироби та мідну сережку /102; 4; 89, с.101/. Поблизу села – сліди посе-

лення черняхівської культури, виявлені М.О.Тіхановою у 1956 р. /110; 7; 40, с.43/. В околицях села у 1925 р. було знищене давньоруське поховання (нібито курган), в якому знайдено давньоруський залізний шолом X ст. н.е., що до 1939 р. зберігався у збірці гімназії м.Дубна /128, с.8-9/. Ліворуч дороги Мокре – Молодове III – давній курган діаметром до 30 м з розораним насипом. Праворуч тієї самої дороги – другий подібний курган /8/. В уроч.Бичок – давньоруське поселення IX–XIII ст., виявлене Ю.М.Захаруком у 1952 р. /8/.

с.Молодава Третя. На городах колгоспників на околиці села в уроч.Рампасівка – курган городоцько-здовбицької культури. Насип овальної форми розмірами 16 x 20 м у діаметрі та близько 0,8 м заввишки, пошкоджений оранкою та двома ямами, викопаними місцевими вчителями. В обох ямах знайдено по одному скорченому кістяку. Біля одного з них виявлено горщик та крем'яні знаряддя – ніж і сокиру, що зберігаються в місцевій школі /89, с.89/. Там же – сліди давньоруського поселення, виявлені у 1959 р. /105; 8; 52, с.149/. На дорозі з Молодави Третьої до Мокрого – давній курган діаметром близько 20 м. Насип пошкоджений дорогою, яка проходить через нього. В уроч.Замисьок – другий курган діаметром близько 19 м і висотою близько 1,5 м. Обидва кургани були виявлені у 1959 р. /52, с.143/.

с.Нараїв. На правому березі р.Нараївки між селами Острів і Нараїв, на високій надзаплавній терасі – сліди пізньопалеолітичної стоянки, виявлені І.К.Свешніковим у 1963 р. /105; 8/. В околицях села – сліди майстерні крем'яних знарядь, виявлені у 30-х роках /129, с.60/. В околицях села знайдено два крем'яних накопичувачі списів стжижовської культури /111; 129, с.55/.

с.Олибів. На північно-східному схилі лівого берега р.Стубли в уроч.Круглик – поселення стжижовської культури і періоду Давньої Русі, виявлене у 1963 р. /105; 8; 89, с.120/. На північно-західній околиці села, на лівому березі р.Стубли – поселення комарівської і черняхівської культур, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. /105; 8/.

с.Онишківці. На території городища – сліди палеолітичної стоянки, виявленої у 1939 р. /109; 129, с.13/. В околицях села знайдено бронзове вістря на спис /1, с.83/.

с.Острів. В околицях села – пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 1960 р. /111; 70, с.7/. В околицях села – майстерня крем'я-

них знарядь, виявлена у 30-х роках [99; 129, с.60] та перевірена у 1948 р. М.Я.Рудинським [104; 7; 65, с.144]. На східній околиці села, на трьох з'єднаних один з одним мисах над заплавою лівого берега р.Стубли – поселення пізньотрипільської і комарівської культур, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. Поблизу села на північному схилі лівого берега р.Стубли в уроч.Леватина – поселення городоцько-здовбицької культури і Давньої Русі, виявлене у 1963 р. [105; 8; 89, с.82]. В околицях села – знайдено два крем'яних наконечники списів стжижовської культури [102]. На західному і північно-західному схилах лівого берега р.Стубли, в уроч.Помірки – поселення могиллянської групи початку залізної доби та періоду Давньої Русі [105; 8]. На північно-східному схилі лівого берега р.Стубли біля дороги на с.Княгинин, в уроч.Кропилька – поселення черняхівської культури та Давньої Русі, виявлене у 1963 р. [105; 8]. На південно-східному схилі берега невеликого струмка біля дороги Острів – Костянець – поселення черняхівської культури і Давньої Русі, виявлене М.І.Островським у 1930 р. [110; 7; 40, с.43–44]. В околицях села на одному з високих горбів Збитинського плато – давньоруське городище, оточене кількома валами і ровами. Пам'ятка відома з кінця ХІХ ст. [1, с.69], у 1936 р. обстежувалась М.І.Островським [102; 64, с.40], а в 1972 р. Р.М.Чайкою [98; 117, с.346]. На схилі поблизу городища – давньоруське селище, виявлене Р.М.Чайкою у 1972 р. [98; 117, с. 346].

с.Підлужжя. В околицях села – поселення початку залізної доби, виявлене М.Я.Рудинським у 1948 р. [104; 7; АП, т.ІV, 1952, с.162]. На південному схилі берега р.Ікви поблизу млина – поселення черняхівської культури і Давньої Русі, площею близько 85 х 400 м. У 1956 р., виявлено залишки гончарної печі черняхівської культури [64, с.41; 110; 7; 40, с.43].

с.Привільне (раніше Погорільці). На території хут. Черешнівки знайдено у 1959 р. на городі громадянина Гопанчука бронзове вістря на спис доби пізньої бронзи [8].

с.Птича. На північний захід від села – кілька давніх курганів [129, с.214].

с.Сатиїв. На лівому березі р.Стубли над яром напроти села – поселення стжижовської культури та на високому правому березі р.Стубли в уроч.Парк – сліди давньоруського селища, виявлені І.К.Свешніковим у 1962 р. [105; 8].

с.Стовпець. За 0,5 км на схід від села, на дні, що тягнеться на 1 км вздовж заплави лівого берега р.Ікви – поселення пізнього Трипілля і могильнянської групи ранньозалізного періоду, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

с.Страклів. За 150 м від західного кінця відстойників Дубнівського цукрозаводу над шосейною дорогою Дубно – Кременець, між селами Волиця і Страклів II – трупопокладання стжиковської культури, досліджене у 1970 р. І.К.Свешніковим та В.Д.Селедцем. Біля скорченого кістяка знайдено крем'яний кинджал, горщик і черпак [102; 83, с.241]. У 1975 р. на території села знайдено скарб крем'яних серпів початку доби заліза [8].

с.Судобичі. На території хут.Смоляри знайдено крем'яне вістря на спис стжиковської культури [99; 153, с.68].

с.Тараканів. Поблизу села знайдено крем'яне вістря на спис стжиковської культури [1, с.78]. На полях за місцем колишньої церкви – давньоруські підплиткові поховання, зафіксовані у 1947 р. [93, с.352].

с.Тростянець. На території села поблизу церкви у 1936 р. виявлено кілька посудин культури Зимне-Злота [143, с.118]. На округлому підвищенні за 200 м на захід від місцевої церкви – давньоруське селище, виявлене у 1959 р. розвідкою І.К.Свешнікова [105; 8; 52, с.149].

с.Шепетин. На терасі правого берега р.Ікви – мезолітична стоянка, виявлена у 1948 р. [104; 65, с.143]. На дні поблизу хут.Голуби в уроч.Загороч – мезолітична стоянка, виявлена у 1972 р. [105; 8; 18, с.273]. В околицях хут.Голуби – поселення комарівської культури, виявлене у 30-х роках [129, с.89-90].

Дубровицький район

с.Бережки. Поблизу села – давній курганий могильник [25, с.34].

с.Бережниця. На підвищеній першій надзаплавній терасі лівого берега р.Горинь, на території колгоспної ферми – поселення доби міді та Давньої Русі, виявлене І.К.Свешніковим у 1963 р. [105; 8].

с.Висоцьк. На піщаному березі р.Вир (лівобережний доплив р.Горинь) поблизу хутора Чорновирки – поселення культури гребінцево-накольчастої кераміки, виявлене І.К.Свешніковим у 1963 р. [105; 8]. В різні періоди в околицях села були знайдені римські монети [25, с.73]. На мису над заплавою р.Горинь – давньоруське

городище, укріплене з напільного боку ровом. Вали не збереглись: краї мису зрізані пізніше. Городище виявлене П.О.Раппопортом у 1961 р. Можливо, воно є залишками города Висоцька, згаданого у літопису під 1005 р. [110; 62]. На території села у 1878 р. знайдено давньоруський скарб срібних речей XII-XIII ст.: 32 монетні гривни і 3 браслети [24, с.135].

м.Дубровиця. На високій терасі лівого берега р.Горинь поблизу дерев'яної церкви – давньоруське городище, яке захищають з боків глибокі яри та річища Горині. З напільного боку площа городища пізніше знищена земляними роботами. Земляні укріплення не збереглись. Городище, можливо, є залишками давньоруського міста Дубровиці, вперше згаданого в літопису під 1005 р. Пам'ятка обстежена у 1961 р. П.О.Раппопортом і в 1963 р. І.К.Свешніковим [105; 8]. Культурний шар XI-XIV ст. має товщину від 0,5 до 1,2 м [110; 62].

с.Залужжя. За 1 км від села в напрямку на с.Колки – давньоруське городище X-XIII ст., розташоване на піщаному горбі, розміром 70 x 95, краї якого в давнину були стрімко сформовані і захищались непрохідними болотами. Городище відоме з кінця XIX ст. [1, с. 37-38]. У 1951 р. його обстежили наукові співробітники Ровенського краєзнавчого музею [64, с.36], у 1961 р. – П.О.Раппопорт [110; 63, с.74].

с.Колки. Поблизу села на піщаній дюні – сліди поселення стжижовської культури, виявлені Р.Якимовичем у 1938 р. [99; 135, с.142].

с.Кураш. В околиці села на дюні – поселення комарівської культури, виявлене розвідкою 1938 р. [99; 133, с.43]. В лісі поблизу села – велике давньоруське городище, оточене і ровом, і валами, виявлене в 30-х роках XIX ст. [129, с.183]. Над дорогою до Дубровиці – кілька давніх курганів. Насипи збережені до висоти близько 1,5 м [129, с.211].

с.Людинь (раніше Лудинь). Поблизу колишнього хутора Прасодівка – давній курганний могильник [35, с.34].

с.Лютинськ (раніше Лутинськ). В околиці села – майстерня крем'яних знарядь, виявлена Ф.Р.Штейнгелем в 1899 р. на лівому березі Горині [124, с.213-214].

с.Селець. В околицях села – сліди стоянки доби мезоліту [39, с.278].

4.1.

Зарічненський район

с.Борове. На околиці села – сліди зруйнованого могильника зарубинецької культури [34, с.69].

с.Голубне. В околиці села – знахідка крем'яного вістря на спис стжижовської культури [1, с.37].

смт Зарічне (раніше Погост Зарічний). Поблизу колишнього с.Муравин, тепер об'єднаного з смт Зарічним, на піщаній дюні на березі р.Стир – сліди поселення зарубинецької культури, виявлені І.П.Русановою у 1957 р. [114; 34, с.69].

с.Іванчиці. На території села на дюні в уроч.Юзова Гора – могильник зарубинецької культури, досліджуваний у 1927 р. В.Антоновичем, який виявив тут кілька трупоспалень [125, с.173], в 1953 р. обстежений Ю.В.Кухаренком [114; 33, с.25], а у 1957 р. – І.П.Русановою [114; 34, с.69]. На південно-східному кінці піщаного горба, що примикає з південного сходу до села, могильник з трупоспаленнями зарубинецької культури, виявлений у 1953 р. [114; 34, с.69]. На південно-східній околиці села, на піщаних дюнах – поселення гребінцево-накольчастої кераміки, шнурової кераміки та комарівсько-тшцінецької [114; 36, с.23], виявлене І.П.Русановою у 1957 р.

с.Любінь. Поблизу села в уроч.Заборок – стоянка доби мезоліту, що була розташована на піщаній дюні розміром 25 x 30 м. У 1972 р. досліджено площу 100 м², встановлено, що культурний верхній шар стоянки залягає на глибині 0,4 – 0,5 м, нижній – на глибині 0,8–0,9 м [105; 8; 18, с.274].

с.Нобель. Поблизу села на піщаній дюні правого берега р.Прип'ять, в уроч.Піддяче – стоянка доби мезоліту, досліджувана у 1938 р. [111; 138, с.103]. На дюні північніше села – мезолітична двошарова стоянка, досліджувана Р.Т.Грибовичем у 1972–1974 рр. Верхній культурний шар стоянки залягає на глибині 0,4–0,5 м; в ньому виявлено залишки п'яти вогнищ. Нижній – на глибині 0,8–0,9 м; в ньому виявлено вогнище ранньомезолітичного часу [105; 8; 18, с.274; 19, с.264–265; 20, с.271–272].

Поблизу села в уроч.Пудателі, поблизу хут.Котера в уроч.Піски, неподалік від хут.Діденка та Переволоки в уроч.Свищів – чотири мезолітичні стоянки, виявлені розвідкою Р.Т.Грибовича у 1972–1973 рр. [105; 8; 18, с.274; 19, с.265]. Поблизу села – поселення культур гребінцево-накольчастої, шнурової та комарівсько-тшцінецької, виявлені розвідкою науковців Пінського краєзнавчого музею [114; 36, с.23].

Здолбунівський район

с.Білашів. Між селами Білашів і Півче в уроч.Біля Могили – давній курган діаметром близько 30 м і майже 1,7 м заввишки [8].

с.Борщівка. На території села у 1883 р. виявлено давньоруський скарб срібних речей, до складу якого входило 42 срібні злитки, дві лунниці, вісім сережок, сім цілих і фрагментованих шийних гривн [101; 24, с.85].

с.Будераж. Поблизу давньоруського городища в околицях села – майстерня крем'яних знарядь, виявлена у 1897 р. [АЛЮР, т.1, 1899, 31]. На території давньоруського городища – сліди поселення культур Зимне-Злота, трипільської і комарівської, виявлені розвідкою Р.Якимовича у 30-х роках [99; 135, с.130]. Пам'ятка була перевірена у 1977 р. В.М.Коноплею, який там же виявив ще й залишки майстерні крем'яних знарядь [105; 8]. За 0,6 км на південь від села на другій надзаплавній терасі лівого берега р.Збитинки, на висоті близько 50 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка "Будераж I" – пізньотрипільське поселення і давньоруське селище. На західній околиці села в уроч. Залуки, на першій надзаплавній терасі похилого лівого берега р.Збитинки – двошарова пам'ятка Будераж III – пізньотрипільське поселення і давньоруське селище, виявлені В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

В околицях села знайдено три крем'яних наконечники списів стжижовської культури [99; 135, с.130-131]. Поблизу малого городища – поселення могилянської групи ранньозалізного віку, виявлене І.П.Русановою у 1967 р. [103; АО 1967. М., 1968, с.238]. За 0,4 км на північний схід від села на двох мисах лівого берега р.Збитинка, поблизу впадіння в неї безіменного потічка давньоруське селище (пам'ятка Будераж IV), виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

На високій горі над заплавою р.Збитинки у західному напрямку від села – давньоруське городище XI-XIII ст., що природньо захищається заплавою річки, оточуючого його з трьох боків. Городище неправильно округлої форми, діаметром близько 300 м, оточене валом, а з напільного боку – двома валами і ровом. Городище відоме з кінця XIX ст. [1, с.68, 143-144]. П.О.Раппопорт у 1961 р. підтвердив тут існування культурних шарів трипільської і комарівської культур [111; 62, с.12 – 13]. На північний схід від городища, на сусідньому горбі – невелике городище, розташоване на мисі горба, яке захищається з напільного боку валом і ровом. Діаметр пло-

щі городища - близько 20 м [62, с.137]. І.П.Русанова у 1967 р. за-рахувала цю пам'ятку до об'єктів ранньозалізного періоду [40, 1967. М., 1968, с.238]. На південь від великого городища, на дру-гому березі річки, в уроч.Церквище - городище напівокруглої фор-ми діаметром близько 36 х 46 м, захищається з боку яром, а з на-пільного боку - валом і ровом напівокруглої форми, виявлене у 1961 р. [111; 62, с.137]. В околицях села - кілька давніх курга-нів [116].

с.Буца. За 3 км на південний захід від села на північному уступі Подільської височини, з уроч.Тургова Могила - пізньопалео-літична стоянка, виявлена у 1976 р. [105; 8; 71, с.368]. В околи-цях села - майстерня крем'яних знарядь, виявлена у 30-х роках [129, с.58].

с.Гільча. На східному березі колгоспного ставу, напроти дже-рела мінеральної води - давньоруське селище, виявлене І.К.Свешніко-вим у 1963 р. [105; 8].

с.Глинськ. За 1,5 км на південний захід від села, в уроч.Ко-ло Труби ґрунтовий могильник городоцько-здовбицької культури. До-сліджено два поховання з трупопокладаннями в кам'яних гробницях, покритих кам'яними плитами. В одній гробниці біля жіночого кістя-ка знайдено кістяні вироби (проколку і намистину) [105; 8; 83, с.241]. На лівому березі р.Свити (лівобережна притока р.Устя), вздовж дороги на с. П'ятигори, поблизу млина - двошарове поселен-ня черняхівської культури та Давньої Русі (УІІ-ІХ ст.), виявлене І.К.Свешніковим у 1970 р. [105; 8]. На території села - знахідка римської монети II ст. н.е. [100; 25, с.73].

На високому природньому горбі за 2 км на південний схід від села - давньоруське городище (ХІ-ХІІ ст.), відоме з кінця ХІХ ст. [1, с.39], неправильно-овальної форми, розміром близько 60х120 м, оточене валом висотою до 1,5 м, нижче по схилу - другим валом і ровом. Поверхня городища пошкоджена пізніми ямами і поросла гуо-тим чагарником. У 1970 р. городище було обстежене розвідкою І.К.Свешнікова [105; 8], а в 1974 р. - Р.М.Чайкою, який заклав на городищі кілька шурфів [98; 118, с.369]. Поблизу городища знахо-дився один курган, а в напрямку на с.П'ятигори - давньоруський курганний могильник з 48 насипів, розташованих у двох групах. У 1850 р. К.Веселовський розкопав п'ять курганів, а у 1862 р. Сти-пулковський - один курган [1, с.39].

с.Здовбиця. На західному схилі берега заболоченої низовини - колишнього озера, на території ферми місцевого колгоспу - поселення городоцько-здовбицької культури, досліджуване І.К.Свешніковим у 1957-1958 рр. Розкрито 175 кв.м, виявлено рештки двох наземних жител з заглибленнями біля вогнищ і сім господарських ям [78, с.59-65]. На рівній площадці над західним схилом колишнього озера, безпосередньо на захід від поселення, на території колгоспної ферми - ґрунтовий могильник городоцько-здовбицької культури, виявлений під час прокопування силосних ям у 1955 р. і досліджуваний розкопками археологічної експедиції Львівського історичного музею у 1957 і 1958 рр. Могильник складався з основного чоловічого поховання та чотирьох інших, розташованих навколо нього півколом. Скорчені чоловічий і жіночий кістяки лежали у гробницях, побудованих з кусків каміння. Інші три скорченики були поховані у ґрунтових ямах. Знайдено один цілий горщик, крем'яний кинджал і кам'яну сокиру, мідне вискове кільце та дрібні крем'яні знаряддя [III;10;78, с.59-65]. Там же - сліди слов'янського поселення УІ-УП ст. н.е. І.К.Свешніков виявив тут вогнище [III;14,с.169-170].

м.Здолбунів. Поблизу міста - залишки майстерні крем'яних знарядь [I08; 129, с.61]. На території міста - знахідка крем'яного вістря на спис стижовської культури [I01; 92, с.199].

с.Івачкове. На південно-західному схилі правого берега р.Ус-тя поблизу села - поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. [I05; 8; 89, с.82].

с.Мала Мощаниця. В околицях села - майстерня крем'яних знарядь, виявлена наприкінці ХІХ ст. [I, с.67] і перевірена розвідкою О.Цинкаловського у 30-х роках [129, с.60]. На території села - знахідка срібної римської монети II ст. н.е. [25, с.73]. Між селами Мала Мощаниця і Ступне, за 3 км на північний захід від Ступного - давньоруське городище, виявлене у 1961 р. Городище розташоване на мисі високого плато і підвищується над рівнем оточуючих його полів приблизно на 30 м. Воно овальне, розміром близько 45 х 60 м, оточене валом, що з напільного боку має висоту близько 3 м. З північно-східного боку городища вал не простежується. З напільного боку городище захищається ровом, що переходить у горизонтальну терасу, яка оточує з інших боків городище. В'їзд на городище знаходиться з його північно-західного боку. Шурфами, закладеними на площі городища, культурного шару не виявлено. На території пригороду, що знаходиться на північний схід від городища,

зібрано кераміку X-XI ст. [110; 63, с.41-43]. Поблизу городища, близько за 100 м від нього розвідкою Р.М.Чайки у 1972 р. було виявлено дуже розораний курган діаметром 7 м і висотою 3-4 м [98; 117, с.346].

с.Мізоч. Поблизу селища - знахідка посудини періоду міді [100; 74, с.108]. На північно-східній околиці селища - поселення пізнього Трипілья, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. В околицях селища - знахідка крем'яного вістря на спис стижовської культури [102]. У 1927 р. на території селища знайдено скарб римських срібних монет - динаріїв, з якого врятовано 102 монети, інші загублено [99; 25, с.74]. В ярі поблизу селища в 1934 р. в горщику знайдено скарб: близько 200 римських монет. Врятовано лише дві монети [108; 25, с.74].

с.Мости. На невеликому піщаному пагорбку в заплаві лівого берега р.Збитинки, за 0,5 км від села - поселення комарівської культури, виявлене О.І.Тереножкіним у 1959 р. [104; 16, с.199].

с.Новомиськ. На території замчища у селі знайдена посудина культури Зимне-Злота [102; 75, с.69]. В лісі на схід від села - давньоруське городище, обстежене Ю.М.Захаруком у 1952 р. [105; 8].

с.Орестів. В околиці села знайдено кілька римських монет II ст. н.е. [25, с.73].

с.Півче. На території села поблизу сільської церкви майстерня крем'яних знарядь, виявлена у 30-х роках [100; 108; 129, с.60, 78]. На лівому березі р.Збитинки на західній околиці села поблизу автобусної зупинки - пізньотрипільське поселення, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. На піщавій дюні поблизу села - поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1935 р. [100; 135, с.163].

с.Святе. За 0,5 км на північ від села на високому правому березі р.Збитинки - пізньотрипільське поселення і давньоруське селище, виявлені В.П.Савичем у 1971 р. [105; 8]. На піщаних дюнах поблизу села - поселення комарівської культури, виявлене О.І.Тереножкіним у 1959 р. [104; 16, с.199].

с.Стара Мощаниця. За 1,3 км на північ від села, в уроч.Султанівка - двошарове поселення пізньотрипільської культури і давньоруського часу [105; 8]. За 2 км на північний схід від села, на лівому березі р.Чорна Лоза (правобережна притока р.Збитинки) - поселення комарівської культури, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

с.Старомильськ. В околицях села – багаточисельна пам'ятка – поселення пізнього Трипільля, культури кулястих амфор і стижовської культури. Зібраний з поверхні матеріал у 1942 р. був переданий на кафедру археології університету у Відні [149, с.170, 207].

с.Стеблівка (раніше Стубло). Поблизу с.Волиця, об'єднаного з с.Стеблівкою – пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 1960 р. [111; 10; 70, с.7]. На південно-західній околиці колишнього с.Волиця поблизу давньоруського городища – пізньотрипільське поселення, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. На території колишньої поміщицької садиби в с.Стеблівка у 1927 р. знайдено скарб бронзових речей стижовської культури, що складався з двох сокир, підвіски, дев'яти браслетів та десяти високих кілець [126, с.135–148]. Скарб зберігався у Варшавському археологічному музеї, але загинув під час війни. На пологому східному схилі лівого берега р.Стубли в уроч.Городи поблизу колишнього с.Замлиння, тепер об'єднаного з с.Стеблівкою, – поселення могилянської групи початку доби заліза, виявлене розвідкою І.К.Свешнікова у 1963 р. [105; 8; 29, с.34].

Поблизу колишнього с.Замлиння в уроч.Замлиння на південно-західному схилі правого берега р.Стубли – поселення черняхівської культури та сліди давньоруського селища [105; 8], виявлені у 1963 р. На західному схилі правого берега р.Стубли в уроч. Звіринець поблизу колишнього с.Волиця – давньоруське селище, виявлене у 1963 р. [105; 8].

На південно-західній околиці села, на високому мисі правого берега р.Стубелки – давньоруське городище підтрикутної форми розміром 50 х 95 м, що підвищується над низиною близько на 25–30 м. З напільного боку городище захищалося валом до 7 м заввишки і 5 м завширшки біля основи. За валом проходить рів, який з боків городища переходить у горизонтальну терасу шириною від 5 до 12 м. Городище обстежене П.О.Рапопортом у 1961 р.; а в 1973 р. – Р.М.Чайкою та В.В.Зваричем [110; 98; 9; 63, с.36; АО 1973 р., с.277].

с.Ступне. В околицях села – майстерня крем'яних знарядь [1, с.67]. Поблизу села на піщаній дюні – сліди поселення комарівської культури, виявлені у 30-х роках [99; 129, с.92].

с.Суйми. На хут.Посіч над ставом поблизу млина, на мису біля впадіння р.Чорної Лози в р.Збитинку та на правому березі р.Збитинки поблизу хутора Заловки – два пізньотрипільських поселення, виявлені розвідкою В.П.Савича у 1972 р. [105; 8].

с.Уїздці. На території місцевої школи знайдено крем'яне вістря до списа стжижовської культури (збірка школи с.Уїздці). За 300 м на південний схід від села і близько 150 м на північний захід від тваринницької ферми колгоспу в уроч.Застав'я на південному березі давнього ставу – поселення черняхівської культури, виявлене І.К.Свєшніковим у 1962 р. [105; 87].

с.Устенське (раніше Дермань). В уроч.Запілля – поселення городоцько-здобицької культури, що займає кілька гектарів площі. На його поверхні помітні залишки майстерень крем'яних знарядь. Виявлене Я.Фіцке у 1938 р. [99; 100; 89, с.82; 135, с.133-134]. На території колгоспної ферми в с.Устенське Друге – ґрунтовий могильник комарівської культури, що знаходився на поселенні цієї культури. Виявлений в 1973 р. під час земляних робіт колгоспу і майже повністю знищений. Зі зруйнованих поховань походять чотири бронзових браслети, шпилька і горщик. Місце могильника було обстежене у 1973 р. Розкопом площею 4 х 8 м виявлено рештки зруйнованих трупопокладень та одну господарську яму розміром 0,6х1 м, в заповненні якої знайдено уламок кам'яної сокири [116; 46, с.321-322].

За 1 км на північ від с.Устенське Друге в уроч.Круча – давньоруське городище, розташоване на високому мисі правого берега р.Устя. Мис підноситься над рівнем долини майже на 20 м. Городище напівокруглої форми, розміром 90 х 125 м захищається з напільного боку (зі сходу) дуговидним валом і широким та глибоким ровом, що вздовж інших боків городища переходить у горизонтальну терасу. З південного боку городища збереглися сліди другого валу вздовж краю глибокого яру. В'їзд на городище знаходиться в його північній частині. Поблизу в'їзду на площі городища помітне округле заглиблення – слід колишнього колодязя. Посад міститься безпосередньо за валом на плато. Городище відоме з кінця ХІХ ст. [1, с.68]. Воно обстежене у 1961 р. [110; 9; 63, с.50, 51] та в 1973 р. Р.М.Чайкою та В.В.Зваричем; виявлено матеріал ХІ-ХІІІ ст. [98; АО 1973, с.277].

Корецький район

с.Копитів. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [116].

м.Корець. За 1 км від міста в напрямку до с.Шатні на високому березі р.Корчик – давньоруське городище ХІ-ХІІІ ст. підтрикутної

форми, розміром 52 х 63 м, обведене подвійним валом до 2 м заввишки та ровом [116; 64, с.37-38].

с.Морозівка. Поблизу села на лівому березі р.Случ – слов'янське поселення УІ-УІІ ст. н.е., виявлене у 1965 р. [103; 6; 67, с.96].

с.Сапожин. Поблизу села в уроч.Вал – давньоруське городище ХІ-ХІІ ст., розташоване на рівнині, оточене валом, залишки якого збереглися з південного і західного боків городища. З південного сходу помітний слід колишнього рову. Городище в залишках давньоруського міста Сапогинь, згаданого у літопису під 1151 р. Обстежене у 1961 р. [110; 9; с.32].

с.Стовпін. На східній околиці села – давньоруське городище, розташоване на мису, що підвищується над долиною майже на 4 м. Городище площею близько 35 х 65 м захищається стрімкими схилами підвищення, з напільного боку – глибоким ровом. Довкола городища розташовувались його пригороди. Виявлене П.О.Раппопортом у 1961 р. [110; 9; 63, с.36].

с.Устя. Поблизу села в уроч.Могилки – давньоруський курганний могильник, досліджуваний розкопками Я.Фіцке у 1937 р. Документація і матеріал розкопок не збереглися [64, с.43].

с.Харалуг. За 1,5 км на схід від села – багаточислове поселення комарівської культури, могилянської групи раннього залізного часу та милоградської культури, досліджуване розкопками Л.І.Крушельницької у 1971 р. [105; 8; 29, с.23].

с.Черниця. На території села знайдена половина золотої давньоруської монетної гривни новгородського типу [1].

Костопільський район

с.Великий Мидськ. На південно-східній околиці села в уроч.Дубняк – залишки стародавньої копальні міді, виявлені варшавськими геологами у 1929 р. Поверхня урочища покрита лійчастими заглибленнями – слідами колишніх ям, вкопаних у базальт в пошуках мідних самородків. У 1929 р. С.Малковський, перевіряючи ці заглиблення, встановив, що мідні самородки трапляються тут як вкраплення в базальтну скелю. У засипу ям він знайшов кам'яні просвердлені сокири та уламки стародавньої кераміки, що були передані в Інститут геології у Варшаву, але загинули під час війни [140]. Місце копалень міді поблизу Великого Мидська було перевірене І.К.Свешніковим у 1960 р. Знайдено кілька кам'яних просвердлених сокир куль-

тури шнурової кераміки. Вони зберігаються у збірці місцевої школи [8]. У південній частині села в уроч.Мідища – давній курган діаметром до 10 м. Його дуже розораний насип зберігся до висоти близько 0,6 м. Другий подібний курган міститься на південний захід від першого в уроч.Підкурганець. Обидва виявлені І.К.Свешніковим у 1960 р. [8].

с.Великий Стидин. На піщаній дюні у північно-східному напрямку від села експедицією Варшавського геологічного інституту у 1929 р. знайдено 12 посудин комарівської культури (можливо, знищений могильник) [99; 135, с.167]. У центрі села на церковному подвір'ї – давньоруський курганий могильник, що складався спочатку з 15 насипів. У 1877 р. Ф.Р.Штейнгель розкопав п'ять курганів XI ст. [1, с.45]. У 50-х роках збереглося лише чотири насипи [35, с.38].

с.Головин. В околицях села знайдена римська монета II ст.н.е. [25, с.73].

с.Данчиміст. За 2 км на південний схід від села в уроч.Рокитенська Сіножать на підвищенні в заливі двох струмків – поселення стжижовської культури, виявлене розвідкою Ю.М.Нікольченка у 1974 р. [збірка школи с.Данчиміст; 116; 46, с.333].

с.Деражне. В околицях села – сліди ґрунтового могильника комарівської культури і поселення милоградської культури, виявлені О.І.Тереножкіним у 1959 р. [104; 7; 85, с.7].

с.Дюксин. На першій надзаплавній терасі правого берега р.Горинь в уроч.Крукова (частина уроч.Лука) – поселення милоградської культури. На першій надзаплавній терасі правого берега р.Горинь в уроч.Лука, поблизу дороги Дюксин-Деражне – давньоруське поселення, виявлене у 1960 р. [105; 8; 85, с.79].

с.Збуж. В околицях села знайдено крем'яне вістря до списа стжижовської культури [11]. Поблизу села на високому лівому березі старого річища р.Горинь в уроч.Турія – давньоруський курганий могильник XI ст. н.е., що наприкінці XIX ст. складався з 50 насипів. У 1958 р. на могильнику збереглося лише 18 насипів. Розкопано сім курганів діаметром від 4 до 9 м і висотою від 0,5 до 1,8 м. В шести з них виявлено обряд трупопокладання, в одному – неповне трупопалання на місці. В насипах курганів знайдено розбиті давньоруські посудини [105; 10; 17, с.91-93]. В насипах курганів № 4 і 12 виявлено уламки посуду милоградської культури, а під насипом кургану № 4 скупчення фрагментів чотирьох посудин цієї культури [105; 80; 85, с.79].

На полі поблизу села у 1957 р. був виораний трактором скарб римських монет у горщику черняхівської культури. До скарбу входило 177 срібних динаріїв II–III ст. н.е., два масивних срібних кільця і золотий перстень [111; 25, с. 73].

с.Золотолин. На полі на південь від школи – поселення городоцько-здовбицької культури [3, с. 282].

с.Кам'яна Гора. На піщаній дюні поблизу села – знайдено крем'яне вістря до списа стжиковської культури [99; 135, с. 135].

с.Корчів'я. Поблизу села на правому березі р.Горинь – поселення комарівської культури, виявлене О.І.Тереножкіним у 1959 р. [104; 7; 17, с. 199].

м.Костопіль. На піскових дюнах поблизу колишнього с.Перемінка, об'єднаного з м.Костопіль, знайдено у 30-х роках крем'яне вістря до списа стжиковської культури [99; 135, с. 161]. Поблизу міста на початку XX ст. знайдено скарб римських монет II–III ст. н.е. [25, с. 73]. Дві монети II ст. н.е. були знайдені на території міста чи в його околицях у 30-х роках [100; 25, с. 73].

с.Малий Мидськ. На піщаних дюнах північніше місцевої церкви – сліди поселення комарівської культури [99; 135, с. 158]. На території села знайдено бронзове долото кінця доби бронзи [116]. На сіножаті біля північного кінця села в уроч.Вал – давньоруське городище неправильної округлої форми, діаметром 110 м, площею близько 1,2 га, оточене земляним валом до 3 м заввишки, в якому знаходяться чотири хрест-навхрест розташовані виїмки. Вал оточений глибоким і широким, зараз дуже заболоченим ровом, а доступ на городище ускладнений завдяки оточуючим його болотам. Оточена валом середня частина городища площею близько 0,15 га внаслідок заболоченості навколишньої місцевості зараз являє собою сіножать з досить вологим ґрунтом. Пам'ятку було виявлено І.К.Свешніковим у 1960 р. [105; 8].

с.Осова. В околицях села – поселення городоцько-здовбицької культури, розташоване на піщаній дюні. Пам'ятка виявлена у 1975 р. Г.В.Охріменком. Матеріал зберігається в школі с.Майдан-Липне Маневицького району Волинської області. Поблизу села в уроч. Накоти в 1975 р. Г.В.Охріменком знайдено дві посудини середньодніпровської культури на розкритій бульдозером площі [105]. На дюні за 0,5 км на північ від села в уроч.Ферма – поселення комарівської культури, виявлене Г.В.Охріменком і В.М.Коноплею у 1975 р. (Збірка школи с.Майдан-Липне Волинської області).

с.Постійне. В околицях села – поселення стжижовської культури. Знайдені на його площі крем'яні і кам'яні вироби зберігаються у збірці місцевої школи [87].

с.Чудви. На південній околиці села в уроч.Піски – багаточислове поселення, розташоване на правому похилому березі р.Горинь на піщаних ґрунтах, виявлене І.Савицькою у 1926 р. і перевірено розвідкою І.К.Свешнікова у 1961 р. Поверхня поселення постійно розвівається вітром, внаслідок чого пам'ятки окремих культур знаходяться у перевідкладеному і змішаному стані. З поверхні поселення зібрано уламок посудини культури кулястих амфор [105; 87], матеріали городоцько-здовбицької [99; 105; 136, с.132-133; 77, с.487, стжижовської [99; 105; 135, с.132-133; 77, с.507, комарівської [99; 133, с.417 та милоградської [105; 85, с.797 культур.

Млинівський район

с.Аршичин. На похилому схилі берега р.Ікви поруч з колгоспною фермою – стоянка пізнього палеоліту та поселення городоцько-здовбицької культури, виявлені І.К.Свешніковим у 1975 р. [105; 87]. Поблизу хут.Пекалів, зараз об'єднаного з с.Аршичин, на високому лівому березі р.Ікви в уроч.Висока Гора, на території піщаного кар'єру – знайдено матеріали культури кулястих амфор та поселення городоцько-здовбицької культури [матеріали зберігаються в середній школі № 2 у Млинові; 8; 89, с.827]. Там же – знахідка скарбу (?) трьох римських срібних динарів II ст. н.е., що зберігаються у приватній колекції в Млинові [87]. На мисі над заплавою лівого берега р.Ікви в уроч.Шабора поблизу колгоспної ферми – поселення стжижовської культури [105; 8; 91, с.3717]. Там же – сліди поселення комарівської культури. Культурні залишки виступають на площі близько 80 x 140 м. На схилі лівого берега р.Ікви в уроч.Новини – поселення комарівської культури. На низькому лівому березі р.Ікви поблизу східної частини хут.Пекалів, об'єднаного з с.Аршичин, – сліди поселення городоцько-здовбицької культури. На захід від колишнього хут.Пекалів на високому лівому березі р.Ікви – рештки майстерні крем'яних знарядь. На першій надзаплавній терасі лівого берега р.Ікви поблизу колишнього хутора Пекалів – поселення стжижовської, комарівської, черняхівської культур і давньоруське. За 250 м на північний захід від села та в уроч.Село поблизу колгоспних ферм на лівому березі р.Ікви – два давньоруських поселення. Всі пам'ятки біля села вияв-

лені розвідкою Ровенської археологічної експедиції у 1965 р., 1974 та 1975 рр. [105; 8].

с.Баболоки. На схилах першої надзаплавної тераси лівого берега р.Ікви поблизу сільського кладовища – двошарове поселення черняхівської культури та давньоруського часу, виявлене І.К.Свешніковим у 1974 р. [105; 8].

с.Береги. На піщаній дюні біля впадіння в р.Ікву безіменного потічка поблизу села – залишки майстерні крем'яних знарядь стжижовської культури, виявлені наприкінці ХІХ ст. [1]. На лівому березі р.Ікви в уроч.Підхвороща – двошарове поселення черняхівської культури та періоду Давньої Русі, частково знищені піщаним кар'єром, виявлене І.К.Свешніковим у 1965 р. [105; 8; 91, с.371].

с.Більче. За 2 км на північний схід від села на високому лівому березі р.Стир в уроч.Підкрасне – багатшарове поселення доби неоліту, комарівської і черняхівської культур та давньоруського часу, виявлене у 1976 р. [105; 8; 71, с.368] і перевірене у 1977 р. розвідкою В.М.Коноплі [105; 8]. За 0,5 км на північ від села на трьох мисах лівого берега р.Стир – багатшарове поселення комарівської і черняхівської культур та давньоруського часу, площею близько 70 х 350 м, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8]. В околицях села посудина могилянської групи періоду раннього заліза [100; 29, с.23].

с.Бокійма. На західному схилі поля над заболоченою низовиною поблизу колгоспного ставка – двошарове поселення черняхівської культури і давньоруського періоду, виявлене І.К.Свешніковим [105; 8]. На східному схилі берега колгоспного ставка поблизу бригади № 1 місцевого колгоспу – давньоруське селище, виявлене у 1975 р. [105; 8; 91, с.371].

с.Боремель. В околицях села – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене у 1966 р. [103; 6; 66, с.240]. На березі озера, утвореного на р.Стир Хрінницькою ГЕС, в уроч. Баліцька та на високому березі озера на лівому березі р.Стир в уроч. Боремельський Яр – давньоруські поселення, виявлені у 1965 р. В урвищі берега чітко простежуються сліди землянок і зернових ям. На північно-східній околиці села, на лівому березі р.Стир в уроч.Угродок – залишки давньоруського городища, земляні укріплення якого були знищені під час побудови тут пізньофеодалного замка. Пам'ятки біля села обстежені в 1965 р.

І.К.Свешніковим [105; 8], а городище у 1973 р. – В.В.Зваричем і Р.М.Чайкою [98; 40, 1973 р., с.277].

с.Боремець. На північній околиці села, на правому високому березі р.Стир, в уроч.Глибока Дорога (глибокий дуже похилий з"їзд до річки) – давньоруське поселення IX–XI ст., виявлене І.К.Свешніковим у 1970 р. [105; 8]. Поблизу нього на південній околиці села – два давніх кургани, виявлені розвідкою Ровенської археологічної експедиції у 1970 р. [8]. Насип першого з них розміром близько 22 х 36 м, висотою близько 1,5 м, другого – діаметром – близько 25 м і 2,5 м висотою.

с.Велика Городниця. За 400 м на північний захід від колишнього с.Ворсин, тепер об'єднаного з с.Велика Городниця, – курган діаметром 18 м і висотою 3,9 м, частково знищений у 30-х роках під час будівництва сусідньої дороги. Курган досліджено І.К.Свешніковим у 1970 р. В його насипу містилось кладовище ХУІІІ–ХІХ ст., але основного поховання, яке б визначало культурну приналежність пам'ятки, виявити не вдалось [8].

с.Велике (раніше Великі Рикани). На узгір'ї поблизу села – давньоруський курганный могильник, що спочатку складався майже з 500 насипів. Могильник досліджувався у 1862–1872 та 1898 рр. місцевими археологами-любителями та Київським університетом. Розкопано 37 курганів. Виявлено посуд, скляні, янтарні і бронзові прикраси, уламки зброї [1, с.75; 42, с.134–140].

с.Вербець. В околицях села знайдено бронзове вістря на спис [1, с.72]. На правому березі р.Стир, на території колишньої цегельні – ґрунтовий могильник лужицької культури з трупоспаленнями в урнах, виявлений у 1939 р. земляними роботами у цегельні. Всього на могильнику знайдено п'ять посудин, з них лише одну цілу і одну фрагментовану врятовано [102; 88, с.223]. На високому правому березі р.Стир, на відстані близько 2 км на південний захід від села – поселення висоцької і черняхівської культури та сліди давньоруського поселення [105; 8], виявлені у 1971 р. На південно-західному і західному схилах високого правого берега р.Стир на місці колишньої поміщицької садиби – сліди давньоруського селища, виявлені у 1960 р. [105; 8]. В околицях села у 30-х роках знайдено кілька срібних римських динаріїв [8]. На давньоруському курганному могильнику поблизу села наприкінці ХІХ ст. досліджено вісім курганів [1, с.72].

с.Вичавки. В околицях села знайдено два срібних римських динарії П ст.н.е. [25, с.73]. За 0,5 км на захід від села, в уроч. Могилки, праворуч дороги до с.Боремель – давньоруський курганий могильник, що складався з 36 насипів. У 1898 р. К.М.Мельник розкопала сім курганів. Біля кістяків знайдені срібні прикраси [42, с.575-576].

с.Війниця. На підвищенні лівого берега р.Ікви у північній частині села (уроч.Рудка) – поселення пізнього Трипілья, комарівської культури і Давньої Русі, виявлене у 1974 р. На площі поселення знайдено рештки крем'яної майстерні [105; 8; 90, с.352].

с.Вовковиї. За 1 км на схід від села – мезолітична стоянка та на північній околиці села – поселення стжижовської культури, виявлені у 1976 р. [102; 105; 8; 91, с.371].

сmt Демидівка. В околицях селища знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [112]. Між селами Рогізне і Демидівка, на північний захід від с.Ільпибоки, на невеликому підвищенні над заплавою невеликого потічка – поселення черняхівської культури і Давньої Русі, виявлене у 1965 р. [110; 62, с.18]. Встановлено також, що городище в уроч.Замчиське на південний схід від Демидівки, відоме в літературі як давньоруське, є рештками пізньофеодального замчища [1, с.74; 62, с.18]. За 4 км на південний захід від селища, поблизу хутора Копань, об'єднаного з Демидівкою, в уроч. Пропаснисько – курган, діаметром 30 м і висотою 2,1 м, досліджений І.К.Свешніковим у 1975 р. Під насипом виявлено дві могильні ями з повністю розкладеними рештками кістяків; в одній з них знайдено кістки корови і коня, в другій – уламок ліпної посудини, недостатній для визначення культурної приналежності кургану [105; 8].

с.Добрятин. За 0,5 км на південь від села – поселення стжижовської культури та на високому правому березі р.Ікви в уроч.Піщаний кар'єр поблизу села – поселення комарівської і черняхівської культур, виявлені розвідкою В.М.Коноплі перше у 1976 р., друге – у 1974 р. [105; 8; 91, с.371].

с.Дубляни. В околицях села – знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [21, с.327].

с.Княгинене. У північно-східній околиці села поблизу середньої школи на правому березі р.Лешнівки (правобережний доплив р.Стир) – поселення комарівської культури і Давньої Русі.

площею близько 40 x 180 м, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. /105; 8/.

с.Коблин. На острові, розташованому біля правого берега р.Ікви за 200 м на північний схід від села, – пізньопалеолітична стоянка /105; 8/. На правому березі р.Ікви поблизу місцевої церкви – поселення городоцько-здобицької культури /105; 8/. На правому березі р.Ікви в північному напрямку від села (уроч.Пастовин) – давньоруське поселення, виявлене І.К.Свешніковим у 1965 р. /105; 8/. В околицях села знайдено уламки посуду культури багатоваликової кераміки [97]. В околицях села – поселення могилянської групи періоду раннього заліза [29, с.24]. На правому березі р.Ікви в уроч. Біля Церкви (північно-західна околиця села) – поселення комарівської культури, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1974 р. /105;8/. У південно-східній частині села – давньоруське селище розміром близько 120 x 170 м; розвідка В.М.Коноплі у 1974 р. /105; 8/. Поблизу села – невелике давньоруське городище типу феодалної садиби, діаметром близько 50 м, з добре збереженим валом, виявлене в 1974 р. /105; 8; 90, с.352/.

с.Корито. Поблизу села в уроч.Гори – стоянка пізнього палеоліту, виявлена розвідкою В.М.Коноплі в 1974 р. /105; 8/.

с.Красне. За 3 км на південь від села на правому березі р.Стир в уроч.Монастир – багаточислове поселення стжижовської і комарівської культури та давньоруського часу ("Красне III") /105; 8/. За 1,7 км на південний захід від села на схилі правого берега р.Стир – двошарове поселення комарівської культури і Давньої Русі, частково знищене кар'єром для добування піску ("Красне II") /105; 8/. На правому високому березі р.Стир за 0,3 км на північ від села поблизу тваринницької ферми місцевого колгоспу – двошарове поселення комарівської культури і Давньої Русі ("Красне I") /105; 8/. В околицях села знайдено римську республіканську монету I ст. до н.е. [25, с.73]. За 5 км від села на правому березі р.Стир в уроч.Монастирок – давньоруський курганний могильник, що складався близько з 300 насипів. У 1856 р. досліджено один курган, місцеві археологи-любители у співпраці з Київським університетом у 1898 р. розкопали вісім курганів. Знайдено давньоруський посуд, залізні вироби, срібні, бронзові та скляні прикраси [1, с.75, 134–140/.

с.Лихачівка. На північній околиці села в заплаві правого берега р.Стир, на піщаній гряді – поселення комарівської культури

площею близько 0,2 x 0,5 км /"Лихачівка I" - 105; 87/. За 1 км на захід від села на високому правому березі р.Стир - двошарове поселення комарівської культури і Давньої Русі; виявлено залишки майстерні по виготовленню крем"яних серпів /"Лихачівка II", 105; 87/. Пам"ятки відкрито розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р.

с.Лішня. Біля південно-східної околиці села на високому підвищенні над заплавою правого берега невеликої річки, правобережного допливу р.Стир, - двошарове поселення черняхівської культури і давньоруського часу; виявлене І.К.Свешніковим у 1974 р. /105;87/.

с.Лопавше. На високій надзаплавній терасі правого берега р.Стир в уроч.Панський Клин - поселення стжижовської культури і давньоруського часу /105; 87/. На високому правому березі р.Стир в уроч.За Мацьком - поселення комарівської культури та Давньої Русі, виявлене І.К.Свешніковим у 1960 р. /105; 87/. За 1 км на південний захід від села, на піщаному острові в заплаві лівого берега р.Стир, в уроч.Дубовик - поселення стжижовської і комарівської культур площею близько 100 x 300 м, виявлене і досліджуване у 1965 р. На площі 84 м² виявлено одну господарську яму стжижовської і одну комарівської культур /105; 8; 89, с.120; 150, с.47/.

с.Малеє. На північній околиці села на високому лівому березі р.Стир - багатшарове поселення площею близько 20 м², комарівської культури (знайдена майстерня крем"яних серпів), могилянської групи ранньозалізного періоду та Давньої Русі, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. /105; 87/.

с.Малі Дорогостаї. За 1 км на південний схід від села в уроч.Вапельня - пізньопалеолітична стоянка і пізньотрипільське поселення ("Малі Дорогостаї I"), виявлені і досліджувані В.М.Коноплею у 1977 р. Розкопано 272 м² площі, знайдено пізньопалеолітичні крем"яні вироби та залишки двох пізньотрипільських напівземлянкових жител /105; 87/. За 0,8 км на південь від села на правому березі р.Липи - поселення могилянської групи ранньозалізного періоду та черняхівської культури ("Малі Дорогостаї II"), виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. /105; 87/.

с.Маслянка. Праворуч дороги Маслянка - Новини у 1972 р. було розорано курган, з якого походить кам"яна свердлена сокира городько-здовбицької культури, що зберігається в збірці середньої школи № 2 селища Млинів.

с.Межиріччя (раніше Чекно). За 2,5 км на південний захід від села на території піщаного кар'єру – поселення культур лінійно-стрічкової кераміки, кулястих амфор, комарівської, поморської та давньоруське УІІ–ІХ ст. ("Межиріччя І"). Земляними роботами у кар'єрі було знято верхній шар чорнозему на площі близько 1200 м². Тут досліджено залишки двох напівземлянкових жител і три господарські ями комарівської культури [105; 87]. На західній околиці села поблизу дороги до піщаного кар'єру – поселення комарівської культури ("Межиріччя ІІ") [105; 87]. На північній околиці села, на підвищеному лівому березі р.Тишиці (правобережний доплив Стиру), поблизу колгоспної ферми – давньоруське селище ХІ–ХІІІ ст. ("Межиріччя ІІІ") [105; 87]. Всі пам'ятки виявлені і досліджені розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р.

сmt Млинів. В околицях селища – поховання городоцько-здобицької культури у кам'яній гробниці, випадково виявлене у 1938 р. Біля кістяка знайдено крем'яні вироби – сокиру, вістря на спис, стріли та кам'яну просвердлену сокиру [149, с.194]. На території харчокомбінату в межах селища (правий берег р.Ікви) – ґрунтове поховання з трупопокладанням стжиговської культури, випадково виявлене у 1972 р. Біля кістяка знайдено крем'яне вістря на спис [105]. За 1 км вниз по течії р.Ікви від літописного Муравицького городища на правому березі річки – копальня кременю і місце первинної обробки крем'яних жовн, виявлені у 1965 р. [105; 87]. За 0,5 км на схід від колишнього с.Муравиця, зараз об'єднаного з Млиновим, на лівому березі р.Мантинки (правобережний доплив р.Ікви) – майстерня крем'яних виробів стжиговської культури, досліджена у 1976 р. Робоче місце майстерні займало площу 1,47 х 3,62 м і являло собою компактний шар відходів виробництва. Майстерня спеціалізувалась по виготовленню серпів і наконечників списів [105; 8; 91, с.370–371]. На високому правому березі р.Ікви поблизу хут.Корморадгосп, об'єднаного з селищем Млинів, – поселення стжиговської культури, виявлене у 1977 р. Досліджено залишки двох напівземлянкових жител [105; 87]. На підвищенні близько 7 м у заболоченій заплаві правого берега р.Ікви поблизу колишнього с.Муравиця – двошарова пам'ятка – поселення стжиговської культури та городище давньоруського літописного міста Муравиці, згаданого в літописах під 1149 р. [95, с.38]. Городище складається з двох частин, відділених одна від одної глибоким ровом. Північно східна частина має неправильно прямокутну форму, розмірами близько 75 х 85 м. Слідів оточуючого її

валу зараз непомітно, а краї цієї площадки пошкоджені обвалами берега р.Ікви з західного боку і земляними роботами 1968 р. під час побудови сусідньої шосейної дороги. Південно-західна частина має форму неправильного трикутника, розміром близько 25 x 35 м. Вона оточена валом, що вже розплився і був пошкоджений військовими окопами у 1916 р. Городище відоме з кінця XIX ст. [1, с.78]. Воно досліджувалось у 1960 р. П.О.Раппопортом [63, с.58,59], у 1965 р. І.К.Свешніковим, 1976-1977 рр. Ю.М.Нікольченком. Виявлено заглиблене житло, наземну піч і дві малі майстерні крем'яних знарядь стжижовської культури [116; 8; 80;89,с.122-123], наземне давньоруське житло, три печі, з них одна гончарна, зернові ями та землянку X-XII ст. [116; 8]. На території зооветтехнікумі між спортивним стрільбищем і Млинівською ГЕС - поселення комарівської культури, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105;8]. На лівому березі р.Мантинки поблизу колишнього с.Муравиці, в уроч. За Річкою - слов'янське поселення VI-VII ст., виявлене у 1964 р. [105; 8; 14, с.201]. На правому березі одного з рукавів р.Ікви, на території спортивного стадіону та автотранспортної бази - поселення могилянської групи ранньозалізного періоду. У східній частині хут.Корморадгосп, об'єднаного з селищем Млинів, на межі з землями с.Озлів - двохарове поселення VI-VII ст. н.е. та давньоруського періоду. У північно-західному напрямку від хут.Корморадгосп на березі р.Ікви - давньоруське селище, виявлене Ровенською археологічною експедицією у 1965 р. На лівому березі р.Мантинки поблизу колишнього с.Муравиця поруч із площею малого базару - двохарове поселення черняхівської культури та Давньої Русі. На підвищенні правого берега р.Ікви в західній частині селища - давньоруське поселення. Ці пам'ятки виявлені у 1974 р. [105;8;91,с.371/.

с.Набережне (раніше Новосілка). На території кар'єру цегельного заводу біля дороги Боремель - Хрінники - поховання доби неоліту, випадково виявлене у 1965 р. Біля людського кістяка знайдено кам'яну клиновидну сокиру [105; 8]. На першій надзаплавній терасі лівого берега р.Стир, у східному напрямку від села - велике багатохарове поселення епох неоліту і бронзи, початку залізної доби, черняхівської культури та давньоруського часу, виявлене у 1976 р. [105; 8; 71, с.368]. На околицях села - два давньоруських курганних могильники: один розташований на лівому березі р.Стир на межі з землями с.Боремель, другий - біля протилежного кінця села пра-

воруч дороги Набережне – Хрінники, також на лівому березі р.Стир. Обидва могильники пошкоджені обвалами високого берега річки. У 1898 р. К.М.Мельник розкопала на другому могильнику п'ять курганів, в яких біля кістяків виявила уламки давньоруського посуду, залізні цвяхи та срібне вискове кільце [42, с.573–575].

с.Нове (раніше Підгайці). На мисі високого правого берега р.Стир в уроч.Плесо на західній околиці села – поселення городоцько-здовбицької культури та давньоруське селище, виявлені розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8].

с.Новини (раніше Новини Чеські). В околицях села – поселення або майстерня крем'яних виробів стжиговської культури, з якої походить велика збірка характерних для цієї культури крем'яних знарядь і предметів озброєння, що зберігається у місцевій школі [8].

с.Озліїв. У зрізі високого правого берега р.Ікви поблизу східної частини села – місце видобутку кременю та первинної обробки крем'яних жовн, зафіксоване на глибині близько 3 м від сьогоденньої поверхні у 1975 р. ("Озліїв І") [105; 8; 91, с.371]. На західній околиці села – мезолітична стоянка, виявлена у 1976 р. [105; 8; 91, с.371] ("Озліїв ІІ"). На правому березі Ікви біля східної частини села – двошарове поселення стжиговської культури і давньоруського часу, міцно пошкоджене окопами І-І світової війни, виявлене у 1965 р. [105; 8; 89, с.120]. На високому, оточеному з трьох боків, мисі правого берега р.Ікви в уроч. Коло Річки (інакше Кружки), – поселення стжиговської культури і давньоруське, виявлене в 1965 р. і досліджуване у 1977 р. Розкопано два півземлянкові житла і господарську яму стжиговської культури, частково знищені обвалами берега [105; 8]. Тут же на східному краї мису в 1965 р. було досліджено частково знищене обвалом берега ґрунтове поховання зі скорченим трупопокладенням дорослого чоловіка стжиговської культури. Біля кістяка знайдено кам'яну просвердлену сокиру, крем'яне вістря на спис, кістяне і крем'яне вістря на стріли та мідну прикрасу [98; 8; 89, с.127].

с.Остріїв. На високому мисі правого берега р.Ікви поблизу автобусної станції у північно-західному напрямку від села – багатошарове поселення пізньотрипільської і стжиговської культур та давньоруського часу, а також – сліди пізньопалеолітичної стоянки [105; 8; 90, с.352]. На правому високому березі р.Ікви поблизу кладовища – поселення стжиговської культури і періоду Давньої Русі.

Там же знайдено сліди поселення початку доби заліза [90, с.352]. Трохи вище по течії Ікви, на правому її березі, на території присадибної ділянки громадянки Шостаченко – поселення ранньозалізного періоду і давньоруське. В околицях села – сліди крем'яної майстерні, виявлені у 1974 р. [105; 8; 90, с.352].

с.Острожець. В 60-х роках ХІХ ст. у розкопаному поблизу села кургані знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [108; 139, с.20]. В околицях села – уламки посуду зі шнуровим орнаментом [99; 129, с.44]. В околицях хут.Лагодівка, об'єднаного з селом Острожець, – крем'яне вістря на спис стжижовської культури [129, с.54, 59]. На полі за східною околицею села – давньоруське городище Х-ХІ ст. Воно має форму неправильного квадрата, розміром близько 80 х 80 м, оточене валом заввишки 4-6 м та ровом завглибшки 3-4,5 м. Вали добре збережені. В'їзд знаходився у південно-західній частині городища. На площі городища, в її північно-західній частині помітна яма – слід стародавнього колодязя, діаметром 10 м і глибиною 1,8 м. Пам'ятка відома з кінця ХІХ ст. [1, с.76]. Вона була обстежена у 1960 р. [110; 9; 63, с.51, 52]. У 1965 р. обстежено поселення, що примикає з північно-західного боку до городища. Було досліджено площу 180 м² і виявлено два заглиблених житла (розмірами 3,5 х 4 і 3,1 х 3,2 м) та якусь виробничу будівлю (розміром 1,8 х 2,95 м), до якої примикала глинобитна піч [110; 9; 62, с.5-10].

с.Охматків. За 0,4 км на північ від села на правому березі р.Лиснівки, біля її впадіння в р.Стир – поселення комарівської культури площею близько 80 х 300 м, виявлене розвідкою В.М.Коноплі в 1977 р. [105; 8].

с.Перевередів. За 1 км на північний схід від села на плато високого лівого берега р.Ікви, що підноситься над заплавою річки на 12-15 м, в уроч.Лагори – поселення культур стжижовської, багатоваликової кераміки, комарівської, милоградської та періоду Давньої Русі, площею близько 3 га. Сліди давньоруського поселення простежено в західній частині урочища на березі колгоспного ставка. Поселення виявлено у 1974 р., досліджувалось у 1975 і 1977 рр. Розкрито площу 266 м², на якій виявлено два житла, господарську і вогнищеву яму та залишки крем'яної майстерні стжижовської культури і рештки культурного шару милоградської культури. Житла були напівземлянкові неправильно-прямокутної і грушевидної форми (розміром 3,5 х 8,4 м та 5,32 х 8,64 м глибиною 1 та 1,17 м). На площі жител виявлено вогнища та невеликі господарські ями. В житлах і ямах

знайдено матеріал культур стжижовської і багатоваликової кераміки, що свідчить про проживання на поселенні представників племен обох культур. У крем'яній майстерні виготовлялись в основному клиновидні сокири [105; 8; АО 1975, с.390 - 391].

с.Перекалі. На підвищенні в заплаві правого берега р.Лешнівки поблизу колгоспної ферми - поселення черняхівської культури ("Перекалі I") [105; 8]. На південно-східній околиці села, на високому правому березі р.Лешнівки, в уроч.Глиняники - давньоруське селище ("Перекалі II"). Виявлені розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105;8].

с.Перемилівка. В околицях села - знахідка кількох римських монет III ст. н.е., що зберігаються у методкабінеті Млинівського райвідділу народної освіти.

с.Підгайці. На захід від північної частини села, на високому правому березі р.Ікви, в уроч.Перелогі - поселення стжижовської культури. У південно-західній частині села, на правому березі Ікви, поблизу колгоспної птахоферми і в уроч. За Могилками - поселення городоцько-здовбицької і черняхівської культур та періоду Давньої Русі [105; 8; 89, с.82, 120], виявлені та шурфовані у 1965 р. На північно-західній околиці села, ліворуч шосейної дороги Підгайці - Млинів, на селянських городах - давній курган [8].

с.Підлісці. За 0,3 км на південний схід від села, на правому високому березі р.Стир, в уроч.Чеські Могили - двошарове поселення комарівської культури і Давньої Русі, площею близько 2 га, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8]. За 350 м на схід від села - давній курган овальної форми розміром 16 x 20 м і висотою 2,47 м, розкопаний у 1970 р. під керівництвом І.К.Свешнікова. У південно-східному секторі кургану на стародавньому горизонті виявлено слід вогнища; поховання і будь-якого датуючого матеріалу в кургані не знайдено [8].

с.Підлозці. За 1,2 км на північ від села, праворуч ґрунтової дороги, на обох берегах безіменного потічка, лівобережного допливу р.Стир, та на мисі високого лівого берега Стиру - поселення комарівської культури ["Підлозці II", 105; 8]. У північно-східній околиці села, на мисі лівого берега р.Стир, поблизу колгоспної ферми - двошарове поселення комарівської культури і Давньої Русі ("Підлозці I"), виявлені розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8].

с.Посників. На південно-східній околиці села, на лівому березі р.Путилівки, лівобережного допливу Стиру - давньоруське городище неправильно-прямокутної форми, розміром 60 x 80 м, оточене

земляним валом до 12 м заввишки і ровом, а з півдня і заходу – подвійною лінією валів і ровів. Зовнішній вал з західного боку городища розораний, а рів зарівняний. Три в'їзди на городище знаходились в його південній, західній і північно-східній частинах. На валах біля північно-східного і південного в'їздів помітні сліди веж. Пам'ятка була виявлена у 30-х роках ХХ ст. [129, с.191], перевірена розвідкою у 1960 р. [110; 9; 63, с.51, 53], а у 1973 р. – закладено шурф і стверджено, що культурний шар городища залягає до глибини 1 м від поверхні [98; ОА 1973, с.277, 278].

с.Рудливе. У північній частині села на схилі лівого берега безіменного потічка – поселення чёрняхівської культури, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1974 р. [105; 8].

с.Смордва. На території місцевої середньої школи – ґрунтове поховання комарівської культури, випадково виявлене земляними роботами у 1974 р. Біля кістяка знайдено два бронзові браслети і дві шпильки [116; 47, с.333].

с.Ставрів. За 0,8 км на південний схід від села, на високому правому березі р.Стир, в уроч.Кальнятичі – пізньопалеолітична стоянка, пізньотрипільське та давньоруське поселення [“Ставрів Ш”; 105; 8]. Поблизу колгоспної ферми в уроч.Перекладовичі – поселення комарівської культури [“Ставрів П”; 105,8]. За 1 км на схід від села, праворуч дороги Ставрів – Торговиця, на високому правому березі р.Стир – двохарове поселення комарівської культури та Давньої Русі (“Ставрів І”), виявлені розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8].

с.Товпижин. За 1,5 км на схід від хут.Грабовець, об'єднаного з с.Товпижин, на правому березі р.Стир – поселення городоцько-здовбицької культури, могилянської групи початку залізної доби та перших століть н.е., виявлене розвідкою Київського інституту геології у 1966 р. На поселенні, крім підйомного матеріалу, виявлено яму близько 10 м діаметром і глибиною до 5 м, заповнену вугіллям і попелом та уламками посуду могилянського типу. Матеріал зберігається у Біологічному музеї Київського держуніверситету [89, с.82; 29, с.23].

с.Топілля. За 0,5 км на північ від села, на високому місці лівого берега р.Стир – пізньопалеолітична стоянка і поселення комарівської культури, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8].

с.Торговиця. На південній околиці села праворуч дороги Млинів – Торговиця – курган стжижовської культури, досліджений у 1972 р. У

насипу овальної форми висотою 4,5 м і розміром 24 х 30 м виявлено два впускні поховання жінки і дитини давньоруського часу зі срібними і бронзовими прикрасами. Під насипом у могильних ямах розміщувались два поховання стжиговської культури – жіноче скорчене трупопокладення з кістяними намистинками на шиї та неповне трупоспалення чоловіка на місці. Кістяк був посипаний червоною вохрою, а біля його ніг лежав скелет вівці. Під насипом виявлено ще дві невеликі ямки; в одній з них містились кам'яні знаряддя (просвердлена сокира, серп, відбійник і відщепи з кременю), у другій – серед залишків вогнища лежали крем'яні вироби і череп собаки [116, 44, с.318, 319]. На східній околиці села в уроч.Беріжок – два кургани стжиговської культури, досліджені у 1974 р. В кургані I висотою 1,16 м і діаметром 24–32 м виявлено два поховання, з яких одне було зруйноване, а друге належало дорослій жінці; біля кістяка знайдено крем'яний ніж. Під насипом виявлено також кістяк вівці, що лежав на рештках вогнища. В кургані II діаметром 30–36 м і висотою 1,83 м знаходилося поховання чоловіка, між ребрами якого знайдено крем'яне вістря на стрілу, а біля голови – рештки дрібних бронзових прикрас. Кістяк був добре обпалений [116; 46, с.332–333]. Там же (уроч.Беріжок) – випадкова знахідка кам'яної просвердленої сокири фатьянівського типу [105; 90, с.352]. На східній околиці села, на правому березі р.Ікви, поруч з шосейною дорогою – поселення черняхівської культури, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1974 р. [105; 87]. У петлі правого берега р.Ікви, поблизу її впадіння в р.Стир, в уроч.Замок – давньоруське городище, що складається з двох частин – дитинця, розміром близько 40–45 х 100 м, розташованого на мисі близько 9 м заввишки, і посаду неправильно-прямокутної форми, розміром близько 200 х 150 м. Дитинець від посаду відділений ровом і валом. Він пошкоджений глиняним кар'єром і обвалами, через що вали на його краях не збереглися. Городище було обстежене у 1960 р. [110; 9; 63, с.58]. У 1971 р. на городищі випадково було знайдено скарб давньоруських срібних речей, що складався з семи гривен, трьох браслетів, п'яти сережок, трьох перснів, трьох вискових кілець, п'яти янтарних намистинок, лунниці і двох монетних гривен новгородського типу [116; 43, с.385]. У 1971–1972 рр. городище досліджувалось Ю.М.Нікольченком. Розкопано площу 200 м², виявлено півземлянку розміром 3 х 4 м і глибиною 2,2 м від сучасної поверхні та господарську яму розміром 0,8 х 1,5 м та глибиною 2,5 м [116; 43, с.385–386].

с.Тушебин. На лівому березі р.Стубли між селами Тушебин і Дядьковичі – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89; с.82].

с.Хрінники. Поблизу села на правому березі р.Стир – багатощарове поселення культур Зимне-Злота, кулястих амфор, городоцько-здовбицької та могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене у 1975 р. На поселенні виявлено велику крем'яну майстерню і кілька менших; на них виготовляли крем'яні сокири і серпи [98; 61, с.376]. На полі поблизу села знайдено срібну римську монету II ст. н.е., що нібито входила до складу скарбу західноєвропейських і польських монет XVI ст., знайденого у 1894 р. [25, с.74]. Поблизу мосту через р.Стир на лівому березі озера – поселення комарівської культури [105; 8]. На високому лівому березі озера на р.Стир на території піонертaborу – давньоруське селище, виявлене І.К.Свешніковим у 1965 р. [105; 8].

с.Яловичі. В околицях села – у 1935 р. знайдено посудину культури Зимне-Злота [100; 75, с.69], в околицях села – римську монету III ст.н.е. [100; 25, с.74]. На західній околиці села – давньоруське городище еліпсоподібної форми площею близько 3 га. З західного боку воно природно захищене стрімким берегом р.Стир, з півдня – заплавою р.Тишиці, правобережного допливу р.Стиру, зі сходу зберігся вал висотою до 3 м. В'їзд на городище розміщувався в його північній частині. Виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. У заплаві р.Тишиці – давній курган овальної форми розміром близько 45х60 м і висотою до 10 м, відомий у місцевого населення під назвою Ко-зацька могила [8].

с.Ярославичі. За 0,7 км на північ від села, праворуч дороги Ярославичі – Межиріччя, в уроч. Беріг, на горбі висотою до 8 м і розміром близько 80 х 200 м у заплаві р.Тишиці – стоянка доби мезоліту та пізньотрипільське поселення, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. [105; 8]. На правому березі р.Тишиці, яка в цьому місці утворює ставок, поблизу колгоспної ферми, в уроч.Селище – давньоруське селище, виявлене І.К.Свешніковим у 1970 р. [105; 8]. На території села поблизу церкви, на півострові, оточеному з трьох боків водою, в уроч.Замок – залишки давньоруського городища, пошкодженого пізньофеодальним замчищем. Спочатку воно мало майже квадратну форму. З його оборонних споруд збереглися два відрізки валів, що сходяться під прямим кутом і в місці сполучення утворюють

округлий виступ. Пам'ятка відома з кінця ХІХ ст. [1, с.75], була обстежена у 1960 р. [110; 9; 62, с.17].

Острозький район

с.Верхів. За 1,5 км від села, за кладовищем, поблизу Гульчанських хуторів і дороги на с.Лебеді – могильник городоцько-здовбицької культури в кам'яних гробницях; дві гробниці випадково виявлені оранкою у 1892 р. [1, с.97]. У 1948 р. (розкопки Й.В.Новицького) біля кіотяка дитини в кам'яній гробниці знайдено глиняний черпак [113; 89, с.82, рис.38, 9]. На території сільського кладовища у 1948 р. знайдено черпак комарівської культури [113; 150, табл.ХІІІ, 7].

с.Вілія. За 0,5 км від хутора Закати – поселення комарівської культури, виявлене О.І.Тереножкіним у 1959 р. [104; 7; 16, с.199].

с.Вільбівне. У заплаві річок Горині та Вілії, на високому горбі серед болота в уроч.Монастирщина – поселення комарівської культури, виявлене Й.В.Новицьким у 1948 р. [113], у 1972 р. розкопано частково знищену земляними роботами місцевого колгоспу складену з каміння піч [105; 8; 150, рис.17].

с.Волосківці. На південь від хут.Сутець, на незначному піщаному підвищенні серед низовини – поселення городоцько-здовбицької культури, могилянської групи ранньозалізного періоду і Давньої Русі, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.82; 29, с.23]. Поблизу села в уроч.На Ланку у 1963 р. знайдена посудина комарівської культури [113; 150, табл.ХІІІ, 6]. В околицях села – крем'яне вістря на спис стжижовської культури [113]. За 1,5 км від села на невеликому піщаному підвищенні південніше хут.Сутець – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду та Давньої Русі, виявлене у 1962 р. [105; 8; 29, с.23]. В околицях села – поселення черняхівської культури, виявлене у 1966 р. [103; 6; 66, с.240]. За 1,5 км на південний схід від хут. Сутець, на мисі над низовиною – давньоруське поселення, виявлене у 1962 р. [105; 8].

с.Ілляшівка. За 0,3 км на північний захід від села, на правому північному схилі берега р.Збитинки – поселення могилянської групи початку залізної доби та Давньої Русі, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8].

с.Кураж. Поблизу села, на території колишньої німецької колонії – сліди поселення стжижовської культури. Характерні крем'яні вироби, зібрані у 1962 р. учнями місцевої школи [113]. За 2 км на північний схід від села – давньоруське городище округлої форми, ото-

чене подвійним валом, довжиною близько 800 м, а з зовнішнього боку – ровом. Зовнішній вал висотою близько 4 м, внутрішній – дещо вищий. Два в'їзди на городище знаходились з його південного і західного боків, а біля південного в'їзду помітний слід колишнього колодязя. В кількох місцях зовнішній вал зруйнований. Виявлене у 1976 р. [98; А0 1976, с.297 – 298].

с.Кургани. У західній частині села на території садиби гр.Охримчука – знахідка великого (вагою близько 1,5 ц) скарбу крем'яних пластин, що залягали суцільним шаром до 0,8 м завтовшки на площі близько 0,5 м діаметром. Майже уся ця знахідка була використана для будівельних робіт, незначну її частину в 1972 р. передано Ровенській археологічній експедиції [105; 8]. За 0,6 км на захід від села, в уроч.Ожогоща, на піщаній доні розміром близько 50 x 90 м в заплаві правого берега р.Горинь – багатшарове поселення культур Вербоковіце-Костянець, пізнього Трипілля, городоцько-здовбицької, могилянської групи ранньозалізного періоду та слов'янської культури УІ-УІІ ст.н.е., досліджуване у 1960 р. На площі 20 м² виявлено частину напівземлянкового житла з піччю-кам'янкою та частину іншої заглибленої споруди УІ-УІІ ст.н.е. [105; 8; 59, с.112; 14, с.197]. За 0,5 км на південний захід від села, на правому березі р.Горинь, в уроч.Кінські Могили – поселення площею 1 га комарівської культури, могилянської групи ранньозалізного періоду і милоградської культури, виявлене у 1959 р. [104; 7; 16, с.199]. У 1971 р. тут було виявлено глинобитну піч з двома посудинами комарівської культури [113; одну посудину знищено]. У 1972 р. досліджено площу 168 м², на якій виявлено культурний шар комарівської культури дві господарські ями могилянської групи, овальну напівземлянку розміром 2,9 x 3,5 м з вогнищевою та господарською ямою милоградської культури [116; 8; 86, с.330]. На площі цього поселення – курганий могильник комарівської і милоградської культур. У 1972 та 1973 рр. досліджено два кургани комарівської культури: один – діаметром 14 м і висотою 0,69 м, під його насипом виявлено вогнище розміром 0,8x0,9 м та дві ями, мабуть, ритуального призначення [116; 8; 86, с.331]; під насипом другого (діаметром 11 м і висотою 0,45 м) виявлено могильну прямокутну яму розміром 1,2 x 1,8 м та другу невелику яму ритуального призначення [116; 46, с.321] і два кургани милоградської культури з трупоспаленнями на горизонті (одне в кургані Рильське і два – в кургані ІІІ). Один з них (курган ІІ) був овальної форми, розміром 7 x 8 м і висотою 0,3 м,

другий (курган III) – округлої форми, діаметром 6 м і висотою 0,34 м [116; 8; 86, с. 331]. На північно-східній околиці села, в уроч. Копань – поселення комарівської культури і два давніх кургани, виявлені у 1973 р. [116; 46, с. 321]. На південно-західній околиці села, в уроч. Рисове – поселення могиллянської групи початку залізної доби та черняхівської культури, виявлене В. І. Канівцем у 1952 р. [104; 7; 40, с. 44], перевірене у 1971 р. [105; 8; 29, с. 23] та у 1972 р. На площі 80 м² виявлено рештки двох невеликих вогнищ могиллянської групи, зібрано матеріал черняхівської культури, в тому числі – докази існування залізообробної справи [105; 87].

с. Кутянка (раніше Ляхів). На полі поблизу села – поховання культури кулястих амфор у кам'яній гробниці, розкопане в 1939 р. Біля двох кістяків у гробниці знайдено шість посудин, кам'яний розтиральник і щелепу свині [100; 142, с. 104]. В околицях села випадково знайдена посудина комарівської культури [100; 150, табл. XII, 3].

с. Лебеді. На східній околиці села поблизу хутора Видумка, на мисі лівого берега р. Ястя, в уроч. Глинище (інакше Ясенова Гора) – пізньопалеолітична стоянка, виявлена і шурфована у 1976 р. [105; 8; 71, с. 367–368]. На південно-східному схилі високого лівого берега р. Устя поблизу села, в уроч. Коло Безодні – поселення милоградської культури та Давньої Русі, виявлене у 1962 р. [105; 8; 85, с. 77].

с. Мале Дерев'янче. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [113].

с. Межиріч. На полі поблизу села у 1900 р. знайдено кам'яну гробницю культури кулястих амфор. В середині біля кістяка знайдено чотири посудини і три крем'яні сокири. Три посудини і сокири зберігаються в Острозькому краєзнавчому музеї, одна – у Варшавському археологічному музеї [113; 99; 149, с. 194; 135, с. 154]. Друга кам'яна гробниця культури кулястих амфор досліджена археологом-любителем Р. Туркевичем у 20-х роках. Збереглися дві крем'яні сокири [99, 135, с. 154]. На правому високому березі р. Свитеньки, в уроч. Підварки поблизу села – поселення комарівської культури, виявлене і шурфоване у 1959 р. [105; 8; 52, с. 144]. В околицях села знайдено два срібних римських динарії II ст. н. е. [108; 25, с. 73]. На лівому березі р. Вілії поблизу села – давньоруське городище, що утотожнюється з Містечком Межиріч, яке згадується в письмових джерелах під 1396 р. [116]. Праворуч дороги Острог – Кременець на правому березі р. Збитинки – давній курган [116].

с.Милятин. В околицях села – знайдено крем"яне вістря на спис стжижовської культури [113]. В околицях села – поселення комарівської культури, виявлене Ю.В.Кухаренком у 1955 р. [103; 6; 130, с.231].

с.Могиляни. На південному охилі невеликого підвищення поблизу пасовища, в уроч.Помірки – двошарове поселення культури Вербоковіце-Костянець і пізнього Трипілья, виявлене і шурфоване в 1959 р. [104; 7; 105; 8; 52, с.140; 59, с.112]. На піщаній доні на правому березі р.Горинь поблизу села – поселення городоцько-здовбицької і стжижовської культур, виявлене учнями Могилянської середньої школи у 1961 р. Посуд і крем"яні вироби зберігаються в збірці цієї школи. В уроч.Хмельник поблизу села – могильник з трупопокладаннями городоцько-здовбицької і стжижовської культур. К.В.Каспарова у 1974 р. дослідила одне поховання городоцько-здовбицької культури та одне поховання стжижовської культури [101; 5]. В околицях села і на території глиняного кар"єру знайдено два крем"яних накопичники описів [113; збірка школи с.Могиляни]. У західній частині подвір"я місцевої школи – сліди могильника комарівської культури, з якого походять дві цілі посудини та фрагмент третьої, що зберігаються у Ровенському краєзнавчому музеї та у збірці школи с.Могиляни [116; 150, табл.ХІІІ, 15]. На піщаному підвищенні у заплаві правого берега р.Горині, в уроч.Помірки у 1957 р. знайдено дві посудини комарівської культури [113; 150, табл.ХІІІ, 13, 14]. На піщаній доні правого берега р.Горинь, в уроч.За Гайком – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене у 1959 р. [105; 8; 52, с.146]. На невисокій доні правого берега р.Горинь, на шкільному подвір"ї – могильник могилянської групи ранньозалізного періоду та зарубинецької культури відкритий у 1953 р. Розкопками М.Ю.Смішка у 1955 р. на могильнику досліджено чотири трупоспалення в урнах могилянської групи та знайдено кілька посудин зарубинецької культури, що походили зі зруйнованих поховань [113; 8; КСИА АН УССР № 7, 1957, с.54-57]. У 1970 р. К.В.Каспарова дослідила вісім поховань з трупоспаленнями могилянської групи та п"ять зарубинецької культури [101; 5; 29, с.12-18; 23, с.65-72].

с.Мощаниця. Поблизу села на торфовищі знайдено на початку 60-х років кістяний гарпун мезолітичної епохи [113]. В околицях села – майстерня крем"яних знарядь [41, с.98]. На північній околиці села, на правому березі безіменного потічка, правобережного допливу

р.Горинь, в уроч.Кар"ер – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. [105; 8]. В околицях села знайдено два крем"яних наконечники списів стжижовської культури [113].

с.Новомалин. В околицях села – пізньопалеолітична стоянка, виявлена у 30-х роках [129, с.13]. Поблизу колгоспної ферми на південно-західній околиці села, на схилі лівого берега р.Збитинки – пізньотрипільське поселення, виявлене розвідкою В.М.Коноплі ("Новомалин I") [105; 8]. На території села, в уроч.Майдан, на лівому березі р.Збитинки, у 1959 р. знайдено скарб, що складався з восьми крем"яних призматичних нуклеусів [113; 82, с.116]. За 1,7 км на захід від села, біля впадіння безіменного потічка, лівобережного допливу Збитинки, на обох його берегах – поселення пізнього Трипілля і комарівської культури, виявлене В.М.Коноплею у 1977 р. ("Новомалин II") [105; 8]. В околицях села – поховання культури кулястих амфор у гробниці з кам"яних плит, випадково виявлене в 1887 р. Всередині знайдено дві посудини [1, с.95]. За 3 км на захід від села, на лівому березі р.Збитинки, в уроч.Подобанка – поселення комарівської культури, площею близько 1 га, виявлене розвідкою В.М.Коноплі у 1977 р. ["Новомалин III"; 105; 8].

м.Острог. На території міста у 1931 р. знайдено дві посудини доби міді [100; 74, с.108–109]. На території передмістя Бельмаж – поховання культури кулястих амфор у гробниці з кам"яних плит, виявлене у 1939 р. [142, с.30]. На території передмістя Карпати у північній частині міста – поховання культури кулястих амфор у гробниці з кам"яних плит, виявлене у 1969 р. [113]. На території міста – знайдено крем"яне вістря на спис стжижовської культури [111]. На правому березі р.Вілії, на полях поблизу хут. Слобідка – поселення комарівської культури, виявлене у 50-х роках [113; 150, рис.1]. В околицях міста випадково знайдена посудина черняхівської культури [113; 40, с.44]. На території міста – знахідка золотої римської монети IV ст. н.е. [25, с.74]. У північній частині міста, в уроч.Карпати, – давньоруське городище; оточене системою земляних валів, виявлене розвідкою Ю.М.Нікольченка у 1977 р. [116].

с.Розваж. На східній околиці села, на мисі високого лівого берега р.Горинь – давньоруське городище неправильно-прямокутної форми, розміром близько 120 x 130 м, оточене валом до 8–12 м заввишки. З напільного боку городище було за валом укріплене ще ровом

і другим, нижчим, валом. В'їзд на городище знаходився з його південного боку. Пам'ятка була виявлена розвідкою М.О.Тіханової у 1961 р. [110; 9; 63, с.55], [98; 118, с.369]. За 400 м на північний захід від городища – давній курган, виявлений у 1974 р. Насип діаметром 60 м і висотою 3–4 м [118, с.369].

с.Стадники. В околицях села – поховання городоцько-здовбицької культури у кам'яній гробниці, виявлене у 1878 р. нібито з крем'яними ножами і кинджалами та бронзовими чи мідними сокирою і кинджалом [1, с.92]. Друга гробниця була досліджена поблизу села у 1930 р. Ю.Гюфманом. Знайдено посуд і мідні вискові кільця, сережки і підвіски [99; 89, с.101, рис.40, 1–5]. В околицях села знайдено уламки посуду стижовської культури, зібрані Ю.Гюфманом у 1930 р. [99; 135, табл.ХХІ, 6, 7]. На правому березі р.Горинь в уроч.Окіп поблизу села – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене В.І.Канівцем у 1952 р. [104; 7; 29, с.23].

с.Теремне. Поблизу села на високій горі – давньоруське городище округлої форми, оточене потрійним валом, виявлене у 1938 р. У західному напрямку від городища, в лісі – сліди давньоруського місця видобутку залізної руди [129, с.194].

с.Хорів. Поблизу населеного пункту хут.Бродівського в уроч.Оболонь у 1962 р. випадково знайдено посудину ритуального призначення культури Вербоковіце-Костянець, що зберігалася у колекції О.П.Фрідріха у с.Хорів [59, рис.30, 9]. На першій надзаплавній терасі лівого берега р.Горинь, в уроч.Підлужжя – багатшарове поселення пізнього Трипілля, городоцько-здовбицької, комарівської, милоградської, пізньозарубинецької культур та могилянської групи ранньозалізного періоду. У 1974 р. тут досліджено площу 480 м², на якій виявлено дві пізньотрипільські напівземлянки, землянку городоцько-здовбицької культури, дві господарські ями могилянської групи, заглиблене житло пізньопоморської культури, та виявлено два поховання середини II тисячоліття до н.е. [98, 60, с.335–336]. На території хут.Бродівського у 1977 р. знайдено парне поховання з трупопокладанням У–ІІ ст. до н.е. з ліпною посудиною, залізним ножем і вістрям на спис, знайдено також кістяний пластинчатий браслет, два бронзових браслети, бронзову шпильку, намисто (17 шт.) і скобочки – окуття якоїсь прикраси (51 шт.), пастові намистини та черепашки каурі [113]. За 200 м від місцевої школи, на високому березі ставка – давньоруське поселення, виявлене розвідкою М.Ю.Смішка і Ю.М.Захарука у 1959 р. В урвищі берега помічено слід

землянки і зібрано давньоруську кераміку [105; 87]. На південно-східній околиці села, на лівому низькому березі р.Горинь – давньоруське селище III–X ст. У 1976 р. розкопано площу близько 700 м², виявлено вісім напівземлянкових жител площею близько 10–14 м², кілька господарських ям та наземних вогнищ [98; 120, с.386].

с.Черняхів. В околицях села знайдено крем'яну сокиру і амфори культури кулястих амфор, що походять, мабуть, із знищеного поховання [116].

Ровенський район

с.Бегень. На території села та на високому лівому березі р.Горинь між селами Бегень і Савичі, в уроч.Білі Береги – два давньоруських поселення, виявлених у 1960 р. І.К.Свешніковим [105; 87]. Напроти першого поселення в заплаві розташований давній насип, що має форму півмісяця, радіус якого становить 88 м, а висота від рівня заплави – 16 м. Він відомий під назвою Чортова Гора; тепер він знівелюваний земляними роботами хімкомбінату. На полі поблизу села у 1890 р. був виораний скарб давньоруських прикрас XI–XII ст., що складався з трьох цілих і фрагментованих срібних та двох фрагментованих бронзових шийних гривен [15, с.22]. У заплаві лівого берега р.Горинь, поблизу старого кладовища – давній курган діаметром близько 50 м і висотою близько 15 м. У місцевого населення відомий під назвою Курган [87].

с.Біла Криниця. Поблизу хут.Кругле, об'єднаного з селом, – трупопокладання стжижовської культури, випадково виявлене у 1958 р. Біля кістяка знайдено крем'яне вістря на спис [107; 89, с.120].

с.Білів. На плато високого правого берега р.Стубли поблизу села – давньоруське городище неправильно-овальної форми площею близько 0,35 га, розміром 83 x 95 м, оточене земляним валом. З півдня і заходу городище природно захищалося схилами підвищення; вал з цих боків нижчий (1,5–2 м). З півночі і сходу (з напільного боку) вал доходить до висоти 5 м. З цього боку знаходиться рів 12 – 25 м завширшки та 5–6 м завглибшки. В'їзд на городище знаходився в його північно-східній частині; захищався додатково невеликим відрізком валу. На площі городища, в його західній частині, помітний слід давнього колодязя. Городище відоме з кінця XIX ст. [1, с.42]. Воно обстежене у 30-х [129, с.190] та у 60-х роках XX ст. [110; 9; 63, с.39–41]. В 1966 р. розкопками В.В.Ауліха виявлено залишки поселення культури Вербоковіце-Костянець [116; 59,

с.1147, поселення та скорчене трупопокладання стжиговської культури [116; 8; 55, с.102] /116; 8; 11, с.249; 55, рис.7, 8-127, давньоруську землянку (розміром 3,55 x 3,80 м і глибиною 2,03 м від поверхні ґрунту), дві наземні печі та три господарські ями X-XIII ст. [116; 8; 12, с.168-176]. На височині поблизу села - давньоруський курганний могильник, що складався з великої кількості насипів здебільшого повністю знівельованих в результаті оранки. Могильник був обстежений наприкінці XIX ст. розвідкою К.М.Мельник [1, с.42]. Між селами Білів і Пересопниця на південному схилі височини - другий давньоруський курганний могильник, що спочатку складався з 150 насипів, з яких п'ять було розкопано у 1850 р. місцевим краєзнавцем, 38 - К.М.Мельник у 1897-1898 рр., п'ять - Ф.Р.Штейнгелем у 1899-1900 рр. Більшість курганів містили трупопокладання, в кількох виявлено трупоспалення. В похованнях знайдено посуд, залізні вироби, срібні прикраси і скляні та сердоликові намистини [42, с.522-523; 123, с.146-148]. У кургані № 12, розкопаному К.М.Мельник у 1898 р., знайдено посудину стжиговської культури, що потрапила у курган разом з землею насипу [42, с.493].

с.Бронники. На південному схилі невеликого підвищення над заплавою лівого берега р.Устя, поблизу цегельного заводу в уроч. Панський сад - поселення городоцько-здовбицької та милоградської культур, виявлене і обстежене у 1959 р. [105; 8; 52, с.144; 85, с.68]. Поблизу села, ліворуч дороги Ровно - Луцьк - давній курган [8].

с.Великий Житин. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжиговської культури [102].

с.Великий Олексин. На південному схилі високого правого берега р.Устя, на відрізку між двома мостами через річку, в уроч. За Річкою - поселення стжиговської, милоградської і черняхівської культур, могилянської групи ранньозалізного періоду та давньоруське, виявлене розвідкою В.П.Савича у 1960 р. [105; 8; 77, с.45; 29, с.23; 85, с.77-78]. На південно-західному схилі берега ставу між селами Великий і Малий Олексин, за 200 м на північ від с.Малий Олексин, в уроч.Мачолки - багат шарове поселення городоцько-здовбицької, милоградської і черняхівської культур та Давньої Русі, виявлене В.П.Савичем у 1960 р. [105; 8; 77, с.45; 85, с.78]. Між залізничною лінією і ставами поблизу Шпанівського цукрозаводу, в уроч. Вали (інакше Осточиська) - поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене В.П.Савичем у 1959 р. [111; 10; 105; 8; 77, с.45].

На мисі лівого берега р.Устя у північно-західній околиці села, поблизу моста через річку, в уроч.Горб – двошарове поселення городоцько-здовбицької культури та Давньої Русі, виявлене у 1961 р. [105; 8; 77, с.45]. За 200 м на північний захід від Шпанівського цукрозаводу, на оточеному болотами острові в заплаві лівого берега р.Устя, в уроч.Кемпа [105; 8] та на лівому березі р.Устя напроти села, у східній частині вапнякового кар'єру – два поселення городоцько-здовбицької культури, виявлені у 1962 р. [105; 8]. На території ферми місцевого колгоспу – поховання городоцько-здовбицької культури у гробниці, складеній з кусків каміння і кам'яних плит, випадково виявлене земляними роботами колгоспу у 60-х роках. Біля кістяка знайдено крем'яний кинджал і кам'яну просвердлену сокиру [89, с.99]. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [111; 82, рис.45, 15]. На останці високого правого берега р.Устя, на схід від мосту через річку, на захід від вапнякового кар'єру – поселення милоградської культури, виявлене і досліджене у 1962 р. Розкрито площу 340 м², на якій виявлено частково заглиблене житло неправильно-прямокутної форми розміром 3,7 х 3 м. У східній частині житла знаходилась глинобитна піч діаметром 1,1 м [105; 8; 85, с.68-70]. Культурний шар поселення значно пошкоджений могильником пізньофеодалного періоду.

с.Волошки. За 350 м на північний схід від села, на першій надзаплавній терасі лівого берега р.Горинь – поселення городоцько-здовбицької та милоградської культур. За 300 м на північ від села, на північному схилі лівого берега р.Горинь – поселення милоградської культури та Давньої Русі, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.82; 85, с.79].

с.Голишів. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [100].

с.Гориньград Перший. На східній околиці села, на високому лівому березі р.Горинь – давньоруське городище округлої форми, розміром близько 36 х 46 м, оточене з півночі дуже знівельованим валом висотою 0,3-0,4 м. З інших боків городище природно захищається краєм заплави річки. Виявлене Ю.М.Нікольченком у 1976 р. [116].

с.Городище. На південній околиці села, праворуч дороги Ровно – Городище – могильник III-IV ст. н.е. культури типу Дитиничі, випадково виявлений під час ремонтів залізниці у 1909 і 1919 рр. [107; 33, с.25]. За 3 км на схід від м.Ровно, на мисі берега невеликої річки – давньоруське городище, з напільного боку укріплене валом

і ровом. Спочатку вал оточував усе городище, тепер він майже всюди знівельований. Городище виявлене у 60-х роках [62, с.147].

с.Городок. На північний схід від села, на правому березі р.Устя, на мисоподібному виступі плато, в уроч.Заріччя – пізньопалеолітична стоянка ("Городок I"), виявлена на початку ХХ ст. і досліджена у 1922–1924 рр. Знайдено вогнище, крем'яні знаряддя, кістки мамонтів і північного оленя [106; 147, с.36–42]. В уроч. Застав'я у західній частині села – три пізньопалеолітичні стоянки ("Городок II", "Городок IV" і "Городок УП"), виявлені розвідкою Л.Савіцького у 1924–1926 рр. Стоянки "Городок II" і "Городок УП" досліджувались у 1924–1926 рр. [106; 147, с.36–42]. На стоянці Городок II, крім решток викопної фауни та крем'яних виробів знайдено кістяні знаряддя, рештки фарби, черепашки з отворами. На північно-східній околиці села, в уроч. Застав'я – три пізньопалеолітичні стоянки ("Городок III", "Городок IV" і "Городок У") [106; 147, с.36–42]. На лівому березі р.Устя поблизу колишнього фільварку – пізньопалеолітична стоянка ("Городок УШ"). Всі стоянки виявлені в 1924–1926 рр. Л.Савіцьким [106; 147, с.36–42]. За 1 км на захід від колгоспного двору і за 15–20 м від залізничної станції, на полі над заболоченою низовиною, в уроч.Мала Рудка – могильник культури кулястих амфор, випадково виявлений у 1960 р. працівниками Уманського сільськогосподарського Інституту, а в 1961 р. досліджуваний І.К.Свешніковим. У 1960 та 1961 рр. знайдено чотири кістяки, що лежали в ґрунтових ямах без кам'яних конструкцій [107; 8]. На невисокій надзаплавній терасі правого берега р.Устя – майстерня крем'яних знарядь, виявлена і досліджувана розкопками Ф.Р.Штейнгеля та М.Біляшевського у 1898 р. [122, с.28–29]. На вододілі між річками Устя і Горинь, за 1 км від правого берега р.Устя – ґрунтовий могильник городоцько-здовбицької культури, досліджений у 1912 р. Кістяки лежали у гробницях, складених з кусків каміння. Біля них знайдено крем'яні вироби і мідні прикраси [96, с.1–11]. На плато правого берега р.Устя, поблизу сільського кладовища, в уроч.Розкопки – поселення городоцько-здовбицької культури, досліджуване розкопками І.Савіцької у 1925–1926 рр. Виявлено шість землянок та знайдено кам'яні, кістяні, янтарні та мідні вироби, риб'ячу луску і зерна різних рослин [99; 127, с.14–15; 146, с.206]. Культурний шар цього поселення перекривав шар однієї з пізньопалеолітичних стоянок, досліджуваних розкопками Л.Савіцького. На мисі над заплавою правого берега р.Устя, на схід від села і на півден-

ний захід від сільського кладовища – поселення городоцько-здовбицької культури, виявлене Ю.М.Захаруком у 1952 р., перевірене І.К.Свешніковим та М.А.Пелещишиним у 1959 р. Площа поселення майже повністю знищена вапняковим кар'єром [105; 8; 52, с.143]. На південному схилі першої високої надзаплавної тераси правого берега р.Устя поблизу колгоспного двору і птахоферми в уроч.Кут (інакше Добринь) – багатшарове поселення городоцько-здовбицької, милоградської і черняхівської культур та Давньої Русі виявлене у 1960 р. [105; 8; 77, с.45]. На схилі правого берега р.Устя, на схід від хутора Кургани, в уроч.Кургани – багатшарове поселення різних культур, поховання городоцько-здовбицької і милоградської культур та давньоруський могильник, досліджувані у 1960–1964 рр. [105; 8; 52, с.141–143]. Розкрито площу 1170 м², на якій виявлено сліди поселення культури лінійно-стрічкової кераміки [98; 8; 57, с.77], десять наземних жител, три господарські ями, рештки майстерні крем'яних знарядь городоцько-здовбицької культури [98; 105; 8; 79, с.127–134], рештки культурного шару і господарську яму комарівської культури [105; 8; 150, с.47], наземне житло (розміром близько 1,5 х 3,5 м), шість господарських ям і одне зруйноване поховання милоградської культури [98; 8; 85, с.70–71], господарську яму і два житла (розмірами 2,4 х 3,5 та 3,06 х 3,1 м і глибиною 1,34 та 1,41 м від сучасної поверхні) VI–VII ст. н.е. [98; 105; 8; 13, с.120–121; 14, с.159–161], чотири напівземлянки, шість наземних печей та сім господарських ям давньоруського часу (VIII–X ст. н.е.). Житла прямокутної форми, розміром від 1,5 х 3,5 до 3,5 х 4,5 м та глибиною до 1,5 м від сучасної поверхні [116; 8; 13, с.120–127]. На південному схилі Вишневої Гори на правому березі р.Устя, у безпосередньому сусідстві з поселенням городоцько-здовбицької культури в уроч.Кургани – копальня кременю, досліджена у 1961–1962 рр. На місці копальні простежено яму, що доходила до рівня залягання крем'яних конкрецій у крейдяних покладах, стародавній викид землі з неї, скупчення крем'яних покидьків на місці початкової обробки жовні [111; 8; 82, с.114–115]. На північ від хут.Кургани, ліворуч дороги Городок – Зозів – ґрунтове поховання городоцько-здовбицької культури, досліджене у 1964 р. Біля скорченого кістяка знайдено посудинку зі шнуровим орнаментом [98; 8; 89, с.103]. Там же виявлено п'ять давньоруських поховань з простягнутими кістяками XI–XIII ст. Біля одного з них знайдено пастові намистинки та бронзове вискове кільце [105; 8]. У північній частині поля – могильник мило-

градської культури, досліджуваний у 1961 р. Всього виявлено п'ять трупопокладень, біля яких знайдено окремі крем'яні вироби, посуд та кістяну підвіску (13 поховань були повністю знищені оранкою) [105; 98; 8; 85, с.71-73]. У північно-західній частині поля – трупопокладання, досліджене у 1962 р. Біля дуже пошкодженого дорогою кістяка знайдено уламок бронзової прикраси (фібули) III–IV ст. н.е. [105; 8]. Там же, в західній частині хут.Кургани – давньоруський ґрунтовий могильник X–XI ст., досліджений у 1964 р. На території могильника, за 200 м від правого берега р.Устя, закладено розкоп площею 120 м² на городі громадянина Д.Заєця. Виявлено п'ять простягнутих кістяків, біля яких знайдено срібні вискові кільця та скляні намистинки з запаєними в них золотими пластинками [105; 8]. На високій першій надзаплавній терасі лівого берега р.Устя, напроти хут.Кургани і Вишневої Гори, в уроч.Клем'янтів – поселення (стжижовської і милоградської культур, слов'янське поселення VI–VII ст. н.е. та давньоруського часу) і могильник III–IV ст.н.е. типу Дитиничі, виявлені у 1960–1964 рр. [105; 8; 89, рис.50, 2; 85, с.78; 14, с.161]. Територія поселення та могильника дуже пошкоджені відстойниками Шпанівського цукрозаводу. Могильник розташований за 0,5 км на південний захід від поселення цього періоду, виявленого поблизу сусіднього с.Зозів у 1961 р. На могильнику в 1962 та 1964 рр. виявлено шість поруйнованих трупопокладень та культову яму з вогнищем і речами на дні. Біля похованих та у культовій ямі знайдено посуд та дрібні бронзові прикраси [98; 8]. В околицях села – курганий, знівельований оранкою, могильник стжижовської культури. Загальна кількість насипів невідома. Один курган був розкопаний у 1926 р. І.Савіцькою, три інші – у 1927 р. М.Древко. Біля скорчених кістяків знайдено крем'яне вістря на спис, кістяні намистинки, шпильку та мідні вискові кільця [106; 146, с.206; 130, с.295].

с.Грабів. На околиці села, на високому лівому березі р.Устя – давньоруське городище XI–XIII ст., що складається з дитинця і відділеного від нього глибоким ровом та валом посаду. Дитинець майже округлої форми, діаметром близько 150 м, оточений валом до 4 м заввишки і з трьох боків захищається стрімкими схилами узбіччя (на ньому розміщується церква, кладовище та три житлових будинки). Посад розташований з північного боку дитинця; він значних розмірів і неправильно-прямокутної форми, з південного боку захищається подвійним валом і ровом. З західного і східного боків вал не збе-

рігся. З зовнішнього боку всі вали городища мають дуже стрімкі схили. Городище виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. [105; 8]. Поблизу північно-західної частини села, в уроч.Звіринець – давньоруське поселення, виявлене розвідкою В.П.Савича та В.С.Терського у 1961 р. [111; 94-а, с.230] і перевірено розвідкою Р.Т.Грибовича та Б.Х.Ярошинського у 1972 р. [105; 8; 18, с.274]. На південь від села, на березі потічка, лівобережного допливу р.Устя, – давньоруський курганний могильник, що спочатку складався з шести насипів, розташованих у двох групах. Могильник досліджувався в 1898 р. На стародавньому горизонті виявлено кістяки, що лежали у дубових домовинах [123, с.138-140].

с.Дерев'яне. На території колгоспної ферми – могильник милоградської культури, випадково виявлений у 1950 р. і перевірений розвідкою Ю.В.Кухаренка у 1961 р. Біля кількох зруйнованих земляними роботами кістяків знайдено посуд і бронзові прикраси – шийну гривню і шпильку [116; 37, с.113]. За 1,5 км на захід від колгоспного двору – могильник типу Дитиничі з рештками трупоспалення в урнах і ямках, виявлений у 1935 р. і тоді ж досліджений розкопками З.Леського та Т.Реймана. Інвентар кількох поховань передано до Волинського краєзнавчого музею в Луцьку [100; 129, с.110; 99; 141, с.126; 132, с.126]. Одна бронзова миска (патера) з цього могильника зберігається у Варшавському археологічному музеї. У 1957 р. могильник був перевірений розкопками Ю.В.Кухаренка [31, с.219-221].

с.Диків. На високому лівому березі р.Стубли у східному напрямку від села – поселення культур лінійно-стрічкової кераміки, стжижовської і милоградської, виявлене Ю.М.Захаруком у 1959 р. [105; 8; 52, с.141; 85, с.68]. На західному схилі високого правого берега р.Стубли, в уроч.Глинище – поселення стжижовської культури і Давньої Русі, виявлене у 1962 р. [105; 8; 77, с.50].

с.Заборолі. За 3 км від перехрестя доріг Ровно – Тучин і Олександрія – ґрунтовий могильник з трупокладеннями городоцько-здовбицької культури, випадково виявлений у 1933 р. Близько десяти поховань було знищено, одне дослідив археолог-любитель О.Василевич. Біля кістяка виявлено амфору та кістяну підвіску [99; 134, с.711-712]. У лісі поблизу села – ґрунтовий могильник стжижовської культури, виявлений у 30-х роках. Збереглися лише уламки крем'яного ножа та посудини [99; 135, с.172]. На березі р.Горинь поблизу села на полі у 1934 р. було розорано курган городоцько-здовбицької культури.

Знайдено в похованні уламки посуду передано у Варшавський археологічний музей [99; 135, с.172-173]. В околицях села (уроч.Вільшанка, Глибока та Ісидірівка) – великий курганий могильник культур комарівської, милоградської та могилянської групи ранньозалізного періоду. Кургани розташовані групами по 3-25 насипів. У 30-х роках розкопками Г.Лесіга, М.Барановського, Ю.Гоффмана, Р.Якимовича було розкопано вісім курганів. У 1938 р. Т.Сулімірський розкопав ще 11 курганів. З досліджених 19 курганів шість належали до комарівської культури, сім – до милоградської культури, два – до могилянської групи і чотири були невизначеної культурної приналежності. Більшість насипів дуже знівельована оранкою. Їх діаметр 8-11 м, висота 0,4-0,6 м. Матеріал з розкопок початку 30-х років зберігається у Варшавському археологічному музеї, з розкопок 1938 р. – в Краківському археологічному музеї [149, с.165-167]. На північному і західному схилах берега ставка, за 200 м на південь від місцевої церкви – поселення милоградської культури [105; 8: 52, с.144]. На селянських городах на південь від церкви – давньоруське селище, виявлене у 1959 р. [105; 8, 52, с.149].

с.Загороща. На південно-східному схилі правого берега р.Устя між селами Загороща і Квасилів – поселення комарівської культури, виявлене у 1962 р. [105; 8; 150, с.47].

с.Заріцьк. На південному схилі підвищеного лівого берега р.Стубли, в уроч.Над Річкою – поселення стжижовської культури, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.120].

с.Зозів. За 400 м на захід від Шпанівського цукрозаводу, на плато високого лівого берега р.Устя, оточеному з півдня і сходу річкою, а з заходу заболоченою низовиною, в уроч.Придатки – багатопшарове поселення, досліджуване у 1964 р. ("Зозів I"). Розкопано площу 552 м², на якій виявлено одну господарську яму культури лінійно-стрічкової кераміки, чотири житла, 14 господарських ям та поховання городоцько-здовбицької культури, рештки поселення могилянської групи ранньозалізного періоду. Одне з жител городоцько-здовбицької культури (раннього, городоцького етапу) було наземним. Інші три житла складались з наземної і заглибленої частин. Поховання належало хлопчикові 14-15 років, похованому в скорченому положенні. Біля кістяка знайдено крем'яну сокиру та кістяне вістря на стрілу [105; 98; 8; 57, с.97; 89, с.65-66, 85; 29, с.23]. У північній частині поля Придатки, на похилому лівому березі р.Устя – двошарове поселення III-IV ст. н.е. та Давньої Русі, виявлене у 1961 р. [105; 8].

Поселення III–IV ст. розташоване за 0,5 км на північний схід від могильника культури типу Дитиничі, виявленого поблизу с. Городок в уроч. Клем'янтів і було, мабуть, пов'язане з цим могильником. На південно-східній околиці села, на високому плато правого берега р. Устя, в уроч. Кут – багаточислове поселення, досліджуване у 1961–1963 рр. ("Зозів II"). Розкопками досліджено 1340 м² площі, на ній виявлено рештки поселення культури лінійно-стрічкової кераміки [105; 8; 57, с. 97], культури Зимне-Злота [105; 8; 58, с. 107], шість жител, що складалися з наземних та заглиблених частин, 11 господарських ям городоцько-здовбицької культури, дві напівземлянки і господарську яму стжиговської культури [105; 98; 8; 89, с. 86, 121, 122]. Стверджено рештки поселень комарівської і милоградської культур [105; 8; 150, с. 47; 85, с. 78], могилянської групи ранньозалізного періоду [105; 8; 29, с. 23] та давньоруського часу. Досліджено одну давньоруську прямокутну землянку (розміром 3,8 x 3,9 м і глибиною 1,15 м від поверхні ґрунту) з піччю-кам'янською, а також одну наземну піч і три господарські ями. Там же відкрито дві прямокутні землянки (розмірами 2,94 x 3,4 і 3,8 x 4,2 м), господарську яму і вогнище VI–VII ст. н.е. [98; 8; 14, с. 188]. За 200 м на захід від села, праворуч дороги Городок – Зозів, на першій надзаплавній терасі високого правого берега р. Устя, в уроч. Маловиця – поселення городоцько-здовбицької та милоградської культур, виявлене у 1960–1961 рр. [105; 8; 77, с. 45; 85, с. 78]. Там же, поблизу невеликого глиняного кар'єру – давньоруське поселення, виявлене у 1962 р. [105; 8]. За 1 км на північний захід від села в уроч. Баглаєва Долина – поховання городоцько-здовбицької культури в гробниці, побудованій з кусків каміння. Біля кістяка у 1963 р. знайдено мідні вискові кільця [105; 8; 89, с. 101]. На підвищенні на правому березі р. Устя поблизу Вишневої Гори, в уроч. Новини – поселення милоградської культури, виявлене у 1962 р. [105; 8; 85, с. 78].

с. Іскра (раніше Новосілки). На території сьогодні не існуючого вже хутора Новожуків – поселення стжиговської культури, виявлене у 1971 р. [116; 45, с. 92–93]. Там же знайдено бронзовий кельт [116; 45, с. 92]. В околицях села – могильник стжиговської культури, випадково виявлений у 30-х роках. Збереглися кістяні вироби: дві голки та уламок музичного інструменту типу сопілки Пана [99; 89, с. 124]. На околиці колишнього хутора Новожуків – давньоруське городище [1, с. 42].

с.Караєвичі. На надзаплавній терасі правого берега р.Устя, поблизу центральної садиби місцевого колгоспу, в уроч.Солоний Рів – поселення стжижовської і милоградської культур, шурфуване у 1961 р. Культурні рештки зустрічаються лише в орному шарі [105; 8; 77, с.45; 85, с.78]. На оточеному з трьох боків заплавою річки мисі високого правого берега р. Устя, в уроч.Вадитини – поселення стжижовської комарівської і милоградської культур та могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене у 1961 р. [105; 8; 77, с.45; 85, с.78]. Поблизу західної частини хут.Гаї, на мисі високого правого берега р.Устя – поселення милоградської культури та Давньої Русі, виявлене у 1961 р. [105; 8; 85, с.78].

с.Карпилівка. На високому лівому березі р.Устя, праворуч шосейної дороги Ровно – Клевань – курганий могильник, що складався з чотирьох насипів. У 1898 р. Ф.Р.Штейнгель і М.Ф.Біляшевський розкопали два кургани. Курган I діаметром 4,4 x 8 м і 1,5 м висотою – комарівської культури. Під насипом виявлено скорчене трупопокладання, біля якого знайдено одну посудинку. Другий курган – періоду Давньої Русі; біля поховання знайдено срібний перстень і залізні цвяхи від домовини [123, с.137–138]. В третьому кургані (розкопаний І.Савіцькою в 1929 р.) знайдено уламки давньоруського посуду і шиферне пряслице [99; 146, с.205].

сmt. Клевань. В околицях селища знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [129, с.53].

с.Козлин. В околицях села (на полі Глисюка-Іванчука) у 1933 р. знайдена посудинка культури кулястих амфор, мабуть, зі зруйнованого поховання [99; 135, с.143]. В околицях села знайдене крем'яне вістря на спис стжижовської культури [116]. В уроч.Волошина – поселення комарівської культури, виявлене у 30-х роках [99; 133, с.43]. За 2 м від правого берега старого річища р.Горинь і за 8–10 м від мосту через Горинь у 1933 р. знайдено скарб давньоруських срібних речей; збереглося чотири шийні гривні та дві намистинки [137, с.83–90].

с.Корнин. В околицях села – два давньоруських курганных могильники, з яких один – на південний схід від села, другий – за 0,5 км від першого поблизу сільського владовища, спочатку складався з 25 насипів. У 1898 р. К.М.Мельник розкопала на першому чотири, на другому могильнику три кургани. Знайдено уламки посуду, скляні намистини і бронзову підвіску [42, с.547–548].

с.Малий Олексин. На городах колгоспників в селі та біля південної околиці села на підвищенні над заболоченою низовиною, в уроч.Клини над Болотом – два поселення городоцько-здовбицької культури, виявлені розвідкою В.П.Савича у 1960 р. [111; 10; 77, с.45]. На поверхні останнього поселення знаходяться скупчення крем'яних відщепів в місцях виготовлення крем'яних виробів [111; 10; 105; 8; 89, с.118]. На мисі правого берега р.Устя навпроти залізничної лінії – поселення городоцько-здовбицької культури [105; 8; 89, с.120], а поблизу села на західному схилі правого берега р.Устя, в уроч.Город – давньоруське поселення, виявлені у 1962 р. [105; 8].

с.Метків. На високому правому березі р.Горинь напроти с.Бегень, на території колгоспного току – поселення милоградської культури, виявлене у 1961 р. [105; 8; 85, с.68].

с.Михайлівка. За 400 м на південний захід від Михайлівки, на південно-східному схилі лівого берега р.Стубли – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. [10; 8; 29, с.23].

с.Обарів. Ліворуч шосейної дороги Ровно – Луцьк, в уроч.Під Могилою, напроти дороги до с.Городка – багаточислове поселення городоцько-здовбицької і милоградської культур та Давньої Русі, досліджуване у 1925–1927 рр. (давньоруське селище увійшло в археологічну літературу під назвою Городок). Виявлено ряд напівземлянок, розміром близько 4 x 6 м і глибиною до 1 м, з глинобитними печами у кутах [106; 130 а, с.284–285; 130 в, с.295]. У південній частині цього урочища – давній курган [105; 8; 52, с.144; 85, с.78]. На південно-східному схилі берега невеликого потічка, в уроч. За Садам – давньоруське поселення, виявлене І.К.Свешніковим у 1961 р. [105; 8].

с.Олександрія. На березі р.Горинь поблизу села знайдено у 1873 р. римський срібний динарій II ст.н.е. [25, с.73].

с.Оржів. На дні поблизу села – мезолітична стоянка, виявлена у 30-х роках [129, с.15, 16, 19]. На оточеному з трьох боків річкою виступі лівого берега р.Горинь за Оржівським деревообробним комбінатом, в уроч.Кружки – поселення комарівської культури, а за 1 км вище від місця впадіння р.Устя в р.Горинь, на лівому березі Горині, в уроч.Обарівщина – поселення милоградської культури, виявлені у 1966 р. [116; 85; с.78].

с.Переділи. Поблизу села, на південному схилі правого берега р.Стубли в уроч.Ферма - поселення городоцько-здовбицької культури та Давньої Русі. Праворуч шосейної дороги Млинів - Ровно, в уроч. Під Курганом - давній курган діаметром близько 32 м і висотою до 1 м. На південно-східному схилі лівого берега р.Стубли поблизу хут.Базильщина - давньоруське селище, виявлене у 1963 р. На північно-східному схилі лівого берега р.Стубли поблизу хутора Радовщина, в уроч.Поля біля Радовщини - поселення городоцько-здовбицької культури; всі виявлені у 1963 р. [105; 8; 89, с.82].

с.Пересопниця. В околицях села - майстерня крем'яних знарядь, виявлена наприкінці XIX ст. [2, с.28]. В околицях села - курганий могильник городоцько-здовбицької культури, знищений оранкою у 30-х роках. Біля кістяків знайдено глиняний посуд і намистинку [149, с.163]. В уроч.Замостя в околицях села - ґрунтовий могильник стижовської культури, досліджуваний у 1938 р. В окремих похованнях виявлено по чотири кістяки, що лежали парами, звернуті ногами один до одного і орієнтовані головами в різні сторони світу. Біля кістяків знайдено кістяні намистинки [99; 129, с.87, 88]. Там же, на території згаданого могильника - поселення комарівської культури; досліджуване у 1936 р. На поселенні виявлено землянку, а в ній горщик, в якому знаходилась пара бронзових браслетів і сережок зі спіральних шитків [99; 129, с.88-89]. На полі поблизу села знайдена бронзова фігурка коня милоградської культури [151, с.293-294]. На мисовидному виступі берега р.Стубли - рештки давньоруського літописного міста Пересопниця - столиці удільного ранньофеодального князівства, вперше згаданого у літопису під 1149 р. Городище, площею близько 6 га, підвищується над заплавою правого берега річки на 2-3 м. Воно має неправильно-квадратну форму, розміри близько 220 х 220 м і оточене тепер дуже пошкодженим валом до 3 м заввишки. З напільного (північно-східного) боку городище було захищене широким, тепер знівельованим, ровом. В'їзд на городище знаходився в його північно-східній частині. Пам'ятка відома з кінця XIX ст. [1, с.533], була обстежена у 1961 р. [63, с.55-56], а з 1975 по 1977 р. досліджується розкопками В.С.Терського: Розкопано площу 350 м², на якій виявлено напівземлянкове житло розміром 3,5 х 4 м, три печі виробничого призначення, дві зернові ями і три вогнища, посуд, металеві знаряддя і прикраси [116; 8; 121 а, с.390-391]. На північ від села - давньоруський курганий могильник, що спочатку складався майже з 170 насипів. У 1898 р. -

40 курганів розкопала К.М.Мельник. Біля кістяків знайдено уламки посуду, залізні знаряддя, бронзові, срібні та сердоликові прикраси. В одному кургані виявлено поховання ювеліра з набором металевих знарядь до виготовлення прикрас [1, с.533-544]. На південний схід від села – могильник з підплитовими похованнями часів Давньої Русі [64, с.41].

с.Понебелъ. На мисах над заплавою лівого берега р.Устя між селом і залізничною лінією, в уроч.Курганки – двохарове поселення городоцько-здовбицької і милоградської культур, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.82; 99; 129, с.44; 85, с.78]. Поблизу села – курган комарівської культури, розкопаний І.Савіцькою у 1926 р.; збереглись кістки тварин та уламок посудини [99; 135, с.163]. На мисі над ставами, в уроч.Понебелъські стави – давньоруське селище, виявлене у 1962 р. [105; 8].

с.Пухова. На високому правому березі р.Горинь – поселення городоцько-здовбицької, комарівської і милоградської культур та Давньої Русі. На високому правому березі р.Горинь, за 100 м нижче по течії від мосту через річку, біля дороги на с.Козлиня – давньоруське поселення, виявлене у 1962 р. [105; 8; 89, с.82; 150, с.47; 85, с.79].

с.Ремель. За 400 м від села вниз по течії р.Горинь, на підвищеному лівому березі річки – поселення могилянської групи ранньозалізного періоду, виявлене І.К.Свешніковим у 1962 р. [105; 8; 29, с.23].

с.Рогачів. На округлому підвищенні у заплаві лівого берега р.Устя, в уроч.Острів – давньоруське поселення, виявлене у 1962 р. [105; 8].

с.Рубче. На першій надзаплавній терасі лівого берега р.Горинь, між селами Рубче і Бегень – мезолітична стоянка і давньоруське поселення, виявлене у 1972 р. [105; 8; 18, с.274]. На дні поблизу села – поселення комарівської культури, виявлене у 30-х роках [99; 135, с.164]. Поблизу неіснуючого сьогодні хут.Олександрівка у 1890 р. знайдено в горщику скарб срібних римських динаріїв II ст.н.е. До рук дослідників потрапило 118 монет, з яких сьогодні зберігаються в Державному історичному музеї у Москві (десять) і Варшавському археологічному музеї одна монета. [25, с.74].

с.Сергіївка. На високому мисі лівого берега р.Горинь, у віддалі близько 150 м на північ від села – поселення культур городоцько-здовбицької та милоградської і Давньої Русі, виявлене у 1962 р.

/105; 8; 89, с.68/. На північній околиці села за 200 м від берега р.Горинь – поселення комарівської культури, що розташувалось на піщаному горбі, розміром 100 х 300 м, виявлене О.І.Тереножкіним у 1956 р. /104; 16, с.199/.

с.Сморжів. На південь від села та південний схід від феодального замчища, на високому правому березі р.Стубли, в уроч.Плесо – поселення стжиговської культури, могилянської групи ранньозалізного періоду та Давньої Русі, виявлене у 1959 р. та перевірене у 1962 р. /105; 8; 52, с.147, 149; 89, с.120; 29, с.23/.

с.Старожуків. На західній околиці села – великий давньоруський курганий могильник з кількох груп курганів. Спочатку могильник складався майже з 175 курганів. У 1897 р. розкопано 26 курганів. У 25 з них виявлено поховання з трупопокладаннями, в одному – з рештками трупоспалення. Знайдено залізні знаряддя, бронзові, срібні та скляні прикраси /42, с.514-522/.

с.Тайкури. В околицях села знайдено срібний римський динарій II ст.н.е. /99; 25, с.74/.

с.Ходоси. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжиговської культури /129, с.53/. За 400 м від села, поблизу сільського кладовища, на високому лівому березі р.Горинь – поселення милоградської культури, виявлене у 1962 р. /105; 8; 85, с.78/.

с.Хотин. На першій надзаплавній терасі правого берега р.Горинь, поблизу мосту через річку, на території глиняного кар'єру, ліворуч дороги на Олександрію – поселення культури гребінцево-накольчастої кераміки /105; 8/. Там же, на полі під лісом – багаточислове поселення комарівської і милоградської культур та Давньої Русі, виявлене у 1961 р. /105; 8; 150, с.47/. На невеликому підвищенні в заплаві правого берега р.Горинь, вище по течії від мосту через річку, в уроч.Ставище – поселення городище-здобицької і милоградської культур, виявлене у 1962 р. /105; 8; 89, с.82; 85, с.78/. В околицях села у 1889 р. знайдено великий скарб срібних римських монет II ст. н.е. /25, с.74/. На території села, на високому мисі лівого берега р.Горинь, поблизу мосту через річку – давньоруське городище грушевидної форми (ширше у південній частині, вужче у північній) довжиною близько 110 м і шириною у південній частині 85 м, у північній – 56 м. По краях городище укріплене валом і захищається стрімкими схилами мису та берега річки. З західного боку знаходиться подвійний вал та рів. В'їзд на городище знаходився в його північному боці. Перед в'їздом – високий

округлий насип, відділений від городища ровом і невисоким додатковим валом; тут, можливо, розміщувалась оборонна вежа. Пам'ятка відома з кінця XIX ст. [1], обстежена у 30-х роках XX ст. [129, с.176] та в 1961 р. [105; 8]. Навколо городища на території селянських городів виявлено сліди пригородів [105; 8].

с.Шпанів. За 1,5 км на північ від села, на південному схилі берегів ставків, що входять в систему р.Устя, на її правому березі, в уроч.Павлівщина – поселення городоцько-здовбицької і милоградської культур. На лівому березі р.Устя, на горбі між річкою і ставками місцевого радгоспу, поблизу хутора Лука, в уроч. За Лукою – давньоруське селище, виявлене у 1961р./105; 8; 89, с. 82; 85, с.77/. В околицях села знайдена римська амфора [99; 129, с.116].

Рокитнівський район

с.Березове. Поблизу хут.Дубровка – поселення культури гребінцево-накольчастої кераміки, виявлене у 30-х роках [99; 36, с.23]. В околицях того самого хутора – поселення комарівської культури, виявлене у 30-х роках XX ст. [99; 129, с.90] і поховання початку залізної доби [99; 129, с.97].

с.Томашгород (раніше Сехи). В околиці села знайдено крем'яне вістря на спис отжижовської культури [116].

Сарненський район

с.Бутейки. Поблизу села на лівому березі р.Горинь – слов'янське поселення VI–VII ст. н.е., виявлене у 1967 р. [103; 6; 67, с.95].

с.Велике Вербче. Поблизу села – стародавній курганний могильник [35, с.38].

с.Двірець. На території села – знахідка у 1935 р. срібного римського динарія II ст. н.е. [99; 25, с.73].

с.Зносичі. В лісі поблизу села – давній курган [35, с.38].

с.Кам'яне-Случанське. Поблизу села – курганний могильник [35, с.38].

сmt Клесів. На піщаній доні на північний захід від селища – поселення культур гребінцево-накольчастої кераміки і городоцько-здовбицької, виявлене С.Малковським у 1928 р. [99; 135, с.142].

с.Корост. За 2 км на схід від села, на доні поблизу колгоспної ферми – поселення комарівської культури, виявлене В.М.Коноплею у 1975 р. [105; 8]. На правому березі р.Горинь напроти села,

на невеликому розвіяному піщаному підвищенні, в уроч. Одринки – ґрунтовий могильник з трупоспаленнями в урнах милоградської культури, виявлений В.І.Канівцем у 1952 р. Розкопано кілька поховань з перепаленими людськими кістками в урнах і на дні могильних ям знайдено бронзові прикраси – шпильку і два уламки шийної гривні [104; 7; 34, с. 69]. На околиці села – давньоруський курганный могильник, що складався з 57 насипів. У 1899 р. розкопано три кургани, в яких біля кістяків знайдено уламки давньоруського посуду та залізні знаряддя (кресало, ніж). У насипах курганів зустрічались крем'яні вироби, в тому числі – вістря на спис [123, с. 148–150].

с. Кричильськ. На піщаних дюнах поблизу села – стоянка мезолітичної доби, виявлена В.І.Канівцем у 1951 р. [104; 7; 36, с. 24]. Поблизу села, біля мосту на дорозі до с. Корост і млина – поселення культури гребінцево-накольчастої кераміки, виявлене у 1929 р. [99; 135, с. 144]. Поблизу села – давній курганный могильник. У курганах нібито знаходили кам'яні знаряддя [1, с. 45]. На південь від села, на березі р. Мельниця – давньоруське городище, оточене земляним валом [35, с. 37].

с. Кузьмівка (раніше Казимірки). На території села у 1895 р. знайдено п'ять бронзових римських монет II ст. н.е. [25, с. 73].

с. Немовичі. Поблизу села – давньоруський курганный могильник, на якому в 1878 р. місцевим краєзнавцем Баторевичем було досліджено п'ять курганів [35, с. 38].

с.мт Степань. Поблизу села на лівому березі р. Горинь – давньоруське городище – залишки міста Степан, згаданого в літопису під 1292 р. [35, с. 38].

с. Тинне. Поблизу колишнього хут. Забара в лісі, в уроч. Млинище – курганный могильник [35, с. 38].

с. Тутовичі. На розвіяній піщаній доні на південь від села – мезолітична стоянка, виявлена у 30-х роках XIX ст. [129, с. 20].

с. Чемерне. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури, що зберігається у середній школі м. Сарни.

с. Ясногірка. Поблизу села – давній курган [35, с. 38].

Червоноармійський район

с. Боратин. На північно-західній околиці села, на лівому березі р. Пляшівки – курган, відомий у місцевого населення під назвою Могила. Насип овальної форми розміром 20 x 22 м, висотою 0,85 м. Курган був розкопаний І.К.Свешніковим у 1974 р. Під насипом вияв-

лено яму діаметром 1,65 м з обпаленим дном, у засипу якої знайдено багато попелу і дрібних крем'яних відщепів [8].

с.Гаї Лев'ятинські. У північно-східному напрямку від села, на розвіяній піщаній доні, в уроч.Стара Баба – мезолітична стоянка, виявлена і досліджувана у 1924 р. [99; III; 128 а, с.4-14; 135, с.135]. Там же – поселення висоцької культури, виявлене у 30-х роках [109; 129, с.98].

с.Добривода. На правому березі р.Пляшівки, в уроч.Корчаки у 1962 р. знайдена пізньотрипільська посудина [116]. Там же – поховання культури кулястих амфор у гробниці з кам'яних плит, виявлене випадково у 1962 р. В середині були людські кістки, одна посудина і якийсь кам'яний предмет [105; 8]. На західній околиці середньої частини села, на селянських городах за 150 м на північний захід від будинку клубу – курган діаметром близько 25 м і висотою до 0,7 м, виявлений І.К.Свешніковим у 1974 р. [8].

с.Довгалівка (раніше Великі Жабокрики). В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [102]. На хребті незисокого підвищення поблизу села, в уроч. Під Могилою – давній курган, виявлений розвідкою І.К.Свешнікова у 1974 р. [8].

с.Іванівка (раніше Янівка). У 1969 р. в околицях села знайдено бронзове вістря на спис [8]. За 1,5 км на північний схід від села і за 2 км від залізничної станції Рудня Почаївська, на південному схилі берега потічка Млинівка, в уроч. Біля Криничок – поселення черняхівської культури, виявлене І.К.Свешніковим у 1960 р. [105; 8].

с.Коритне. На території цегельні поблизу села у 1939 р. було виявлене поховання, в якому біля кістяка знайдено бронзову парадну сокиру [73, с.128-129]. На правому березі р.Пляшівки поблизу місцевої церкви – поселення комарівської культури [111; 8]. За 2 км на південний захід від села, на полях поблизу хут.Зарваниця – поселення черняхівської культури. Вони були виявлені І.К.Свешніковим у 1937 та 1938 рр. Останнє перевірене його ж розвідкою у 1974 р. [105; 8].

с.Крупець. Земляними роботами поблизу села у 1940 р. виявлено поселення висоцької культури [129, с.99].

с.Острів. Поблизу млина, на підвищенні, оточеному майже з усіх боків заплавою правого берега р.Пляшівки, в уроч.Попів Горб – поселення культур Вербоковіце-Костянець і стжижовської, виявлене і досліджуване у 1970, 1971 і 1974 рр. Розкрито площу 252 м², на якій виявлено сім господарських ям поселення культури Вербоковіце-

Костянець [105; 116; 8; 90, с.351]. На північно-східній околиці села, на високому лівому березі р.Пляшівки, в уроч.Полька – поселення культури Вербоковіце-Костянець, виявлене і досліджуване у 1972 і 1974 рр. На досліджуваній площі виявлено частково знищене обвалом берега річки напівземлянкове житло з глинобитною піччю та розташовану поруч з ним майстерню крем'яних знарядь [105; 116; 8; 90, с.351]. Поблизу села, на території цегельні – у 1973 р. знайдено фрагментовану мідну сокиру стжижовської культури [112]. На правому березі р.Пляшівки, між селами Острів і Пляшева, біля північно-східної околиці с.Острів – поселення висоцької культури, виявлене у 1974 р. [105; 8; 90, с.352].

с.Пляшева. В околицях села – знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [112]. На краю лісу за селом, на високому лівому березі р.Стир, в уроч.Лівощка Гребелька – поселення городоцько-здовбицької культури і Давньої Русі, виявлене у 1966 р. [105; 8].

с.Пляшівка. За 1,5 км на південь від села, на лівому березі р.Пляшівки – поселення висоцької культури та Давньої Русі, виявлене у 1974 р. [105; 8].

с.Полуничне. В уроч.Острівок на західній периферії села, на піщаному підвищенні над заболоченою низовиною – поселення висоцької культури, виявлене у 1936 р. і досліджуване розвідковими розкопками З.Шварца та І.К.Свешнікова у 1938 р. Розкрито площу 157 м² і зібрано посуд, крем'яні вироби, кам'яні зернотерки, грузила до ткацького верстату, куски залізного шлаку [102; 27, с.35]. У 60-х роках поблизу села знайдено (мабуть у знищеному похованні) давньоруський залізний меч X ст. н.е. [112].

с.Пустоїване. В околицях села знайдено крем'яне вістря на спис стжижовської культури [1, с.76].

с.Солонів. На південно-східній околиці села, на високому правому березі р.Стир – давньоруське поселення, виявлене І.К.Свешніковим у 1974 р. В урвищі берега річки помітні численні сліди землянок і господарських ям [105; 8].

с.Стоянів. В околицях села у 1935 р. знайдено скарб римських срібних динарів, з якого вдалось врятувати 18 екземплярів [97; 25, с.14].

с.Теслугів. В уроч.Чорний Ліс поблизу хут.Чорна Лоза – знайдено кам'яну сокиру фатьянівського типу, що зберігається у збірці школи с.Теслугів.

с.Хотин. Між селами Хотин і Теслугів, в лісі "Коритенщина" — курган городоцько-здовбицької культури близько 10 м діаметром і 2 м заввишки, частково досліджений розкопками І.К.Свешнікова у 1942 р. Під насипом виявлено рештки вогнища діаметром близько 1,5 м та знайдено уламок посудини [ІІІ; 89, с.31].

м.Червоноармійськ (раніше Радзивилів). На неіснуючому сьогодні хуторі між м.Червоноармійськ і с.Крупець у 1938 р. знайдена посудина (мабуть, у знищеному похованні) висоцької культури [І02; 30, рис.18, 13].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

(Друковані та архівні праці, фондові матеріали, повідомлення)

1. Археологическая карта Волынской губернии. - В кн.: Тр. XI Археол. съезда. М., 1901, с. 350.
2. Археологическая летопись Южной России. Изд. Н. Ф. Беляшевского, Киев, 1899, т. I, 400 с.
3. Археологічні пам'ятки Української РСР (Короткий список). - К.: Наук. думка, 1966, с. 277-290.
4. Архів Варшавського Археологічного музею.
5. Архів Державного Ермітажу. Ленінград.
6. Архів Інституту археології АН СРСР. Москва.
7. Архів Інституту археології АН УРСР, Київ.
8. Архів Інституту суспільних наук АН УРСР. Львів.
9. Архів Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР. Ленінград.
10. Архів Львівського історичного музею.
11. Ауліх В. В. Древнерусские городища в Западной Волыни. - АО 1966 г. М.: Наука, 1967, с. 249-250.
12. Ауліх В. В. До питання про місцезнаходження літописної Пересопниці. - Середні віки на Україні, 1971, вип. I. К.: Наук. думка, с. 168-176.
13. Багрій Р. С. Нові слов'янські і давньоруські пам'ятки на території Волині. - МДАПВ, вип. 4. К.: Наук. думка, 1962, с. 120-130.
14. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. К.: Наук. думка, 1972, 244 с.
15. Беляшевский Н. Ф. Отчет Городецкого музея Волынской губернии за первый год (с 25 ноября 1896 по 25 ноября 1897 г.). Варшава, 1898, 60 с.
16. Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. К.: Наук. думка, 1972, 265 с.
17. Власова Г. М. Древнерусский могильник в с. Збуже. - КСИА АН УССР, 1961, вып. II, с. 91-93.
18. Грибович Р. Т., Ярошинский Б. Х. Археологические разведки в Прикарпатье и на Волыни. - АО 1972 г. М.: Наука, 1973, с. 273-274.
19. Грибович Р. Т. Исследование мезолитической стоянки Нобель I на Волыни. - АО 1973 г. М.: Наука, 1974, с. 264-265.
20. Грибович Р. Т. Исследование стоянки Нобель I. - АО 1974 г. М.: Наука, 1975, с. 271-272.
21. Древности Московского Археологического Общества, т. XII, вып. I. М.: 1909, с. 149.
22. Каспарова К. В. Раскопки Полесского отряда Государственного Эрмитажа. - АО 1970 г. М.: Наука, 1971, с. 278-279.
23. Каспарова К. В. Зарубинецкий могильник в с. Могиляни на Ровенщині. - Археологія, 1973, 10, с. 65-72.
24. Корзухина Г. Ф. Русские клады IX-XIII вв. - М.; Л., АН СССР, 1954, - 156 с.
25. Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР. - САИ, вып. I 4-4. М., АН СССР, 1961, 135 с.

* Див. список скорочень.

26. Кропоткин В.В. Римские импортные изделия в Восточной Европе. - САИ, вып.Д 1-27. М., Наука, 1970, 280 с.
27. Крушельницька Л.І. Поселення поморської культури у Ровенській області. - Археологія, 1968, 21, с.194-198.
28. Крушельницька Л.І. Поселення висоцької культури. - Археологія, 1973, 11, с.27-38.
29. Крушельницька Л.І. Пам'ятки могильнянського типу. - Археологія, 1974, 13, с.11-24.
30. Крушельницька Л.І. Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза. К. : Наук.думка, 1976, 147 с.
31. Кухаренко Ю.В. Волинская группа полей погребений. - СА, вып.4, 1958, с.219-226.
32. Кухаренко Ю.В. Из материалов разведок на Волини. - КСИИМК, 1958, вып.72, с.84-87.
33. Кухаренко Ю.В. Памятники зарубинецкой культуры в области Верхнего Поднепровья. - МИА, 1959, вып.70, с.22-31.
34. Кухаренко Ю.В. Памятники железного века на территории Полесья. - САИ, вып.Д 1-29, М. : АН СССР, 1961, 70 с.
35. Кухаренко Ю.В. Средневековые памятники Полесья. - САИ, вып.Е 1-57, М. : АН СССР, 1961, 39 с.
36. Кухаренко Ю.В. Первооситные памятники на территории Полесья. - САИ, вып.Б 1-18, М., АН СССР, 1962, 24 с.
37. Кухаренко Ю.В. Из разведок в Полесье. - КСИИМК, 1966, вып.107, с.111-113.
38. Левицкий І.Ф. Пам'ятки мегалітичної культури на Волині. - Антропологія, 1929, т.2, с.192-222.
39. Масний О.С. Селець. - В кн.: Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область. К. : УРЕ, 1973, с.278-286.
40. Махно Е.В. Памятники черняховской культуры на территории УССР. - МИА, 1960, вып.82, с.9-83.
41. Мельник Е.Н. О мастерских каменного века в бассейне Днепра. - В кн.: Тр.ІХ археол.съезда. М., 1897, т.2, с.1-65.
42. Мельник Е.Н. Раскопки в земле Лучан. - В кн.: Тр.ХІ археол.съезда. М. : 1901, т.1, с.479-513.
43. Никольченко Ю.М. Древнерусское городище в с.Торговица. - АО 1971 г. М. : Наука, 1972, с.385-386.
44. Никольченко Ю.М., Киян Э.Ф. Работы Ровенского краеведческого музея. - АО 1972 г. М. : Наука, 1973, с.318-319.
45. Никольченко Ю.М. Про роботу рятувальної археологічної експедиції на Ровенщині. - Археологія, 1973, 10, с.92-93.
46. Никольченко Ю.М., Киян Э.Ф., Олифер О.М. Раскопки в Ровенской области. - АО 1973 г. М. : Наука, 1974, с.320-322.
47. Никольченко Ю.М. Работы Ровенского краеведческого музея. - АО 1974 г. М. : Наука, 1975, с.332-333.
48. Никольченко Ю.М., Пономарева Т.А., Гордиенко Н.М. Раскопки городища Доргобуж. - АО 1975 г. М. : Наука, 1976, с.371-373.
49. Обзорные некоторых губерний и областей России в археологическом отношении. - В кн.: Зап.Русского Археологического Общества, т.ІІ. М. : 1889.
50. Островский М.И., Григорьев Г.И. Липская палеолитическая культура. - СА, 1966, № 4, с.3-13.
51. Островський М.І. Поховання культури шнурової кераміки поблизу с.Липа Ровенської області. - Археологія, 1971, 2, с.60-63.
52. Пелешин Н.А. Нові матеріали до археологічної карти Волині. - МДАПВ, вип.3. К. : 1961, с.140-150.
53. Пелешин Н.А. Раскопки у с.Костянець на Волини. - АО 1967 г. М. : Наука, 1968, с.199.
54. Пелешин Н.А. Раскопки поздне трипольского поселения у с.Лютвин на Волини. - АО 1970 г. М. : Наука, 1971, с.236-237.

55. Пелешин М.А. Нові поселення стжижовської культури на Волині. - Археологія, 1971, I, с.89-103.
56. Пелешин Н.А., Чайка Р.М. Раскопки у с.Литвин на Волині. - АО 1971 г. М. : Наука, 1972, с.314-315.
57. Пелешин М.А. Племена культури лінійно-стрічкової кераміки. - В кн.: Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. Доба первіснообщинного ладу. К. : Наук.думка, 1974, с.96-152.
58. Пелешин М.А. Племена культури Зимне-Злата. - В кн.: Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. Доба первіснообщинного ладу. К. : Наук.думка, 1974, с.96-152.
59. Пелешин М.А. Племена культури Вербоковіце-Костянець. - В кн.: Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. Доба первіснообщинного ладу. К. : Наук.думка, 1974, с.96-152.
60. Пелешин Н.А. Раскопки у с.Хорив на Волині. - АО 1974 г. М. : Наука, 1975, с.335-336.
61. Пелешин Н.А. Раскопки на Волині. - АО 1975 г. М. : Наука, 1976, с.375-376.
62. Раппопорт П.А. Отчет об археологических разведках в Ровенской области в 1961 году. - Рукопись хранится в фондах Ровенского краеведческого музея, № 1256, 18 с.
63. Раппопорт П.А. Военное зодчество западнорусских земель X-XIV в. - МИА, 1967, вып.140, 242 с.
64. Ратич О. Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей УРСР. К. : АН УРСР, 1957. - 96 с.
65. Рудинський М.Я. Дубно-Кременецька палеолітична експедиція. - АП, 1952, т.4, с.143-155.
66. Русанова И.П. Работы Древлянского отряда. - АО 1966 г. М. : Наука, 1967, с.239-240.
67. Русанова И.П. Карта распространения памятников типа Корчак (УІ-УІІ вв. н.э.) - МИА, 1970, вып.176, с.93-96.
68. Савич В.П. Багатощарова палеолітична стоянка Липа УІ. - МДАПВ, 1962, вып.4, с.19-27.
69. Савич В.П. Исследование позднепалеолитической стоянки Липа І на Волині. - АО 1967 г. М. : Наука, 1968, с.203-204.
70. Савич В.П. Пізньопалеолітичне населення Південно-Західної Волині. К. : Наук.думка, 1975, 162 с.
71. Савич В.П., Богущий А.В. Разведки на Волині. - АО 1976 г. М. : Наука, 1977, с.367-368.
72. Свешников І.К. Розкопки в Костянці на полі Лиственщина. - АП, 1952, с.131-139.
73. Свешников І.К. Серпентиновий топор в коллекции Львовского исторического музея. - КСИИМК, 1952, вып.43, с.126-131.
74. Свешников І.К. Культура линейно-ленточной керамики на территории Верхнего Поднестровья и Западной Волині. - СА, 1954, 20, с.100-130.
75. Свешников І.К. Моги́льник в с.Звенигород Львовской области. - КСИИМК, 1956, вып.63, с.57-69.
76. Свешников І.К. Мегалітичні поховання на Західному Поділлі. Львів (Львівського державного історичного музею), 1957, 31 с.
77. Свешников І.К. Пам'ятки культур шнурової кераміки в оа-сейні р.Устя. - МДАПВ, вып.4. К., Наук.думка, 1962, с.44-53.
78. Свешников І.К. Памятники культуры шнуровой керамики у села Здолбица (УССР). - КСИА, 1961, вып.85, с.55-65.
79. Свешников І.К. Поселение культуры шнуровой керамики у с.Городок Ровенской области. - КСИА, 1964, вып.97, с.127-134.
80. Свешников І.К. Нове поселення стжижовської культури у Ровенській області. - В кн.: 40-ва наукова конференція, присвячена підсумкам науково-дослідної роботи університету за 1965 рік. Тези доповідей. Львів, 1966.

81. Свешников И.К. Богатые погребения комаровской культуры у с.Иванья Ровенской области. - СА, 1968, вып.2, с.159-168.
82. Свешников И.К. Кремневые копы у с.Городок Ровенской области. - КСИА, 1969, вып.117, с.114-121.
83. Свешников И.К. Новые погребения культуры шнуровой керамики на Волыни. - АО 1970 г. М. : Наука, 1971, с.241-242.
84. Свешников И.К. Культуры шнуровой керамики западной части-ни УРСР. - В кн.: Археологія Української РСР, т.І. К. : Наук.думка, 1971, с.292-293.
85. Свешников И.К. Пам'ятки милоградської культури в басейні р.Горинь. - Археологія, 1971, № 2, с.68-81.
86. Свешников И.К. Работы Ровенской экспедиции. - АО 1972 г. М. : Наука, 1973, с.330-331.
87. Свешников И.К. Нове поховання культури кулястих амфор у Ровенській області. - Археологія, 1973, 11, с.63-69.
88. Свешников И.К. Племена лужицької культури. - В кн.: Стародавнє населення Прикарпаття і Волині. Доба первіснообщинного ладу. К. : Наук.думка, 1974, с.223-227.
89. Свешников И.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III - на початку II тисячоліття до нашої ери. К. : Наук.думка, 1974, 207 с.
90. Свешников И.К., Конопля В.М. Работы Ровенской экспедиции. - АО 1974 г. М. : Наука, 1975, с.351-352.
91. Свешников И.К., Конопля В.М. Раскопки и разведки в бассейне Иквы. - АО 1976 г. М. : Наука, 1977, с.370-371.
92. Случайные находки и приобретения Волынской губернии. - В кн.: Отчет Археологической Комиссии. М., 1913-1915.
93. Смішко М.Ю. Дослідження пам'яток культури полів поховань в західних областях УРСР у 1947 р. - АП, 1952, т.3, с.337-378.
94. Смішко М.Ю., Свешников И.К. Могили III-IV століть н.е. у с.Дитиничі Ровенської області. - МДАПВ, 1961, вип.3, с.89-114.
- 94а. Терський В.С. Нові матеріали до археологічної карти Волині. 4а - Археологія, 1966, 20, с.230-232.
95. Тихомиров Н.Н. Древнерусские города. М. : Госполитиздат, 1956, 477 с.
96. Федоренко П.К. Могили с.Городка Ровенского уезда Волынской губернии. - В кн.: Труды Об-ва исследователей Волыни. Киев, 1915, т.13, вып.1.
97. Фонди Археологічного музею у м.Лодзь (ПНР).
98. Фонди Археологічного музею Львівського університету.
99. Фонди Варшавського археологічного музею.
100. Фонди Волинського краєзнавчого музею у Луцьку.
101. Фонди Державного Ермітажу. Ленінград.
102. Фонди Дубнівського краєзнавчого музею.
103. Фонди Інституту археології АН СРСР.
104. Фонди Інституту археології АН УРСР.
105. Фонди Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові.
106. Фонди кафедри археології Варшавського університету.
107. Фонди Київського історичного музею.
108. Фонди Краківського археологічного музею.
109. Фонди Кременецького краєзнавчого музею.
110. Фонди Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР.
111. Фонди Львівського історичного музею.
112. Фонди музею-заповідника "Козацькі могили".
113. Фонди Острозького краєзнавчого музею.
114. Фонди Пінського краєзнавчого музею.
115. Фонди Природничо-історичного музею у Відні.

116. Фонди Ровенського краєзнавчого музею.
117. Чайка Р.М. Обследование древнерусских памятников на Во-
лыни. - АО 1972 года. М. : Наука, 1973, с.346-347.
118. Чайка Р.М. Разведки в Ровенской области. - АО 1974 г.,
М. : Наука, 1975, с.369.
119. Чайка Р.М. Раскопки городища у с.Листвин. - АО 1975 г.
М. : Наука, 1976, с.403-404.
120. Чайка Р.М. Раскопки славянского поселения на Горыни. -
АО 1976 г. М. : Наука, 1977, с.386.
121. Черниш О.П. Карта палеоліту УРСР. - В кн.: Наукові запис-
ки Інституту суспільних наук АН УРСР. К., т.2, 1954, с.67-143.
- 121a. Шеломенцев-Терокий В.С. Раскопки городища летописной
Пересопницы. - АО 1976 г. М. : Наука, 1977, с.390-391.
122. Штейнгель Ф.Р., Беляшевский Н. Исследование стоянки ка-
менного века в с.Городке Ровенского уезда, Волынской губернии. -
АЛЮР, т.1. Киев, 1899, с.1-27.
123. Штейнгель Ф.Р. Раскопки курганов в Волынской губернии,
произведенные в 1897-1900 г. - АЛЮР. Киев, 1904, № 4-5, с.1-54.
124. Экскурсия от Городецкого музея Волынской губернии. -
АЛЮР. Киев, 1899, т.1, с.4-48.
125. Antoniewicz W. Archeologia Polski. Warszawa, 1928.
126. Antoniewicz W. Der in Styrze in Wolhynien aufgefundenen
Bronzeschatz. - ESA, Helsingfors, B. IV, 1929.
127. Badania konserwatora L. Sawickiego na Wołyniu. - ZOW, t.1,
N 1-2, Poznań, 1926.
128. Becheński Z. Polskie szyszaki wczesneśredniowieczne. Kra-
ków, 1930.
129. Cynkałowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia
Wołyńskiego. Warszawa, 1961.
130. Dąbrowski J. Powiązania ziem polskich z terenami wschod-
nimi w epoce brązu. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1972.
131. Drewko M. Sprawozdanie z działalności państwowego kon-
serwatora zabytków przedhistorycznych Okręgu Lubelskiego za lata
1924-26. - WA, 1929, t. 10.
132. Drewko M. Sprawozdanie z działalności państw. konser-
watora zabytków przedhistorycznych Okręgu Lubelskiego za lata
1927 i 1928. - WA, 1935, t. XIII.
133. Fitzke J. Neolityczna kopalnia krzemienia w Polowli w
pow. Sarnieńskim. - ZOW, 1937, t. 12, N 11-12.
132. Fitzke J. Tegoroczne badania archeologiczne na Wołyniu.-
ZOW, 1938, t. 13.
133. Gardawski A. Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce. -
Materiały Starożytne, Warszawa, 1959, t. 5.
134. Glesik J. Grób kultury ceramiki sznurowej w miejscowo-
ści Zaborol, pow. Równe, Z.S.R.R.- AR, 1957, t. 9, N 5.
135. Glesik J. Wołyńsko-podolskie materiały z epoki kamien-
nej i wczesnej epoki brązu w Państwowym Muzeum Archeologicznym w
Warszawie. - Materiały Starożytne, Warszawa, 1962, t. 8.
136. Jakimowicz R. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrob-
rągo. - Rocznik Wołyński, Łuck, 1933, t. 3.
137. Jakimowicz R. Skarb srebrny z Koźlina na Wołyniu. - PA,
Poznań, 1934, t. 5.
138. Krukowski S. Paleolit. - Prehistoria ziem polskich, Kra-
ków, 1939.
139. Luba-Radziński Z. Z nowych poszukiwań archeologicznych
na Wołyniu. ZWAK, 1882, t. VI.
140. Małkowski S. Z geologii Wołynia. "Rocznik Wołyński",
t. II, Łuck, 1931.
141. Nowe wykopaliska. Woj. wołyńskie. - ZOW, t. 12, 1937.
142. Nowe wykopaliska. Woj. wołyńskie. - ZOW, t. 14, 1939.

143. Osada kultury ceramiki malowanej z końca epoki kamiennej. - ZOW, 1936, t. 11.
144. Przybysławski W. Repertorium zabytków przedhistorycznych Galicji wschodniej. Lwów, 1906.
145. Rogozińska R. Omentarzysko kultury komarowskiej w Bukównie. - Materiały Archeologiczne, Kraków, 1959, t. 1.
146. Sawicka I. Sprawozdanie z badań archeologicznych, wykonanych w lecie 1926 r. na Wołyniu. - PA, Poznań, 1927, t. 3.
147. Sawicki L. Stanowiska młodszego paleolitu w Gródku na Wołyniu. - Ziemia, Warszawa, 1927, t. 12, N 3.
148. Sulimirski T. O poleskiej praojczyźnie Słowian. - ZOW, 1939, t. 14, N 3-4.
149. Sulimirski T. Corded Ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians. London, 1968.
150. Swiesznikow I. Kultura komarowska. - Archeologia Polski, Warszawa, 1967, t. 12, z. 1.
151. Szlenkówna A. Kilka importów starożytności z zachodnioeuropejskich z południowo-wschodniej Polski i Ukrainy. - Swiatowit, Warszawa, 1937, t. 17.
152. Teleżyński K. Odkrycie przedhistorycznego grobowca koło Równego. - Ziemia, Warszawa, 1911, t. 2.
153. Wykaz ofiarodawców zabytków przedhistorycznych do zbiorów Państ. Muzeum Archeologicznego w 1938 r. - ZOW, 1938, t. 13, N 5-6.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АЛЮР - Археологическая летопись Южной России. Киев.
АП - Археологічні пам'ятки УРСР. Київ.
АО - Археологические открытия года. Москва.
КСИА - Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР. Москва.
КСИИМК - Краткие сообщения Института истории материальной культуры Академии наук СССР. Москва.
МДАПВ - Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Київ.
МИА - Материалы и исследования по археологии СССР. Москва - Ленинград.
СА - Советская археология. Москва.
САИ - Археология СССР. Свод археологических источников. Москва.
AR - Archeologické Rozhledy. Praha.
ESA - Eurasia Septentrionalis Antiqua. Helsingfors.
WA - Wiadomości Archeologiczne. Warszawa.
ZOW - Z otchłani wieków. Poznań - Warszawa.
ZWAK - Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. Kraków.
PA - Przegląd Archeologiczny.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ РОВЕНЩИНИ	38
м.Ровно	38
Березнівський район	39
Володимирецький район	40
Гощанський район	41
Дубнівський район	44
Дубровицький район	57
Зарічненський район	59
Здолбунівський район	60
Корецький район	65
Костопільський район	66
Млинівський район	69
Острозький район	83
Ровенський район	89
Рокитнівський район	103
Сарненський район	103
Червоноармійський район	104
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	108
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	114

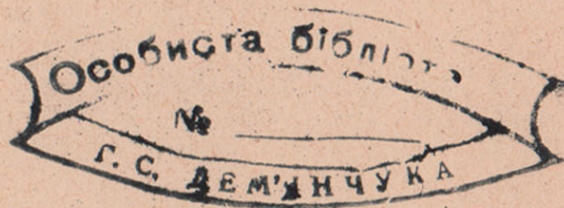
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ ССР
Інститут археології
Українське товариство охорони пам'яток історії і культури

Ігорь Кириллович Свешников
Юзеф Моисеевич Никольченко

СПРАВОЧНИК ПО АРХЕОЛОГІИ
Ровенская область
(На українському мові)

Затверджено до друку вченою радою Інституту археології АН УРСР

Редактор В.С.Трубенко
Обкладинка художника Г.М.Балюна
Художній редактор І.П.Савицька
Технічний редактор Л.М.Муравцева
Коректор С.В.Лісіцина

Інформ. бланк № 4571.

Підп. до друку 03.03.82. Б4 00631. Формат 60x84/16. Папір. офс. № 11
Офс. друк. Ум.-друк.арк. 6,98. Ум.фарбо-відб. 7,212. Обл.-вид.арк.
7,89. Тираж 1300 пр. Зам. 2-156 Ціна 95 коп.

Видавництво "Наукова думка". 252601 Київ, МСП, Репіна, 3.
Київська книжкова друкарня наукової книги. 252004 Київ-4, Репіна, 4.

95 коп.

1⁰⁰

Кр.

НАУКОВА ДУМКА